

Erehdyttämistoimet osituksessa

Kristiina Juuti

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Erehdyttämistoimet osituksessa

Kristiina Juuti
Liiketalous
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2021

Kristiina Juuti

Erehdyttämistoimet osituksessa

Vuosi

2021

Sivumäärä 69

Avioliitto vaikuttaa puolisoiden varallisuus oikeudelliseen asemaan avioliiton aikana ja avioeron yhteydessä. Avioliiton purkauduttua avioliittolain varallisuusjärjestelmän tarkoituksena on turvata puolisoille oikeudenmukainen osuus avioliiton aikaisesta varallisuudesta. Avio-oikeuden nojalla puolisoilla on oikeus saada osituksessa puolet puolisoiden avio-oikeuden alaisesta säästöstä. Ositusprosessin aikana puoliso saattaa kuitenkin tarvita tehokkaita oikeussuojakeinoja toisen puolison tekemiä toimenpiteitä vastaan tämän ryhtyessä osituksen lopputulosta vääristäviin oikeustoimiin.

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on tarkastella, millaisia puolison erehdyttämiseen liittyviä keinoja osituksen yhteydessä ilmenee. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaisia oikeussuojakeinoja niin rikosoikeudessa kuin siviilioikeudessa tarjotaan puolisoille oikeudenmukaisen osituksen turvaamiseksi. Tutkimuksessa tarkastellaan myös millaisia rikosoikeudellisia seuraamuksia osituksen tai omaisuuden erottelun yhteydessä tapahtuvilla erehdyttämistoimilla on. Lisäksi selvitetään puolison, pesänjakajan sekä viranomaisten valtuuksia ja tiedonsaantioikeuksia toisen puolison varallisuus aseman selvittämisessä.

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostavat pääosin kokonaisuudet aviovarallisuusjärjestelmästä, omaisuuden osituksesta, osituspuolten oikeussuojakeinoista, oikeustoimilain pätemättömyysperusteista sekä erehdyttämistoimien rikosoikeudellisista seuraamuksista. Tutkimusmenetelmänä käytettiin oikeustieteen perinteistä oikeusdogmaattista eli lainopillista tutkimusotetta. Keskeisimpinä lähteinä käytettiin lainsäädäntöä, lain esitöitä, oikeuskirjallisuutta sekä oikeuskäytäntöä. Tutkimuksen empiirinen osuus suoritettiin kvalitatiivisena tutkimuksena. Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Tutkimusta varten haastatettiin kolmea perheoikeuteen erikoistunutta asianajajaa ja lakimiestä. Haastateltavat valittiin siten, että heidän asiantuntijakokemuksensa avulla saatiin syvällisempää tietoa tutkittavasta aiheesta.

Rikosoikeudellisessa lainsäädännössä ositukseen ja omaisuuden erotteluun liittyvät erehdyttämistoimet ovat ankarasti sanktioitu. Myös siviilioikeudessa puolison turvaksi on lainsäädäntöön kirjattu tehokkaita oikeussuojakeinoja toisen puolison väärinkäytöksiä varten. Osituksessa osituslaskelmalla on merkittävä rooli osituksen oikeudenmukaisen lopputuloksen toteutumiseksi, mikä kuitenkin edellyttää puolisoilta totuudenmukaisia tietoja varallisuudestaan, jotta osituslaskelma voi toteuttaa tehtävänsä. Osituspuolella tai pesänjakajalla ei ole tiedonsaantioikeuksia puolison tilitiedoista varallisuustietojen selvittämiseksi varmuudella. Pesänjakajan tiedonsaantioikeuksien laajentamista voidaan siten pitää erityisen tarpeellisenä.

Asiasanat: aviovarallisuusjärjestelmä, avioero, ositus, avoero, petos

Kristiina Juuti

Misleading actions in distribution

Year

2021

Pages

69

Marriage affects the property status of spouses' during marriage and in the event of divorce. After the dissolution of a marriage, the purpose of the property system of the Marriage Act is to secure an equitable distribution of assets for the spouses. In distribution, under the marital right spouses are entitled to receive equal parts of spouses' marital savings. However, during the process of distribution of matrimonial property, a spouse may need effective legal remedies against the measures taken by the other spouse which may distort the outcome of the distribution.

The aim of this study was to describe the means of misleading a spouse in the context of distribution of marital assets. The objective was to investigate what legal remedies are provided to the spouse in criminal law and in civil law aiming to ensure fair distribution. The study also describes the penal consequences of misleading actions in distribution. In addition, the aim was to describe the powers and rights of access to information of the spouse, the estate distributor and the authorities to determine the property status of the other spouse. The theoretical framework of this study consisted mainly of; the matrimonial property system, the distribution of matrimonial property, the legal remedies of the spouses, the grounds for invalidity of the Contracts Act and criminal sanctions of misleading actions in distribution. The research method used was the traditional legal dogmatic research in law. The primary sources used were; legislation, preliminary work on the law, legal literature and court cases. The empirical part of the thesis was conducted as a qualitative research and a thematic interview was used as the research method. Three family law attorneys and lawyers were interviewed. The interviewees were selected in such a way that their expertise provided more in-depth information on the overall picture of the subject under study.

Misleading actions in distribution are severely sanctioned in criminal law. Also in civil law, (for the protection of a spouse), the law provides effective legal remedies for malpractices by the other spouse. In a distribution of matrimonial property, the distribution calculation plays a significant role in the realization of a fair outcome of the distribution, which requires the spouses to provide truthful information about their assets, in order for the distribution calculation to carry out its tasks. The distribution party or the estate distributor does not have access rights to the spouse's bank account information for the purpose of establishing the property information with certainty. It may be considered particularly necessary to extend the powers and rights of access to the information of the estate distributor.

Keywords: marital property system, divorce, distribution, fraud, cohabitation separation

Lyhenteet

AL	Avoliittolaki 234/1929
AOTL	Laki arvo-osuustileistä 827/1991
AvoliittoL	Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011
DL	Defensor Legis
ETL	Esitutkintalaki 805/2011
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
LM	Lakimies
LuottolaitosL	Laki luottolaitostoiminnasta 610/2014
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 228/1929
OK	Oikeudenkäymiskaari 4/1734
PK	Perintökaari 40/1965
PKL	Pakkokeinolaki 806/2011
PL	Perustuslaki 731/1999
RL	Rikoslaki 39/1889
UK	Ulosottokaari 705/2007
VerotustietoL	Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta 1346/1999
TakSL	Laki takaisinsaannista konkurssipesään 758/1991

Sisällys

1	Johdanto.....	8
2	Tutkimuksen kulku ja metodit.....	9
3	Erehdyttämistoimien määrittelyä.....	11
4	Avoliittolain varallisuusjärjestelmä.....	12
4.1	Yleistä.....	12
4.2	Avio-oikeus.....	14
4.2.1	Avio-oikeuden ajallinen ulottuvuus.....	15
4.2.2	Avioehtosopimus.....	15
4.2.3	Tasinko.....	16
5	Omaisuu den ositus.....	18
5.1	Yleistä osituksesta.....	18
5.2	Osituksen laskennallinen ja reaalinen vaihe.....	19
5.3	Osituslaskelma.....	20
5.4	Osituksen toimittamistavat.....	21
5.4.1	Pesänjakajan määrääminen.....	22
5.4.2	Pesänjakajan toimivalta ja tehtävät.....	22
5.5	Osituksen sovittelu.....	24
5.6	Toimitetun osituksen riitauttaminen.....	26
5.6.1	Osituksen moite.....	26
5.6.2	Osituksen täydentäminen.....	27
5.6.3	Osituksen tasoitus.....	29
6	Osituspuolten suojakeinot.....	29
6.1	Vallinnanrajoitukset.....	29
6.2	Vastikesäännöstö.....	31
6.3	Lahjansaajan palautus- ja täydennysvastuu.....	34
6.4	Restituutioperiaate välitilan aikaisena suojana.....	35
6.5	Surrogaattiperiaate.....	36
6.6	Tasinkosaatavan periminen konkurssitakaisinsaannin avulla.....	37
6.7	Turvaamistoimet tasinkosaatavan turvaamiseksi.....	37
6.8	Rikosprosessuaaliset pakkokeinot puolison suojana.....	40
7	Avoliitto ja yhteistalouden purkaminen.....	42
7.1	Omaisuu den erottelu ja yhteistalouden purkaminen.....	44
7.2	Hyvitys yhteistalouden hyväksi annetusta panostuksesta.....	45
7.3	Toisen puolison erehdyttäminen omaisuu den erottelussa.....	48
8	Omaisuu den ositusta tai erottelua koskevat oikeustoimilain pätemättömyysperusteet ..	49
8.1	Aluksi.....	49

8.2	Petollinen viettely	49
8.3	Kunnianvastainen ja arvoton menettely	49
8.4	Valeoikeustoimi	50
9	Tiedonsaantioikeuksista	51
9.1	Tiedonsaantioikeus puolison varallisuusasemasta	51
9.2	Viranomaisten tiedonsaantioikeus	53
10	Erehdyttämistoimien rikosoikeudelliset seuraamukset	54
10.1	Petos	54
10.2	Kavallus.....	57
11	Haastatteluiden toteutus ja tulokset.....	58
12	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	60
	Lähteet.....	63
	Liitteet	68

1 Johdanto

Avioliitto vaikuttaa puolisoitten varallisuus oikeudelliseen asemaan avioliiton aikana ja avioeron yhteydessä. Voidaan todeta, että avioliitto on tästä näkökulmasta katsottuna myös taloudellinen suhde. Avioliittolain varallisuusjärjestelmä muodostaa sääntöjen kokonaisuuden, joka vaikuttaa puolisoitten varallisuus oikeudelliseen oikeusasemaan.¹ Avioliitto päättyy joko puolisoitten eroon tai toisen puolison kuolemaan. Avioerolainsäädännön perusajatuksena voidaan pitää puolisoitten auttamista erotilanteessa. Tämän ajatustavan mukaan lainsäädännön tulee tarjota puolison käytettäväksi menettely, joka ei lisää ongelmia muutenkin vaikeaan tilanteeseen ja joka mahdollistaa eroon liittyvien kysymysten ratkaisemisen järkevästi tilanteessa, jossa puoliso on päättänyt erota.² Eron yhteydessä puolisoitten riidat koskevat usein varallisuutta. Puoliso saattaa kuitenkin tarvita tehokkaita oikeussuojakeinoja myös toisen puolison tekemiä toimia vastaan tämän ryhtyessä osituksen lopputulosta vääristäviin oikeustoimiin.

Keskeisin aviopuolisoitten taloudellista asemaa määrittävä käsite on avio-oikeus. Avio-puolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen aviovarallisuusjärjestelmän mukaisesti. Avio-oikeus realisoituu omaisuuden osituksessa, jossa puolisoitten avioliiton aikainen varallisuussuhde puretaan lopullisesti. Avioliiton purkaututtua avioliittolain varallisuusjärjestelmän tarkoituksena on turvata puolisoille oikeudenmukainen osuus avioliiton aikaisesta varallisuudesta ja avio-oikeuden nojalla puolisoilla on oikeus saada puolet puolisoitten avio-oikeuden alaisesta säästöstä. Erehdyttämistoimilla pyritään pienentämään omaa puolittamisen kohteena olevaa netto-omaisuutta sekä tasingonmaksuvelvollisuutta tai jopa muuttamaan tasingonmaksuvelvollisuus tasinko-oikeudeksi.

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, millaisia erehdyttämiskeinoja osituksen yhteydessä ilmenee. Tutkimuksessa selvitetään myös, minkälaisia oikeussuojakeinoja siviilioikeudessa tarjotaan puolisoille avio-oikeuden ja tasinkosaatavan turvaamiseksi vihkimisestä aina osituksen toimittamishetkeen ja lainvoimaistumiseen saakka. Tavoitteena on myös tarkastella erehdyttämistoimien rikosoikeudellisia seuraamuksia. Lisäksi käsitellään puolison, pesänjakajan sekä viranomaisten valtuuksia ja tiedonsaantioikeuksia toisen puolison varallisuusaseman selvittämisessä sekä siihen liittyvää problematiikkaa.

---

¹ Saarenpää 1992, 77.

² Aarnio & Helin 1992, 63-64.

Avoliittolainsäädäntö tavoittaa nykypäivänä vähenevän osuuden kaikista pareista, sillä avoliitot ovat lisääntyneet merkittävässä määrin vuosikymmenten aikana. Avoliiton tavoin avoliitto voi purkaantua puolisoiden erotessa tai toisen puolison kuollessa. Avoliittolain mukainen hyvitysjärjestelmä mahdollistaa puolisoiden hyvitysvaatimusten esittämisen omaisuuden erottelun yhteydessä. Vertailun vuoksi tutkimuksessa käsitellään avoliiton lisäksi avoliittoa ja sen oikeudellisia säännöksiä sekä avoliittolain antamaa suojaa avopuolisoille liiton päättyessä eroon.

2 Tutkimuksen kulku ja metodit

Tutkimuksen kulku etenee pääluvuittain seuraavanlaisesti. Tutkimuksen ensimmäinen pääluke sisältää johdanto-osan, jossa tarkastellaan tutkimuksen taustaa sekä sen tavoitteita. Toisessa pääluvussa käsitellään tutkimuksen kulkua sekä tutkimusmenetelmiä.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys alkaa kolmannesta pääluvusta, jossa luodaan yleiskatsaus erehdyttämisen keinoihin velallisen petoksen kautta. Neljännessä pääluvussa tarkastellaan avoliittolain sääntelyä erityisesti aviovarallisuusjärjestelmän näkökulmasta. Luvussa käsitellään lisäksi avio-oikeutta, joka on aviovarallisuusjärjestelmän keskeisin käsite.

Viidennessä pääluvussa keskitytään omaisuuden ositukseen. Luvussa kerrotaan ositusprosessista kokonaisuutena, pesänjakajan toimivallasta ja tehtävistä sekä tarkastellaan toimitetun osituksen riitauttamiskeinoja. Kuudes pääluke käsittelee siviilioikeudellisia ja erityisesti avoliittolain osituspuolille tarjoamia oikeussuojakeinoja avio-oikeuden ja tasinkosaatavan turvaamiseksi. Luvussa käsitellään lisäksi siviili- ja rikosprosessuaalisten turvaamistoimien antamaa suojaa silloin, kun halutaan turvata puolison tasinkosaatava.

Seitsemäs pääluke tarkastelee avoliittoa sekä avoerossa toimitettavaa omaisuuden erottelua ja siihen liittyvää hyvitysjärjestelmää. Kahdeksannessa pääluvussa käsitellään niin ositukseen kuin omaisuuden erotteluunkin sovellettavia oikeustointen pätemättömyysperusteita, joilla voidaan estää avio-oikeuden alaisen omaisuuden hukkaamista tai toisen puolison väärinkäytöksiä.

Yhdeksännessä luvussa luodaan katsaus osituksen toimittamiseen ja puolison varallisuusoseman selvittämiseen liittyvään ositustahojen sekä viranomaisten tiedonsaantioikeuksien laajuuteen. Erehdyttämistoimien rikosoikeudellisia seuraamuksia käsitellään pääluvussa kymmenen. Luvussa tarkastellaan sitä, milloin puolison väärinkäytökset täyttävät petoksen tai kavalluksen rikostunnusmerkistön. Pääluke yksitoista käsittelee teemahaastatteluista saatuja tuloksia osituksen asiamiehinä tai pesänjakajina toimivien näkökulmasta. Koko tutkimuksen yhteenveto sekä johtopäätökset esitetään pääluvussa kaksitoista. Luvussa on pyritty tuomaan esille

tutkimuksen aikana havaitut puutteet lainsäädännössä erehdyttämistoimia ja toisen puolison väärinkäytöksiä koskien.

Tutkimuksessa lainsäädäntöä tarkastellaan oikeusdogmaattisella eli lainopillisella tutkimusmetodilla. Oikeustiedettä voidaan luonnehtia tieteenksi, joka tutkii oikeutta,³ ja sen vanhin sekä merkittävin ydinalue on lainoppi eli oikeusdogmatiikka. Lainopin tehtävää on määritelty oikeussääntöjen sisällön tulkinnan ja oikeussäännösten systematisoinnin kautta. Tulkintatehtävää kutsutaan lainopin praktiseksi ulottuvuudeksi ja vastaavasti systematisoinnin katsotaan olevan lainopin teoreettinen ulottuvuus. Nämä kaksi ulottuvuutta ovat keskenään vuorovaikutussuhteessa toisiinsa.⁴

Praktinen lainoppi tuottaa kannanotoillaan tulkintasuosituksia voimassa olevasta oikeudesta. Lainopin systematisointityössä tutkitaan ja jäsennetään oikeudenalojen käsitteitä, oikeusperiaatteita sekä teoreettisia rakennelmia. Siten lainoppi konkreettisesti tutkii voimassa olevaa oikeutta sekä sitä, mikä merkitys laista ja muista oikeuslähteistä löytyvällä aineistolla on.⁵ Lainsäädännön lisäksi oikeusjärjestyksen sisältöä tutkitaan tutkimuksessa oikeuskirjallisuuden, lainvalmisteluasiakirjojen sekä korkeimman oikeuden päätöstekstien avulla.

Tutkimuksen empiirinen osuus toteutetaan kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena haastatteleamalla asiantuntevia ja kokeneita perheoikeuteen erikoistuneita asianajajia ja lakimiehiä. Tutkimuksen tiedonkeruumenetelmänä on haastattelu ja haastattelumenetelmänä käytetään puolistrukturoitua teemahaastattelua.

Teemahaastattelussa edetään etukäteen valittujen keskeisten teemojen sekä niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen eli siihen, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään. Haastattelussa voidaan tarkentaa ja syventää kysymyksiä haastateltavien vastauksiin perustuen. Metodologisesti teemahaastattelussa voidaan korostaa ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioille antamiaan merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa.⁶

Teemahaastattelussa tavoitteena on, että vastaaja voi antaa kaikista teemoista oman kuvauksena ja haastatteluteemat käsitellään vastaajan kannalta luontevassa järjestyksessä. Haastattelu etenee yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä siitä syystä, että yksi haastattelun aspekti, haastattelun tema-alueet, ovat kaikille samat.⁷ Haastattelun avulla tutkittavasta aiheesta on

---

³ Hirvonen 2011, 21.

⁴ Aarnio 2006, 238.

⁵ Hirvonen 2011, 23-25.

⁶ Tuomi & Sarajärvi 2018, 64.

⁷ Vilkkä 2015, 78, Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.

mahdollista saada joustavasti ja monipuolisesti aineistoa, sillä haastateltavat voivat puhua vapaasti ja avoimesti. Siten teemahaastattelua voidaan luonnehtia myös keskustelunomaiseksi tilanteeksi.

3 Erehdyttämistoimien määrittelyä

Omaisuuksien salaaminen voidaan katsoa yleisimmäksi velallisen petoksen tekotavaksi useimpien ulosottomenettelyjen yhteydessä.⁸ Sen avulla voidaan kuitenkin havainnollistaa myös omaisuuden osituksen tai erottelun yhteydessä tapahtuvia erehdyttämisen keinoja. Omaisuuden salaamisen lisäksi puolisoa voidaan erehdyttää myös muilla toimilla, joita tarkastellaan seuraavaksi hieman tarkemmin.

Omaisuuksien salaamisella tarkoitetaan sitä, että puoliso jättää ilmoittamatta jotain sellaista omaisuutta, jonka hän olisi velvollinen osituksen yhteydessä ilmoittamaan. Lisäksi puoliso voi jättää ilmoittamatta osituksessa jonkin tietyn yksilöitävissä olevan varallisuusobjektin voidakseen pitää sen itsellään taikka luovuttaakseen sen toiselle henkilölle.⁹ Tällöin kyseessä on varallisuusaseman näennäinen huonontaminen. Varallisuusaseman näennäiseen huonontamiseen voidaan rinnastaa myös varojen siirto ulkomaille muiden ulottumattomiin.¹⁰

Puolison varallisuusasemaa huonontavia tekoja voivat myös olla omaisuuden hävittäminen, lahjoittaminen tai muunlainen luovuttaminen ilman hyväksyttävää syytä, omaisuuden siirtäminen ulkomaille taikka velvoitteiden perusteeton lisääminen. Omaisuuden hävittäminen käsittää toimia, joiden avulla varallisuuteen kuuluvaa omaisuutta saatetaan asiattomalla tavalla oman varallisuuspiirin ulkopuolelle esimerkiksi omaisuutta tuhoamalla tai piilottamalla. Omaisuuden hävittämisellä viitataan tällöin aktiiviseen toimintaan. Omaisuuden lahjoittamisella tai luovuttamisella ilman hyväksyttävää syytä tarkoitetaan puolestaan varallisuusasemaa huonontavia oikeustoimia. Käytännössä luovutus voi ilmetä esimerkiksi niin, että puoliso luovuttaa vastikkeettomasti varoja lähipiirilleen. Puoliso voi huonontaa varallisuusasemaansa myös lisäämällä velvoitteitaan perusteettomasti esimerkiksi lainanotolla.¹¹

---

⁸ Kukkonen 2018, 161.

⁹ Kukkonen 2018, 161-162.

¹⁰ HE 66/1988 vp, 161.

¹¹ Tapani 2010, 540-541, 542 ja 550, HE 66/1988 vp, 161-162.

4 Avioliittolain varallisuusjärjestelmä

4.1 Yleistä

Aviovarallisuusjärjestelmässä on pohjimmiltaan kyse avioliiton solmimisen vaikutuksesta puolisoiden keskinäisiin varallisuussuhteisiin ja puolison kelpoisuuteen määrätä omaisuudesta. Aviovarallisuusjärjestelmämme periaatteet on hahmoteltu vuonna 1875 tanskalaisen professorin Carl Goosin toimesta. Ratkaisevan läpimurron Goosin ehdotus koki 1910-luvulla, kun avioliittolakeja ryhdyttiin uudistamaan pohjoismaisessa yhteistyössä. Suomi otti yhteistyön tulokset avioliittolakiinsa (234/1929) vuonna 1929. Vanhan avioliittolain aikana solmituissa avioliitoissa puolisoiden omaisuus oli suuressa määrin yhteistä. Nykylaisessa avioliittoon kuuluva taloudellinen yhteisyys toteutettiin aiempaa löyhemmin avio-oikeusjärjestelmällä. Uudessa järjestelmässä otettiin käyttöön perheoikeudellinen avio-oikeus käsite ja sitä käytettiin rakennelementtinä. Vastaavasti uudistuksessa luovuttiin puolisoiden omaisuuden perinteisestä jaotelusta yhteiseen ja yksityiseen. Siten avautui mahdollisuus ratkaista erikseen kysymykset omaisuuden vallinnasta¹² avioliiton aikana sekä omaisuuden jakamisesta avioliiton purkauduttua.¹³

Oikeudenmukaisen aviovarallisuusjärjestelmän rakenneperiaatteisiin kuuluu seitsemän peruspilaria. Järjestelmän tulee olla reilu molempien puolisoiden kannalta eikä se saa syrjiä kumpaakaan aviopuolisoa. Lisäksi järjestelmän on oltava käytännöllinen, yksinkertainen sekä joustava ja sen tulee sisältää riittävät oikeudelliset menetelmät puolison suojelemiseksi sekä toisen puolison että kolmannenkin osapuolen toimia vastaan. Niin ikään järjestelmä ei saa mahdollistaa puolisoiden menettelyä kolmannen vahingoksi.¹⁴ Voidaan myös todeta, että avioliittolain varallisuusjärjestelmä rakentuu erillisomistuksen, erillisten velkavastuiden sekä puolisoiden keskinäisen sopimusvapauden varaan.¹⁵ Avioliiton solmimisesta huolimatta puoliset säilyvät itsenäisinä varallisuus oikeuksien subjekteina ja siten turvataan avioliitossa taloudellinen itsenäisyys¹⁶. Avioliitto ei rajoita puolisoiden oikeuksia tehdä sopimusvapauden puitteissa sopimuksia niin kolmansien osapuolien kuin toistensa kanssa (AL 33 §).

Avioliittolain 34 §:ssä sekä 52.1 §:ssa säädetään omaisuuden ja velkojen erillisyyden periaatteesta ja niiden mukaan se omaisuus, mikä puolisoilla on avioliittoon mennessään tai mitä hän

---

¹² Ks. Kangas 2019, 336. Vallinnan katsotaan olevan yhdistelmäkäsite, jonka yhtenä elementtinä on hallinta ja toisena oikeudellinen määrääminen eli disponointi. Esineen hallinta on konkreettisimmillaan esineen havaittavaa hallussapitoa ja vastaavasti oikeudellisella määräämisellä tarkoitetaan omistajanvaihdoksen kannalta välttämättömiä toimia. Vallintaoikeus kuuluu omistajalle.

¹³ Helin LM 2010, 1310, Norri 2017, 3.

¹⁴ Kangas 2018, 71.

¹⁵ Lohi 2016, 5.

¹⁶ Helin LM 2010, 1310.

avioliiton aikana saa, kuuluu edelleen hänelle. Niin ikään kumpikin puoliso vastaa yksin siitä velasta, minkä hän on tehnyt ennen avioliittoa tai sen aikana. Velkojen erillisuus ei ole kuitenkaan poikkeuksetonta, sillä puoliset vastaavat yhteisvastuullisesti velasta, jonka jompikumpi puoliso on tehnyt perheen elatusta varten (AL 52.2 §). Suhteessa velkojaan velkavastuu on solidaarista ja näin ollen velkoja voi vaatia kummalta tahansa puolisolta yksin koko velan määrää (AL 88.2 §). Puoliso voi siten joutua käyttämään omia varojaan sellaisen velan maksumin, jonka tekemiseen hän ei ole osallistunut millään tavoin.¹⁷

Aviovarallisuusjärjestelmän tarkoituksena on avioliiton purkauduttua turvata puolisoille oikeudenmukainen osuus avioliiton aikana perheen käytössä olleesta varallisuudesta. Pääsääntönä on avioliiton aikana perheen käytössä olleen omaisuuden puolittamisperiaate. Tästä pääsäännöstä poikkeavat vastikesäännöstö sekä osituksen sovittelusäännöstö, jotka ovat rakennettu aviovarallisuusjärjestelmään sisäisiksi suojamekanismeiksi tilanteisiin, joissa puolittamisperiaate ei palvelisi oikeudenmukaisena ratkaisuna toista puolisoa kohtaan. Tällaisia tilanteita tulee vastaan esimerkiksi silloin, kun toinen puoliso on kuluttanut omaisuutensa ainoastaan omien intressiensä tyydyttämiseen laiminlyöden taloudelliset velvoitteensa perhettään kohtaan.¹⁸ Kuten avioliittolain 46 §:n 1 momentissa todetaan, tulee kummankin puolison kykynsä mukaan osallistua niin perheen yhteiseen talouteen kuin puolison elatukseenkin ja tämän jäädessä toteutumatta, pyrkivät edellä mainitut aviovarallisuusjärjestelmän suojamekanismit turvaamaan puolisolle oikeudenmukaisen osuuden perhevarallisuudesta.

Avioliittolaki toteuttaa omistusoikeuden määrittelyssä erillisyyden periaatetta ja sitä ilmentää omistussuhteita lähtökohtaisesti luonnehtiva nimiperiaate. Nimiperiaate lähtee siitä, että omaisuus on sen, kenen nimiin se on hankittu. Kuitenkaan se seikka, että omaisuus on hankittu jonkun nimiin, ei aina merkitse sitä, että tämä henkilö on omaisuuden omistaja. Fidusiari- eli luottamusperiaatteen avulla pyritään oikaisemaan nimiperiaatteesta johtuvia vääristymiä silloin, kun omaisuutta on hankittu toisen puolison nimiin, mutta yhteiseen tai toisen lukuun tai vastaavasti yhteisiin nimiin, mutta ainoastaan toisen lukuun.¹⁹

---

¹⁷ Lohi 2016, 17-18. Velkojen yhteisvastuu ei kuitenkaan koske rahalainaa, vaan se voi perustua tilanteisiin, joissa puoliso on esimerkiksi ostanut ruokaa tai terveystaloutta velaksi. Yhteisvastuu ulottuu siten hankintoihin, jotka koskevat puolisoitten ja perheen elatusta. Suurin osa kotitalouksien kulutusluotoista sekä taloudellisesti merkittävimmät velat, kuten asunto- ja peruskorjauslainat, jäävät säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle. Siten voidaan todeta, että tämä poikkeussäännös ei juurikaan horjuta velkojen erillisyyden asemaa järjestelmämme pääsääntönä.

¹⁸ Kangas 2018, 77-78. Katso vastikesäännöstöstä ja osituksen sovittelusta lisää jäljempänä.

¹⁹ Aarnio 2005, 208.

4.2 Avio-oikeus

Aviovarallisuusjärjestelmän keskeisimpiin käsitteisiin kuuluu avio-oikeus, jolla on pyritty lieventämään järjestelmän perusratkaisuksi otetun erillisomistuksen vaikutuksia.²⁰ Avio-oikeudella tarkoitetaan avioliittolain 35 §:n 1 momentin mukaan oikeutta, joka kohdistuu toisen puolison omaisuuteen ja sen merkitys tulee vasta osituksessa ajankohtaiseksi. Näin ollen sillä ei ole oikeusvaikutuksia ennen ositusperusteen syntyhetkeä. Avio-oikeuden nojalla avioliiton purkautuessa omaisuuden osituksen yhteydessä puoliso saa vaatia puolet varallisuuden säästöstä.²¹

Lähtökohtaisesti osituksessa puolitettavaksi tulee avio-oikeuden alainen omaisuus ja puolittamisen ulkopuolelle jää avio-oikeudesta vapaa omaisuus. Jotta tietty omaisuus voidaan katsoa avio-oikeudesta vapaaksi, tulee siihen aina olla laista ilmenevä peruste. Avio-oikeusjärjestelmän pääkysymyksenä voidaankin esittää, missä eri tilanteissa puolison omaisuus on avio-oikeudesta vapaata omaisuutta oikeutemme mukaan. Lain 35 §:n 2 momentissa säädetään, että avioehtosopimuksen, lahjakirjan, testamentin taikka henkilövakuutuksen edunsaajamääräyksen nojalla ehdoin, ettei saajan aviopuolisolla ole avio-oikeutta siihen tai sen sijaan tullesseen omaisuuteen, säilyy sellainen omaisuus avio-oikeudesta vapaana omaisuutena.²²

Laki sisältää erityissäännöksen omaisuuden surrogaatin sekä omaisuuden tuoton osalta. Omaisuuden luonne avio-oikeudesta vapaana omaisuutena säilyy, mikäli omistaja pystyy osoittamaan, että kyseessä on alkuperäisen omaisuuden sijaan tullut omaisuus eli surrogaatti. Avioliiton kestäessä avio-oikeudesta vapaa omaisuus saattaa vaihtua toiseksi esimerkiksi niin, että omaisuutena ollut kiinteistö myydään ja siitä saadut varat sijoitetaan muuhun. Lisäksi ellei toisin ole nimenomaisesti sovittu tai määrätty, kaiken omaisuuden, myös avio-oikeudesta vapaan omaisuuden tuotto on avio-oikeuden alaista omaisuutta (AL 35:2).²³

Lisäksi puolisonsa konkurssin johdosta puolison Digi- ja väestötietovirastolle tekemä ilmoitus saa aikaan omaisuuden vapaaomaisuusluonteen lain 35 §:n 4 momentin mukaan. Niin ikään, mikäli omaisuuden saantohetki on vasta ositusperusteen syntyhetken jälkeen, jää kyseinen omaisuus avio-oikeudesta vapaaksi (AL 90 §). Edellä mainittu pykälä sääntelee avio-oikeuden ajallista ulottuvuutta ja sitä tarkastellaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

---

²⁰ Aarnio & Helin 1992, 117.

²¹ Lohi 2016, 102.

²² Lohi 2016, 105.

²³ Gottberg 2011, 21-22. Katso surrogaattiperiaatteesta tarkemmin luvussa 6.5.

4.2.1 Avio-oikeuden ajallinen ulottuvuus

Avio-oikeus on aikarajoitteinen oikeus.²⁴ Avio-oikeuden vaikutukset astuvat voimaan vihkimishetkestä. Avio-oikeus vaikuttaa myös taannehtivasti, sillä se koskee lähtökohtaisesti kaikenlaista omaisuutta riippumatta siitä, milloin tai miten puoliset ovat omaisuuden hankkineet tai saaneet ennen avioliittoa. Näin ollen avio-oikeuden piiriin tulevat ennen avioliittoa tienatut ansiotulot sekä saadut lahjat, testamentit ja perinnöt sekä niiden tuotto. Siten avio-oikeus säännösten soveltaminen erotilanteessa johtaa siihen, että myös se omaisuus, jonka kartuttamiseen toinen puoliso ei ole osallistunut miltään osin, tulee puolittamisperiaatteen piiriin.²⁵

Avioliittolain 90 §:ssä 1 momentin 2 kohdassa on erityissäännös avio-oikeusyhteyden katkaisemisesta. Avioeroasian vireilletuloa kutsutaan ositusperusteen syntyhetkeksi ja se katkaisee avio-oikeuden toisen puolison myöhempään omaisuuden saantoihin. Avioeron vireilletulon ajankohdaksi katsotaan se ajankohta, jolloin avioerohakemus on jätetty tuomioistuimelle tai sen kansliaan (AL 26 § ja 28 §). Ositusperusteen syntyhetki määrittää ositettavaan omaisuuden kuuluvan omaisuuden ja se arvostetaan toimitettavassa osituksessa aina osituksen toimittamishetken mukaan.²⁶

Omaisuudelle kertyvälle tuotolle ei ole asetettu katkaisuvaikutusta ja näin ollen ositusperusteen syntyhetken ja osituksen toimittamishetken välisenä aikana kertyvä tuotto huomioidaan avio-oikeuden alaisena omaisuutena osituksessa.²⁷ Lain esitöiden mukaan avio-oikeutta ei ole omaisuuteen, jonka puoliso on ansainnut omalla työllään tai tällaisilla varoilla hankittuun omaisuuteen, kun avioeroasia on tullut vireille. Ansioiksi katsotaan ositusperusteen syntyhetken jälkeen ennen ositusta ansaittua palkkatuloa sekä elinkeino-omaisuuden tuottoa. Lisäksi avio-oikeudesta vapaita saantoja ovat ositusperusteen syntyhetken jälkeen saadut perinnöt, lahjat sekä testamentin nojalla saadut omaisuserät.²⁸

Osituksella on avio-oikeusyhteyden katkaisuvaikutus ja siten, kun ositus on toimitettu, lakkaa puolisoitten avio-oikeus toistensa omaisuuteen, ellei avioehtosopimuksella toisin määrätä osituksen jälkeen (AL 107 a §).

4.2.2 Avioehtosopimus

Avioehtosopimuksen katsotaan korostetusti olevan ositukseen vaikuttava oikeustoimi. Kuten edellä todettu, sopimusvapaus ulottuu myös aviovarallisuusjärjestelmään, ja puoliset voivat määrätä avio-oikeudesta avioehtosopimuksella, joka on sisällöllisesti vapaamuotoinen. Laissa

---

²⁴ Mikkola 2020.

²⁵ Kangas 2018, 94-95.

²⁶ HE 62/1986, 64.

²⁷ Mikkola 2020.

²⁸ HE 62/1986, 64.

ei ole määräyksiä avioehtosopimukseen liitettävistä ehdoista ja monia ehtoja onkin pidetty sallittuina avioehtosopimus käytännössä. Lykkäävällä ehdolla voidaan vaikuttaa siihen, että sopimuksen oikeusvaikutukset alkavat vasta tietyn ennalta määrätyn tapahtuman jälkeen ja vastaavasti purkavalla ehdolla sopimuksen oikeusvaikutukset alkavat heti, mutta päättyvät, mikäli jokin ennalta sovittu seikka ilmaantuu. Lisäksi avioehtosopimukseen voidaan pätevästi liittää ehto, jonka mukaan puolisoilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuksiin avioliiton purkautuessa avioeron johdosta.²⁹

Avioehtosopimus on määrämuotoinen sopimus ja se on tehtävä kirjallisesti avioliittolain 42 §:n mukaisesti. Lisäksi lain 66 §:ssä on todettu, että avioehtosopimus on pätevä ainoastaan päivättyinä, allekirjoitettuna ja kahden esteettömän todistajan oikeaksi todistamana. Avioehtosopimus on jätettävä Digi- ja väestötietovirastolle rekisteröitäväksi tullakseen voimaan (AL 43 §).

Avioehtosopimus voidaan tehdä ennen avioliittoa taikka sen aikana ja siinä voidaan sopia avio-oikeuden poistamisesta joko osittain tai kokonaan, yksipuolisesti tai molemminpuolisesti, tiettyihin omaisuuslajeihin tai siinä voidaan rajata tietyt saantotyypit avio-oikeuden ulkopuolelle, kuten perinnöt tai lahjat. Tällöin avio-oikeudesta vapaaksi määrätty omaisuus jää pääsääntöisesti osituslaskelman ulkopuolelle ja tasinko varallisuuden säästöstä suoritetaan ainoastaan avio-oikeuden alaisen omaisuuden puitteissa. Aviovarallisuusjärjestelmän itsenäinen velkavastuu (AL 52 §) ei poistu siinäkään tapauksessa, vaikka puolisoilla olisikin avio-oikeus toisen puolison omaisuuteen ja päinvastoin. Siten avioehtosopimusta ei ole tarpeen tehdä velkojasuojan vahvistamiseksi.³⁰

4.2.3 Tasinko

Tasinko on oikeuskirjallisuudessa sekä oikeuskäytännössä muotoutunut ja vakiintunut käsite, jota ei avioliittolaissa käytetä.³¹ Tasingolla tarkoitetaan avio-oikeuden alaisen omaisuuden tassaussuoritusta, jolla tasataan puolisojen osuudet avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta yhtä suuriin osuuksiin. Puolison, jonka avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on suurempi, on luovutettava toiselle puolisolalle tasinkoa niin paljon, että puolisojen avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästöt ovat yhtä suuret.³² AL 103 §:ssä on osoitettu menettely, jolla puolisolalle tuleva tasinko yksilöidään. Itse tasingon maksutoimi liittyy olennaisena osana osituksen reaaliin vaiheeseen.³³

---

²⁹ Kangas 2019, 327-328.

³⁰ Gottberg 2011, 19, Kangas 2019, 327.

³¹ Lohi 2016, 385.

³² Kangas 2018, 92.

³³ Aarnio & Kangas 1994, 70.

Pohjimmiltaan tasingon yksilöiminen on sopimuksen varainen asia, joka tulee erityisen selkeästi esille sopimusosituksessa. Puolisoiden sopimusvapaus merkitsee sitä, että tasingoksi voidaan lähtökohtaisesti antaa mitä omaisuutta tahansa. Avio-oikeuden alaisen ja siitä vapaan omaisuuden välisen rajan katsotaan sopimusosituksissa merkitystä vailla. Siten puoliso ei voi menestyksekkäästi vedota hyväksymänsä osituksen pätemättömyyteen yksin sillä perusteella, että hän on joko antanut tai saanut niin sanotusti väärää omaisuutta. Sopimusvapauden periaate vaikuttaa myös toimitusosituksessa ja puoliset voivat keskenään sopia tasinkona luovutettavasta omaisuudesta.³⁴

Pesänjakaja on pääsääntöisesti sidottu siihen, mitä puoliset ovat keskenään sopineet ja hänen tulee määrätä tasinko puolisojen sopimuksen mukaisesti. Tasingon yksilöinti saa merkityksensä ainoastaan silloin, kun puoliset eivät pääse asiasta sopimukseen. Mikäli pesänjakaja pitää puolisojen sopimusta pätemättömänä tai kohtuuttomana tai katsoo sen olennaisesti loukkaavan sivullisen etuja taikka johtavan shikaaninomaisiin tuloksiin, voi hän poiketa puolisojen sopimasta järjestelystä. Tällöin pesänjakajalla on viimekätinen päätösvalta tasingon valinnassa. Pääsääntö on, että tasinko voidaan määrätä vain avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta. Pesänjakaja voi myös hyväksyä tasinkovelvollisen rahasuorituksen riippumatta siitä, tapahtuuko suoritus avio-oikeuden alaisella omaisuudella.³⁵

AL 103.3 §:n mukainen otto-oikeus oikeuttaa puolison, joka on saamassa tasinkoa toiselta puolisoilta, vaatimaan osalleen työvälineitä sekä muuta irtainta tavaraa, jota hän tarvitsee elinkeinonsa harjoittamiseen. Puolisolla on oikeus tähän ainoastaan tapauksissa, joissa se voi tapahtua tuottamatta tuntuvaa haittaa tasinkoa maksavalle puolisolle. Siten AL 103.3 § oikeuttaa tasinkoa saavan osapuolen esittämään esinekohtaisen vaatimuksen toisen puolison omaisuuteen. Kyseinen otto-oikeus suojaa esimerkiksi itsenäistä liikkeenharjoittajaa, jonka tarvitsemat työvälineet ovat toisen puolison omistuksessa.³⁶

Velkojen erillisyyden periaatteesta johtuen avioliiton aikana puolison konkurssi- tai ulosmittausvelkoja ei voi saada ositusta vireille eikä hän voi siten vaatia tasinkosuoritusta toisen puolen omaisuudesta. Näin ollen toisen puolison velkojia vastaan ei tarvitse suojautua avioehdolla avioliiton aikana vaan suoja johdetaan velkavastuujärjestelmästä. Vastaavasti avioehto suojaa puolisoita sellaisessa konkurssissa, joka ositusperusteen ollessa on jo olemassa. Mikäli avio-oikeuden poissulkevaa avioehto ei ole tehty, saa velallispuolison konkurssipesä osituksen vireille ja siten konkurssipesään kuuluu osituksessa velalliselle tuleva omaisuus. Kuitenkin

---

³⁴ Lohi 2003, 17.

³⁵ Saarenpää 1992, 126, Lohi 2003, 18. Pesänjakajasta tarkemmin alaluvuissa 5.4.1 ja 5.4.2.

³⁶ Kangas 2019, 395, Aarnio & Helin 1992, 204-205. Säännös otto-oikeudesta koskee ainoastaan irtainta tavaraa.

on huomattava, että AL 35.4 §:n nojalla toinen puoliso voi yksipuolisesti poistaa avio-oikeuden puolison joutuessa konkurssiin.³⁷

5 Omaisuuden ositus

5.1 Yleistä osituksesta

Omaisuuden osituksessa on kyse puolisojen välillä vallinneen varallisuussuhteen purkamisesta silloin, kun avioero on laitettu vireille (AL 85:1). Yleisesti luonnehdittuna osituksessa erotellaan aviopuolisojen omaisuus ja toteutetaan puolisojen avio-oikeus. Avio-oikeus on siten oikeus, joka realisoituu avioliiton purkaantuessa. Osituksen tarkoituksena on ratkaista monta puolisojen varallisuussuhteisiin liittyvää kysymystä; omistussuhteiden selvittäminen, avio-oikeuden toteuttaminen, puolisojen välillä vallinneen yhteisomistuksen purku ja puolisojen välisten velkasuhteiden selvittäminen. Ositus voidaan toimittaa pätevästi heti avioeron vireille tulemisen jälkeen, jo ennen kuin puolisot on tuomittu avioeroon. Tällainen ositus ei kuitenkaan menetä tehokkuuttaan siitä syystä, että avioeroa koskeva asia raukeasikin myöhemässä vaiheessa. Tällöin ositus saa aikaan puolisojen avio-oikeusyhteyden katkeamisen, elleivät puolisot palauta sitä avioehdolla (AL 107 §).³⁸

Mikäli puolisoilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen, toimitetaan osituksen sijasta puolisojen omaisuuden erottelu (AL 85:2). Osituksen tai omaisuuden erottelun yhteydessä suoritetaan yhteisen omaisuuden jako niin vaadittaessa (AL 85:3). Ositus tulee toimittaa siinä järjestyksessä kuin perinnönjaoista on säädetty (AL 98 §). Perintökaaren (40/1965) 23 luvun 9 pykälän 1 momentti asettaa muotovaatimuksia siitä, että niin sopimus- kuin toimitusosituksista tulee laatia osituskirja, joka osapuolten on allekirjoitettava. Sopimusosituksessa kahden esteettömän todistajan on todistettava osituskirja oikeaksi. Toimitusosituksessa pesänjakaja allekirjoittaa osituskirjan yksin ja osakkaiden hyväksyessä osituksen, merkitsevät he osituskirjaan hyväksymistä koskevan klausulin ja allekirjoittavat sen.³⁹

Kummallakin osituspuolella on itsenäinen oikeus vaatia ositusta eikä se siten ole yhteishallintotoimi. Osituksen toimittamiselle ei ole laissa asetettu määräaikaa eikä oikeus vaatia ositusta (ositusvaade) vanhene yleisessä kolmen vuoden vanhentumisajassa, joten ositusta voi vaatia vielä pitkänkin ajan jälkeen. Ositusvaade voi kuitenkin prekludoitua⁴⁰, jos kumpikaan

³⁷ Aarnio & Helin 1992, 202-203.

³⁸ Lohi 2016, 379-380.

³⁹ Kangas 2019, 375.

⁴⁰ Ks. Välimäki 2016, 294. Preklusiolla tarkoitetaan vetoamisoikeuden menettämistä ja siinä on kyse prosessuaalisesta sanktiosta. Jos tiettyyn seikkaan vedotaan liian myöhään, jätetään se silloin huomioimatta.

osapuoli ei vaadi osituksen toimittamista. Osituksen laiminlyönti on yleistä ja syitä tähän voi olla monia; avioliiton lyhytkestoisuus, puolisoilla ei ole ollut ositusperusteen syntyhetkellä yhteistä omaisuutta tai velkaa taikka omistuskirjaukset vastaavat todellisia omistussuhteita. Osituksen täydellisestä laiminlyönnistä ei pääsääntöisesti aiheudu suurta haittaa, vaikkakin se saatetaan huomata vasta vuosien päästä muussa yhteydessä.⁴¹

Lain mukaan ositus voidaan toimittaa ainoastaan silloin, kun ositusperuste on olemassa. Ositus voidaan toimittaa pätevästi avioeron tullessa vireille avioero-osituksena taikka asumusero-osituksena.⁴² Viimeksi mainittu voidaan toimittaa avioliittolain 136 §:n mukaan silloin, kun puoliset, joiden varallisuussuhteisiin sovelletaan Suomen lakia, on tuomittu toisessa valtiossa asumuseroon. Asumuseron perusteella toimitettavat ositukset ovat harvinaisempia ja siitä syystä ne jäävät tutkimuksessa vaille tarkempaa tarkastelua.

Ositus on mahdollista toimittaa sopimusosituksena puolisojen keskinäiseen sopimukseen perustuvana tai, mikäli puoliset eivät pääse yhteisymmärrykseen osituksesta, voidaan ositus toimittaa tuomioistuimen määräämän pesänjakajan toimesta toimitusosituksena.⁴³ Osituksen tullessa toimitetuksi ja lainvoimaiseksi, ei kummallakaan puolisoilla pitäisi enää olla toistaan kohtaan avio-oikeuteen perustuvia vaateita.⁴⁴

5.2 Osituksen laskennallinen ja reaalin vaihe

Osituksessa voidaan erottaa kaksi vaihetta; laskennallinen ja reaalin. Yksinkertaistettuna laskennallisessa vaiheessa määritetään, kuinka paljon kumpikin osituspuoli on oikeutettu saamaan omaisuutta ja reaalisessa vaiheessa vastaavasti yksilöidään tämän arvomäärän (avioosan) katteeksi tuleva omaisuus. Omaisuuden osituksen laskennallinen puoli käsittää kaksi päävaihetta, joista ensimmäisen vaiheen muodostavat myöhemmän osituslaskelman kannalta välttämättömät ennakkotoimet eli puolisojen omaisuussuhteiden selvittäminen, avio-oikeuden alaisen ja siitä vapaan omaisuuden toteaminen sekä kummankin puolison omaisuuden arvostaminen.⁴⁵

Omaisuuden arvo määritetään osituksessa sen käyvän arvon mukaan, joka omaisuudella on osituksen toimittamishetkellä. Käyväksi arvoksi katsotaan todennäköinen luovutushinta, jonka ostaja olisi siitä valmis maksamaan.⁴⁶ Siten käyvän arvon määrittelyssä omaisuuden

---

⁴¹ Kangas 2018, 185-186. Oikeudesta vaatia ositusta voidaan nimenomaisesti luopua. Kun aktiivinen osituksesta luopuminen on mahdollista, on se periaatteessa mahdollista myös hiljaisesti eli konkludenttisesti pysyttelemällä vain passiivisena.

⁴² Kangas 2018, 184-185.

⁴³ Lohi 2016, 382.

⁴⁴ Lohi 2003, 9.

⁴⁵ Lohi 2016, 384, Aarnio & Helin 1992, 158.

⁴⁶ KKO 2011:2, kohta 8.

kauppahinta vapailla markkinoilla toimii lähtökohtana. Vastaavasti sellaisen omaisuuden osalta, jota ei ole mahdollista myydä vapailla markkinoilla sellaisenaan, tulee arvon määrittämisessä huomioida myös omistajan muut mahdollisuudet käyttää omaisuuden omistamiseen liittyviä oikeuksia kuin omaisuuden myyminen sellaisenaan.⁴⁷

Omaisuuden ja velkojen arvon ollessa selvillä annetaan AL 92 §:n mukainen vastike sekä vähennetään omaisuuden arvosta velkojen arvo AL 99 §:ssä säädetyllä tavalla. Velkoja ei osituksen yhteydessä makseta, sillä ositus on puhtaasti puolisoiden välinen toimitus, mutta ne tulee kattaa. Siten kummallakin puolisoilla ositusperusteen syntyhetkellä olleet velat vähennetään osituslaskelmassa kokonaan hänen varoistaan huolimatta siitä, ovatko ne erääntyneitä vai eivät. Näin saadaan selville eri omaisuuslajien säästöt. Velkojen kattamisen jälkeen puolison annetaan erottaa itselleen omaisuutta päältä päin (AL 91 §). Avio-oikeuden alaisesta säästöstä annetaan AL 93 §-95 §:ssä mainitut vastikkeet ja viimeisenä vaiheena avio-osan laskeminen. Avio-osan avulla määritetään se tasinko, joka enemmän omistavan puolison tulee suorittaa vähempivaraiselle puolisolle.⁴⁸

Osituksen reaalisen vaiheen tärkeimpiin kysymyksiin kuuluu tasingon yksilöinti eli sen määrääminen, mitä omaisuutta tasingonsuoritusvelvollinen antaa tasinkoon oikeutetulle puolisolle. Tätä ennen tulee kuitenkin varmistua siitä, ettei osituspuoli vapaudu osituslaskelman osoittaman määrän maksamisesta jonkin säännöksen nojalla. Puolison on mahdollista kieltäytyä tasingon luovuttamisesta, jos toinen puoliso on konkurssissa ositusta toimittaessa (AL 103.2 §). Tällä pyritään torjumaan se mahdollisuus, että puolison maksama tasinko menisi ainoastaan toisen osapuolen velkojen tyydyttämiseen. Säännös on siten vahventanut erillisvelkavastuun periaatteen todellista merkitystä.⁴⁹

5.3 Osituslaskelma

Osituksen laskennallisen puolen merkitystä korostava seikka liittyy osituslaskelmaan ja sen merkitykseen osituksen oikeaksi osoittamisessa. Ositus voidaan toimittaa puolisoiden haluamalla tavalla (PK 23:3) ja tällöin osituslaskelma on mahdollista sivuuttaa sopimusosituksessa sopimusvapauden nojalla. Osituksen osapuolet ottavat riskin siitä, että lopputulos voi poiketa merkittävästikin aviovarallisuusjärjestelmän mukaisesta tuloksesta. Lähtökohtaisesti sopimusosituksen osapuolet ovat kuitenkin sidottuja sopimaansa lopputulokseen (PK 23:10), minkä seurauksena osituslaskelman laiminlyönnistä voi aiheutua vaikeasti ratkaistavia oikeustoimilain mukaisia pätemättömyyskanteita.⁵⁰

---

⁴⁷ KKO 2008:74, kohta 4.

⁴⁸ Välimäki 1995, 61, Gottberg 2011, 30.

⁴⁹ Lohi 2003, 17 ja 80.

⁵⁰ Saarenpää 1992, 127.

Omistussuhteiden selvittämiseksi tulee puolison vaatimuksesta varat ja velat luetteloida. Osituksen pohjana voidaan käyttää AL 60 §:ssä tarkoitettua omaisuusluetteloa. Omaisuuden luettelointi on avioero-osituksessa välttämätöntä, jotta ositettava omaisuus voidaan yksilöidä. Luettelon laatimisella voidaan katsoa olevan merkitystä puolison oikeusturvan kannalta, sillä luettelon avulla puolisoilla on mahdollisuus saada yleiskuva kummankin puolison ja yhteisen avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta ja sen arvosta sekä veloista. Luetteloinnissa tapahtuneet laiminlyönnit saattavat johtaa siihen, ettei laillisen osituksen toimittamisen edellytyksiä ole ollut olemassa ja sen perusteella ositusta voidaan moittia.⁵¹

Osituksen osapuolten on annettava totuudenmukaiset tiedot varallisuudestaan, jotta osituslaskelma voi toteuttaa tehtävänsä. Toimitusosituksessa pesänjakaja nojaa siihen tietoon, mitä osapuolet varallisuudestaan ja varallisuudesta kertyneestä tuotosta hänelle antavat menettelyn aikana. Osituksen osapuoli voi riitauttaa osituksen pätevyyden, mikäli ositus tehdään väärin varallisuustietoihin perustuen.⁵²

5.4 Osituksen toimittamistavat

Avioeron ollessa ositusperusteena, voivat osituspuolet käynnistää yhdessä omaisuuden osituksen sopimusosituksena. Tällöin osapuolet itse toimittavat osituksen tai vaihtoehtoisesti käyttävät asiamiehiä apunaan. Huomionarvoista on, että osapuolten valitsema asiamies ei saa pesänjakajan valtuuksia vaan hänen toimivaltansa perustuu nimenomaisesti puolisoiden antamaan toimeksiantoon sekä valtuutukseen.⁵³

Sopimusosituksessa osapuolet voivat siis haluamallaan tavalla toimittaa osituksen eli osapuolilla on hyvin laaja sisältö- ja menettelyvapaus sopimuksen suhteen.⁵⁴ Osapuolten suorittaessa osituksen keskenään, saa tasinkoa suorittava osapuoli itse päättää, mitä omaisuutta hän luovuttaa (AL 103:1). Tasingon vastaanottajalla on velvollisuus hyväksyä ainoastaan rahasuoritus tai suoritus avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta.⁵⁵

Osituspuolella on oikeus vaatia tuomioistuinta määräämään pesänjakaja osituksen toimittamista varten heti ositusperusteen synnyttyä. Ennen asian ratkaisemista tuomioistuimen tulee varata toiselle osituspuolelle tilaisuuden tulla kuulluksi saatuaan hakemuksen käsiteltäväkseen.⁵⁶ Pesänjakajahakemus voidaan tehdä välittömästi avioeroa koskevan asian tullessa

---

⁵¹ Aarnio & Helin 1992, 159.

⁵² Mikkola 2020.

⁵³ Kangas 2018, 187.

⁵⁴ Lohi 2016, 382.

⁵⁵ Kyläkallio 2018, 364.

⁵⁶ Lohi 2016, 697-698.

vierille tai vasta myöhemmässä vaiheessa, mikäli todetaan, että sopimusositus ei tule kyseeseen.⁵⁷

5.4.1 Pesänjakajan määrääminen

Pesänjakajan määrää tehtävänsä tuomioistuin. Oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 10 luvun 11 §:n mukaan avioeroa, yhteiselämän lopettamista tai avioliiton pätevyyttä koskeva asia tutkitaan siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla puolisoilla on joko kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.

Perintökaaren 23 luvun 1 §:n sekä erityisesti oikeuskirjallisuuden mukaan tuomioistuimen tehtävään määrättävän henkilön tulee olla kyseiseen tehtävään sopiva. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että pesänjakajalta edellytetään asiantuntevuutta ja perehtyneisyyttä perhe- ja jäämistöoikeudellisiin asioihin. Lisäksi pesänjakajan tulee olla esteetön, vaikkakaan sitä ei ole suoraan lainsäädännössä asetettu vaatimukseksi. Pesänjakajalla on kuitenkin tuomariin rinnastettava rooli osituspuolten välisten erimielisyyksien ratkaisijana.⁵⁸

Niin pesänjakajan kuin tuomarinkin tehtävässä tulee olla riippumaton sekä oikeudenmukainen ja ratkaisujen on perustuttava lakiin. Pesänjakajan toimivalta on laaja ja yksinomainen ja säännökset, joiden nojalla puolisoitten väliset erimielisyydet tulee ratkaista, jättävät pesänjakajalle runsaasti harkintavaltaa. Osituksen on kuitenkin tarkoitus jäädä lopulliseksi ratkaisuksi asiassa ja siksi tulee edellyttää, että pesänjakajaksi määrättävä henkilö on asiantunteva eikä perusteltuja epäilyksiä pesänjakajan puolueettomuudesta ole.⁵⁹

5.4.2 Pesänjakajan toimivalta ja tehtävät

Pesänjakajan toimittamassa osituksessa keskeinen tavoite on pyrkiä saamaan aikaan sovinto puolisoitten kesken. Pesänjakajan toimintaan liittyvät menettelyperiaatteet voidaan jossain määrin johtaa prosessioikeudellisista säännöistä ja periaatteista, jotka koskevat sopimuksenvaraisissa riita-asioissa tuomarin materiaalista prosessinjohtoa. Kuitenkaan pesänjakajaa ei voida kaikilta osin rinnastaa riita-asiaa käsittelevään tuomariin, sillä pesänjakajalla on aktiivisempi rooli.⁶⁰

Keskittämisperiaatteen mukaisesti pesänjakajan toimivaltaan kuuluvat kaikki osituksen piiriin kuuluvat ratkaisut, jotka eivät suoraan lain nojalla kuulu tuomioistuimen toimivaltaan.

---

⁵⁷ Kangas 2019, 371

⁵⁸ Lohi 2016, 699.

⁵⁹ KKO 2011:31, kohdat 4-5. Kun pesänjakajaa vastaan on esitetty esteellisyysväite, antavat tuomaria koskevat esteellisyysperusteet hyvän lähtökohdan arvioida pesänjakajaksi esitetyn henkilön sopivuutta.

⁶⁰ Kangas 2019, 375-376.

Keskittämisperiaate koskee vain niitä oikeuskysymyksiä, jotka ovat käytännöllisintä jättää pesänjakajan ratkaistavaksi, mutta jotka toisaalta kuuluisivat tuomioistuimen ratkaistavaksi. Pesänjakajalla on siten oikeus suorittaa tarvittavat toimet osituksen ja omaisuuden erottelun loppuun saattamiseksi. Pesänjakajan ensisijaiseen toimivaltaan kuuluu ratkaista, kumpi osapuolista on omaisuuden oikea omistaja. Näin ollen pesänjakajan toimivaltaan kuuluvat myös perustellut oikeudelliset ratkaisut.⁶¹

Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO:1979-II-125 ilmentää sitä, että omistusriitojen ratkaisemisen kuuluu pesänjakajan toimivaltaan. Tapauksessa oikeuden määräämä pesänjakaja oli ryhtynyt toimittamaan aviopuolisoiden omaisuuden ositusta ja erottelua, kun toinen puoliso vaati alioikeudessa vireillepanemassaan kanteessa, että hänet todettaisiin jaettavana olevien asunto-osakkeiden omistajaksi. Kanne jätettiin tutkimatta, sillä pesänjakajan toimivaltaan kuului toimitettavan osituksen yhteydessä ratkaista kysymys osakkeiden omistusoikeudesta, eikä puolisoilla siten ollut oikeudellista tarvetta saada erillistä tuomiota mainitusta seikasta.⁶² Huomionarvioista on, että aineellisten ratkaisujen keskittäminen pesänjakajalle nopeuttaa olennaisesti osituksen toimittamista eivätkä pesänjakajan laajat valtuudet vaaranna osapuolten oikeusturvaa, sillä kaikilla osituksen osallisilla on itsenäinen moiteoikeus saattaa asia näin halutessaan tuomioistuimen ratkaistavaksi osituksen tultua toimitetuksi.⁶³

Pesänjakajan tehtäviin kuuluvat ositettavan omaisuuden laajuuden selvittäminen, omaisuuden luettelointi sekä omistuskysymysten ratkaiseminen. Pesänjakajan tehtävänä ovat myös avio-oikeuden alaisen sekä siitä vapaan omaisuuden erottaminen toisistaan, omaisuuden arvostamista koskevien kysymysten ratkaiseminen, velkojen toteaminen sekä niiden kattaminen, vastikeoikeuden edellytysten tutkiminen ja vastikkeen määrän vahvistaminen osapuolen esittäessä vastikevaatimuksen, ositukseen vaikuttavien asiakirjojen tulkinta ja ositussopimuksen kohtuullistaminen.⁶⁴ Kuten aiemmin todettu, pesänjakajan tehtävänä on myös viime kädessä päättää, mitä avio-oikeuden alaista omaisuutta tulee käyttää tasingon maksamiseen. Myös toimitusosituksessa osituksen osapuolilla on mahdollista sopia, että tasinko maksetaan muulla kuin avio-oikeuden alaisella omaisuudella.⁶⁵

Pesänjakajaan turvautuminen lisää luonnollisestikin ositukseen liittyviä kustannuksia, sillä pesänjakajalla on oikeus saada tehtävän suorittamiseen käytettyyn työhön katsoen kohtuullinen

---

⁶¹ Kangas 2019, 376.

⁶² KKO 1979-II-125

⁶³ Aarnio & Kangas 1994, 56. Osituksen toimitus saattaisi pitkittyä loputtomiin, mikäli jokainen riitakysymys siirrettäisiin erillisiasiana tuomioistuimen ratkaistavaksi, jolloin myös ositusta olisi lykättävä odottamaan tätä ratkaisua. Siten aineellisten ratkaisujen keskittäminen pesänjakajalle kokoaa erimielisyydet moiteoikeudenkäyntiin edistäen osituksen ja jakojen joutuisaa loppuunsaattamista. Osituksen moitteesta lisää jäljempänä.

⁶⁴ Kangas 2019, 376-377.

⁶⁵ Kyläkallio 2018, 365-366.

palkkio (PK 23:4.4 §). Yleisen pääsäännön ja vakiintuneen käytännön mukaan puoliset vastaavat pesänjakajan palkkion suorittamisesta yhteisvastuullisesti niin, että palkkio jaetaan puoliksi osapuolten kesken.⁶⁶

5.5 Osituksen sovittelu

Ositusta toimittava pesänjakaja tai tuomioistuin on oikeutettu poikkeamaan osituksen sovittelun avulla siitä, mihin lain määräykset osituksessa johtaisivat.⁶⁷ Puolittamisperiaatteen kaavamaisesta noudattamisesta saattaa aiheutua ainakin kahdenlaisia ongelmia. Liiton jäädessä lyhyeksi ja ositettavan omaisuuden ollessa joko kokonaan tai pääosin toisen puolison, puolittamisperiaate johtaa siihen, että vähemmän omistava saa ansiotonta hyötyä. Näin ollen hän saa osituksessa tasinkoa, vaikka ei ole osallistunut omaisuuden kartuttamiseen tai säilyttämiseen. Lisäksi, jos puolisoitten ikäero on suuri ja avioliiton solmimisen motiivit vaikuttavat olevan vain taloudellisia, puolittamisperiaatteen noudattaminen johtaa tällöin kohtuuttomaan lopputulokseen. Puolittamisperiaatteen kaavamainen soveltaminen aiheuttaa ongelmia myös siksi, että puolisollla on avio-oikeus toisen puolison lahjana, perinnöksi tai testamentin nojalla saatua omaisuuteen, ellei puolison avio-oikeutta ole nimenomaisesti suljettu pois. Toinen puoliso voi saada epäoikeutettua etua toisen kustannuksella, jos edellä kuvattu toisen puolison omaisuus jaetaan omaisuuden osituksessa puolittamisperiaatteen mukaan.⁶⁸

Avioliittolain 103 b.1 § määrittelee osituksen sovittelun edellytykseksi normaalin osituksen johtamisen kohtuuttomaan lopputulokseen tai siihen, että toinen puoliso saisi perusteetonta taloudellista etua. Kohtuuttomuutta tai perusteetonta taloudellista etua harkitessa tulee ottaa huomioon avioliiton kesto-aika, puolisoitten toiminta yhteisen talouden hyväksi, omaisuuden karttumiseksi ja säilyttämiseksi sekä muut näihin verrattavissa olevat puolisoitten taloutta koskevat seikat. Osituslaskelman laatiminen on aina välttämätöntä, kun osituksen sovittelun kohteena on osituslaskelman lopputulos. Tämä koskee myös tilannetta, jossa puolisoilla on ainoastaan avioehtosopimukseen perustuvaa avio-oikeudesta vapaata omaisuutta.⁶⁹

Lain esitöissä kohtuuttomaan lopputulokseen johtavat tilanteet on kuvailtu tapauksiksi, joissa toinen puoliso ei saisi lainkaan varallisuutta tai hänelle jäisi hyvin vähän varallisuutta, kun taas toiselle puolisolle jäisi merkittävä omaisuus. Perusteettoman taloudellisen edun tilanteet ovat vastaavasti lain esitöiden mukaan käsillä silloin, kun kyseessä on lyhyt avioliitto ja puolisoitten omaisuus käsittää pääasiassa ainoastaan toiselle puolisolle jo ennen avioliittoa

---

⁶⁶ KKO 1985-II-88, kohta Perustelut.

⁶⁷ Norri 2017, 16.

⁶⁸ Kangas 2018, 239-240.

⁶⁹ Välimäki 1995, 65 ja 67. Sovittelu poikkeussääntönä edellyttää aina vertailukohtaa ja osituslaskelman lopputulos on ainoa mahdollinen vertailukohta. Lisäksi osituslaskelman välttämättömyys korostuu siinä, että sovitteluharkinnassa tulee kiinnittää erityisesti huomiota puolisoitten taloudelliseen tilanteeseen kokonaisuutena.

kuuluneen omaisuuden. Edellä mainitut kaksi perustetta, kohtuuttomuus ja perusteeton taloudellinen etu, voivat soveltua myös yhtäaikaisesti.⁷⁰

AL 103 b.2 §:n mukaan ositusta soviteltaessa voidaan määrätä, että puoliso ei saa avio-oikeuden nojalla toisen puolison omaisuutta tai, että kyseistä oikeutta rajoitetaan. Lisäksi voidaan myös määrätä, että puolison tietty omaisuus on omaisuuden osituksessa kokonaan taikka osaksi oleva omaisuutta, johon toisella puolisollla ei ole avio-oikeutta. Tällöin kyseessä voi olla omaisuuserä, jonka puoliso on ansainnut tai saanut puolisoitten asuessa erillään tai vastaavasti omaisuuserä, joka puolisollla on ollut ennen avioliittoa tai jonka puoliso on saanut avioliiton aikana perintönä, lahjana tai testamentin nojalla. Soviteltaessa voidaan niin ikään määrätä, että omaisuus, johon toisella puolisollla ei avioehtosopimuksen nojalla ole avio-oikeutta, katsotaan osituksessa kokonaan tai osin sellaiseksi omaisuudeksi, johon toisella puolisollla on avio-oikeus. Tasinko-oikeuden rajoittaminen tai sen poistaminen voi olla tarkoituksenmukaisin sovittelutapa silloin, kun kyse on ollut lyhytaikaisesta avioliitosta. Asiassa tulee kuitenkin ensisijaisesti kiinnittää huomiota siihen, kuinka kauan puoliset ovat tosiasiallisesti asuneet yhteistaloudessa eikä vain siihen, kuinka pitkään avioliitto on oikeudellisesti ollut voimassa.⁷¹

Sovitteluvaatimus voidaan tehdä joko osituksessa tai sen jälkeen. Mikäli osituksen sovittelua koskeva vaatimus tehdään osituksen jälkeen, sovelletaan siihen, mitä osituksen moitteesta ja osituksen pätemättömäksi julistamisesta on säädetty (AL 103 b.3 §). Sopimusositus kuuluu puolisoitten keskinäisen sopimusvapauden piiriin ja lähtökohtana on sopimuksen pitävyys. Materiaalisen virheen johdosta puoliso voi kuitenkin vaatia virheellisen sopimusosituksen julistamista pätemättömäksi kohtuullisessa ajassa. Pesänjakajan ratkaisua varten muutoksenhakukeinona on osituksen moite, jota käsitellään tarkemmin jäljempänä.⁷²

Osituksen perussääntö kuitenkin on, että avio-oikeuden alainen nettovarallisuus puolitetään eikä osituksen sovittelusäännöstö muuta tätä. Siten osituslaskelma tehdään aina viimeiselle riville saakka perussääntöä noudattaen ennen kuin voidaan edes tarkastella sitä, onko osituksen sovittelulle tarvetta ja, jos on niin missä määrin ositusta voidaan sovittaa.⁷³

---

⁷⁰ HE 62/1986, 34.

⁷¹ HE 62/1986, 35-36. Laissa ei ole asetettu kiinteätä sääntöä siitä, milloin ja missä laajuudessa tasinko-oikeutta voisi perustellusti rajoittaa avioliiton lyhytaikaisuuden perusteella, kun puolittamisperiaate johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen tai siihen että puoliso saisi eroamalla rahan vuoksi perusteetonta etua. Eräänlaisena ohjeenluontoisena sääntönä voidaan kuitenkin pitää, että alle viisi vuotta kestäneet avioliitot katsotaan lyhytaikaisiksi liitoiksi.

⁷² Välimäki 1995, 309, 311-312.

⁷³ Kangas 2018, 240.

5.6 Toimitetun osituksen riitauttaminen

Osituksen moittiminen tapahtuu perinnönjaon mukaisessa järjestyksessä (AL 98 §). Osituksen moite ei ole kuitenkaan ainoa keino, jolla asianosaiset voivat ositusta vastaan reagoida. Mikäli osituksen edellytyksissä on ollut vakava puute, ei laillista ositusta ole edes syntynyt ja tällöin vallitsee inekstensi eli osituksen olemattomuus. Tällöin moitesäännökset eivät voi tulla sovellettaviksi.⁷⁴

Osituksen pätemättömyyden voi aiheuttaa sitä rasittava aineellinen tai muodollinen virhe. Pätemättömyys ei ole itsestään vaikuttavaa, vaan se edellyttää tuomioistuinratkaisua. Osituksen pätemättömyyteen voidaan vedota moitekantein asianosaisten taholta, mutta virhe korjautuu, mikäli ositus jätetään moittimatta. Näin ollen pätemättömyys on korjauskelpoista ja relatiivista eli edellyttää tietyn henkilötahon reaktiota.⁷⁵ Lisäksi pesänjakaja voi joutua itse oikeamaan osituspäätöstä jo ennen toimituksen lainvoimaistumista. Tällainen itseoikaisu osituksen kestäessä voi koskea kaikenlaisia virheitä.⁷⁶

5.6.1 Osituksen moite

Niin sopimus- kuin toimitusositusta voidaan moittia muotovirheen perusteella. Tällöin osituksen moitekanne tulee nostaa kuuden kuukauden kuluessa osituksen toimittamisesta (PK 23:10.1 §). Sopimusosituksessa moiteaika alkaa pääsääntöisesti osituskirjan allekirjoituspäivästä ja vastaavasti toimitusosituksessa moiteaika alkaa pesänjakajan osituspäätöksen antamishetkestä.⁷⁷

Osituksen moitetta materiaalisella perusteella koskee jokseenkin erilaiset säännökset riippuen siitä, onko kyse toimitus- vai sopimusosituksesta. Materiaalisella virheellä tarkoitetaan ositusratkaisun sisällöllistä virhettä, kuten esimerkiksi omaisuuden väärää arvostamista, virheellistä omistusratkaisua sekä virheellistä sovitteluratkaisua. Sopimusositusta voidaan moittia materiaalisilla perusteilla niin kuin sopimuksia yleensä. Ositussopimus ei sido puolisoa, joka osoittaa sopimuksessa olevan jonkin yleisen oikeustoimen pätemättömyysperusteen. Materiaalisella perusteella nostettavalla sopimusosituksen moitteella ei ole erityistä moiteaikaa vaan se voidaan nostaa kohtuullisessa ajassa sopimuksen syntymisestä. Kohtuullisen ajan pituus on olosuhteista riippuvainen ja siten se on aina arvioitava tapauskohtaisesti.⁷⁸

⁷⁴ Aarnio & Kangas 1994, 78.

⁷⁵ Kangas 2019, 407.

⁷⁶ Aarnio & Kangas 1994, 78.

⁷⁷ Kangas 2019, 408.

⁷⁸ Aarnio & Helin 1992, 225, Kangas 2018, 255. Oikeustoimen pätemättömyysperusteita käsitellään tarkemmin luvussa 8.

Toimitusositusta voidaan moittia aineellisella perusteella kuuden kuukauden sisällä pesänjakajan ositusratkaisusta. Osituksen perustuessa jakajan tekemään jakopäätökseen, voi moitteen kohteena olla mikä tahansa osituksen lopputulokseen vaikuttanut pesänjakajan ratkaisu, kuten esimerkiksi omistuskysymykset, omaisuuden arvostamiseen tai ositukseen vaikuttavien oikeustoimien tulkintaa koskevat ratkaisut. Moitteella voidaan reagoida myös pesänjakajan tekemään virheeseen soveltaessaan avioliittolain mukaisia omaisuuden ositusta koskevia säännöksiä. Ositusta ei voida kuitenkaan moittia aineellisella perusteella PK 23 luvun 10 §:ään vedoten silloin, kun pesänjakaja on toimittanut osituksen puolisoiden tekemän sopimuksen mukaisesti. Puolisoiden sopimuksen koskiessa ainoastaan yksittäistä ositukseen liittyvää kysymystä, jää ositus tältä osin moitteen ulkopuolelle. Tällöin puolison, joka haluaa riitauttaa osituksen, on näytettävä sopimuksen olevan pätemätön.⁷⁹

Tapauksessa KKO 2008:23 oli kysymyksessä puolisoiden välillä toimitetusta sopimusosituksesta, jossa puolisot olivat laatineet osituksen muotovaatimukset täyttävän kirjallisen ositus sopimuksen, jonka mukaisen osituksen puolisot olivat vahvistaneet lopulliseksi ositukseksi välillään sekä sitoutuneet olemaan sitä moittimatta. A esitti väitteen, että kaikkea puolisoiden omaisuutta ei ollut ositettu, vaan että osittamatta olivat jääneet eräät B:n omistamat osakkeet sekä moottoripyörä. A vaati pesänjakajan määräämistä toimittamaan ositus puolisoiden välillä sillä perusteella, että sopimusosituksessa oli jäänyt osittamatta osa toisen puolison varallisuudesta. Kyse ei ollut kuitenkaan ennestään tuntemattoman omaisuuden ilmaantumisesta pesään. Ratkaisuperusteluissaan korkein oikeus totesi, ettei osituskirjaa voitu pitää ilmeisen pätemättömänä ja siitä syystä lähtökohtana on, että ositussopimus on koskenut kaikkea puolisoiden omaisuutta ja että se sitoo puolisoita. Lisäksi oikeus totesi, että mikäli eri oikeudenkäynnissä vahvistetaan, että sopimus ei koske kaikkea puolisoiden omaisuutta, toimitus voidaan aloittaa uudelleen. Näin ollen toimitusta ei voida käynnistää uudelleen pesänjakajan määräämistä hakemalla sillä perusteella, että kysymys siitä, mitä omaisuutta toimitettu ositus on koskenut, tutkittaisiin jakajan määräämistä koskevan hakemusasian yhteydessä tai että jakaja tutkisi sen toimituksessa. Korkein oikeus päätyi hylkäämään A:n hakemuksen alempien oikeusasteiden tavoin.⁸⁰

5.6.2 Osituksen täydentäminen

Osituksen jälkeen voi ilmetä sellaisia osituspuolten varallisuusasemaan liittyviä seikkoja, jotka antavat perustellun aiheen reagoida sopimus- tai toimitusositusta vastaan. Tällaisen vaikutuksen aiheuttaa esimerkiksi uusien varojen tai velkojen ilmaantuminen taikka osituksen piirissä olleen arvokasta esinettä koskevan sivullisomistuksen paljastuminen. Edellä mainituista syistä osituspuoli voi reagoida osituksen moitteella, mutta pääsääntönä on, että

⁷⁹ Aarnio & Helin 1992, 225-226.

⁸⁰ KKO 2008:23, kohdat 1-3.

osituksen korjaaminen ei nyt edellytä määrääjässä nostettavaa kannetta. Uuden seikan tullessa osituspuolen tietoon vasta moiteajan umpeutumisen jälkeen ei kanteen nostaminen olisi edes mahdollistakaan. Tällöin uusien varojen ilmaantuminen antaa osituspuolelle oikeuden vaatia osituksen täydentämistä.⁸¹

Puoliso voi kuitenkin vielä moiteajan jälkeenkin vaatia toimitusosituksen julistamista pätemättömäksi osituksen virheellisyydestä johtuen. Näin esimerkiksi korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO 1980:II:53, jossa puoliso vaati pesänjakajan toimittaman osituksen julistamista pätemättömäksi sillä perusteella, että toinen puoliso oli osituksessa salannut omaisuuttaan. Tapauksessa puoliso A oli myynyt moottoriveneensä, vakuutusarvoltaan 35.000 markkaa, 12.000 markan hinnasta eräälle tuttavalleen siten, että ostaja maksoi kauppahinnasta 6.000 markkaa rahana ja loppuosalla kuitattiin maksetuksi myyjän aikaisempi velka ostajalle. Ostaja jätti rekisteröimättä veneen nimiinsä ja alle vuotta myöhemmin myi veneen takaisin A:lle 15.000 markan hinnasta. Jutun todistajat olivat arvioineet veneen huomattavasti kaupoissa sovittuja hintoja arvokkaammaksi. Edellä todetuista seikoista johtuen ja koska moottorivene oli myyty takaisin huomattavasti sen käypää hintaa edullisemmasta hinnasta, tapauksessa oli katsottu selvitetyn, että ensin mainittu venekauppa A:n ja ostajan välillä oli ollut puhtaasti valeoikeustoimi ja tehty vain puoliso B:n avio-oikeuden toteuttamisen estämiseksi. B oli erehdytetty allekirjoittamaan osituskirja salaamalla veneen todellinen omistusoikeus ja siten vene oli oikeudettomasti jäänyt ottamatta huomioon puoliso A:n omaisuuden osituksessa. Näin ollen korkein oikeus hyväksyi puolison kanteen ja julisti osituksen pätemättömäksi.⁸²

Mikäli uusia varoja paljastuu puolisolta, joka on jo alkujaan ollut tasingonmaksuvelvollinen, voidaan toisen puolison oikeudet toteuttaa uutta omaisuutta koskevan jakotoimituksen avulla. Tällöin puoliso velvoitetaan luovuttamaan toiselle puolisolle tämän avio-osan lisäosuutta vastaava tasinko. Ongelmaksi muodostuu, jos uutta omaisuutta paljastuu tasinkoa alkuperäisessä osituksessa saaneelta puolisolta. Virheen korjaaminen ei ole läheskään aina mahdollista omistajaksi paljastuneen puolison tarjoamalla suorituksella, sillä tasinkoa liian paljon tai jopa aiheutta antanut puoliso voi haluta tasinko-omaisuutensa takaisin. Virheen paljastuminen voi siten aiheuttaa tasingon yksilöintiä koskevan riidan, jonka ratkaiseminen vaatii pesänjakajalta todellista harkintaa. Uuden omaisuuden paljastuminen saattaa viedä laajemminkin mitta-kaavassa pohjan jo toimitetulta ositukselta ja erityisesti näin voi käydä osituksessa, joka on puoliso A:n sopimuksen mukaan tehty avioliittolain säännökset sivuuttaen.⁸³

---

⁸¹ Kangas 2019, 762.

⁸² KKO 1980:II:53. Katso tarkemmin valeoikeustoimesta oikeustoimilain mukaisena pätemättömyysperusteena jäljempänä.

⁸³ Lohi 2016, 826.

5.6.3 Osituksen tasoitus

Ositusta voidaan joutua myös tasoittamaan uusien velkojen paljastuessa. Kyseisen kaltainen tilanne on käsillä esimerkiksi silloin, kun toinen osituksen osapuolista menettää kolmannen ajaman moitekanteen takia osituksessa saamansa omaisuuden.⁸⁴ Perintökaaren 23 luvun 11:ssä säädettyä niin kutsuttua perinnön tasoitusta voidaan soveltaa myös omaisuuden osituksessa (AL 98 §).

Mikäli kolmas henkilö vaatii kanteella itselleen jollekin osakkaalle perintönä jaettua omaisuutta, on osakkaan ilmoitettava siitä muille osakkaille. Osakas saa tällöin vaatia tasoitusta muilta osakkailta siitä osuudesta, mitä hän menettää kantajalle. Jos osakas menettää kaiken jaossa saamansa omaisuuden tai suuren osan siitä, tulee perintö jakaa uudestaan (PK 23:11). Tasoitusvaatimus johtaa kuitenkin hyvin usein siihen, että koko ositus on toimitettava uudelleen.⁸⁵ Tällaisessa tilanteessa kyseessä ei ole varsinainen osituksen virhe tai puute, mutta myöhemmin tapahtuvat seikat muuttavat lopputulosta tavalla, jota ei voida katsoa asiaan vaikuttamattomana. Osituksen tasoituksella katsotaan olevan läheinen yhteys osituksen täydentämiseen.⁸⁶

6 Osituspuolten suojakeinot

6.1 Vallinnanrajoitukset

Aviovarallisuusjärjestelmän lähtökohtana oleva erillisvallinnan periaate ei ole poikkeukseton. Avioliittolaissa katsotaan perustelluksi rajoittaa puolison oikeutta määrätä koko perheen kannalta tärkeätä varallisuudesta ja yhteisenä kotina käytettävä asunto lukeutuu tähän. AL 38 § ja 39 §:n mukaisilla vallinnanrajoitussäännöksillä on toteutettu kyseistä päämäärää. Vallinnanrajoitukset ovat sisältyneet avioliittolakiin koko sen elinkaaren aikana, mutta vuonna 1987 vallinnanrajoitusten sisältö uudistettiin ja nykyisin niillä on sosiaalisten suojanormien luonne. Vallinnanrajoituksilla pyritään takaamaan, ettei omaisuuden erillisyyden puitteissa omistajapuoliso voi yksin toimia perheen etujen vastaisesti. Lisäksi niillä halutaan suojata puolison ositusintressi. Puolisoille asetetut rajoitukset turvaavat sitä, että tietty omaisuus säilyy osituksen piirissä, jotta sitä voidaan tarvittaessa käyttää tasingon suorittamiseen.⁸⁷

Kuten edellä tullut ilmi, pääsääntönä on, että puoliset saavat kumpikin määrätä itsenäisesti omasta omaisuudestaan, mutta poikkeuksen tähän tekee vallinnanrajoitusnormisto ja vaikka

⁸⁴ Aarnio & Kangas 1994, 78.

⁸⁵ Lohi 2004, 241-242.

⁸⁶ Aarnio & Kangas 1994, 78.

⁸⁷ Gottberg 2011, 22, HE 62/1986 vp, 24.

omaisuus olisi avio-oikeudesta vapaa, tarvitaan toisen puolison suostumus vallinnanrajoitusten alaisiin toimiin.⁸⁸ AL 38 § koskee kiinteätä omaisuutta ja sillä tarkoitetaan kiinteistöä, sen määräosaa tai määräälaa. Kiinteän omaisuuden kuulumisen vallinnanrajoitusten piiriin riippuu sen käyttötarkoituksesta ja lain 38 § koskee ainoastaan sellaista kiinteätä omaisuutta, jota pääasiallisesti käytetään perheen yhteisenä kotina. Lainkohdan mukaan kiinteään omaisuuteen rinnastetaan toisen maalla oleva rakennus sekä käyttöoikeus maapohjaan. Kiinteä omaisuus säilyy vallinnanrajoitusten alaisena AL 38 §:ssä tarkoitetuin edellytyksin riippumatta siitä, onko toisella puolisoilla siihen avio-oikeus.⁸⁹

Vallinnanrajoitukset koskevat AL 39 §:n 2 kohdan mukaisesti myös osakeyhtiön osakkeita, vuokraoikeutta tai muita oikeuksia, jotka oikeuttavat hallitsemaan pääasiallisesti puolisoiden yhteisenä kotina käytettävää huoneistoa. Suojan piiriin kuuluvat niin ikään irtain omaisuus, joka kuuluu puolisoiden yhteisesti käytettävään asuntoirtoimistoon (AL 39:3). Vallinnanrajoitus on lisäksi ulotettu toisen puolison käytössä oleviin tarpeellisiin työvälineisiin (AL 39:4) sekä toisen puolison tai lasten henkilökohtaista käyttöä varten tarkoitettuun irtaimeen omaisuuteen (AL 39:5).⁹⁰

Vallinnanrajoitusten vastaisesti tehty oikeustoimi on lähtökohtaisesti pätemätön. Kuten edellä esitetty, vallinnanrajoitusten keskeisenä suojan kohteena on asunto, joka pääasiallisesti on tarkoitettu käytettäväksi perheen yhteisenä kotina ja asunnon konkreettista käyttöä rajoittaviin oikeustoimiin tarvitaan toisen puolison suostumus. AL 38 §:ssä tarkoitettuun oikeustoimeen annettavan suostumuksen muotovaatimuksista säädetään AL 66 §:ssä. Lainkohdan mukaan ollakseen pätevä, suostumuksen tulee olla kirjallinen, päivätty, puolison allekirjoittama sekä kahden esteettömän henkilön oikeaksi todistama. Asiakirjasta tulee selkeästi ilmetä, että suostumus on annettu sekä, mitä oikeustointa suostumus koskee. On myös mahdollista, että suostumus annetaan ehdollisena, jolloin puoliso voi sitoa suostumuksensa esimerkiksi tiettyyn vähimmäishintaan. Tällöin ehto on syytä ilmaista suostumusasiakirjassa. Puoliso, jonka suostumusta ei ole hankittu kiinteistön luovuttamiseen tai hallinnan siirtoon, voi nostaa kanteen oikeustoimen pätemättömäksi julistamisesta. Kanneaika on kolme kuukautta siitä, kun oikeustoimi on tullut puolison tietoon.⁹¹

⁸⁸ Kyläkallio 2018, 359.

⁸⁹ Aarnio & Helin 1992, 249-250. Ks. myös Kangas 2019, 339. Koti voi olla yhtä hyvin omakotitalo, kerrostalohuoneisto tai asumisoikeusasuntokin. Olennaista on, että sitä käytetään kotina eikä esimerkiksi harrastustilana. Vallinnanrajoitusten sitominen kiinteistön käyttötarkoitukseen sulkee luonnollisesti vallinnanrajoitusten soveltamisalan ulkopuolelle puolisoiden yhteisenä vapaa-ajan asuntona käytetyn kesämökin luovutuksen taikka vuokraamisen.

⁹⁰ Lohi 2016, 206.

⁹¹ Gottberg 2011, 23, Aarnio & Helin 1992, 251-253. Kanneoikeus on ainoastaan puolisoilla, jonka suostumusta ei ole hankittu. Kanteen nostamisen enimmäisaika on luovutustapauksissa yksi vuosi alkaen siitä, kun kiinteistöön, kiinteistön määräosaan tai määräälaan on luovutuksen jälkeen myönnetty lainhuuto.

Puolison luovuttaessa tai pantatessa toiselle puolisolle kuuluvaa taikka puolisoiden yhteisesti omistamaa omaisuutta, voi sopimuskumppani kuitenkin saada vilpittömän mielen suoja, mikäli hän ei tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää siitä, että omaisuuden luovuttajalla ei ollut oikeutta määrätä luovuttamastaan tai panttaamastaan omaisuudesta. Omaisuus voidaan saada vilpittömässä mielessä olleelta sopimuskumppanilta pois vain AL 58 §:n mukaista lunastusta vastaan.⁹² Puolison luovuttaessa tai pantatessa toisen puolison suostumuksetta tälle kuuluvaa tai yhteistä irtainta omaisuutta, on toisella puolisollla oikeus lunastaa se takaisin. Mikäli saaja ei ollut vilpittömässä mielessä taikka vastiketta ei annettu, puoliso saa omaisuuden takaisin ilman lunastusta (AL 58 §).

AL 38 §:n ja 39 §:n säännösten koskiessa vain tietyn tyyppistä omaisuutta ja tietynlaisia oikeustoimia, ei niiden katsota kajoavan erillisomistusjärjestelmämme perustaan. Huomattavan arvokas omaisuus on omistajansa vapaasti vallittavissa, mikäli se ei käyttötarkoituksensa puolesta täytä laissa annettuja kriteerejä. Vastaavasti taas hyvinkin tärkeät oikeustoimet, kuten asuinhuoneiston osakkeiden tai asuinkiinteistön panttaus jäävät vallinnanrajoitusten ulkopuolelle.⁹³ Säännösten vaikutusta vähentää merkittävästi se seikka, että ne eivät turvaa sivullispuolisoa omistajan velkojien vaatimuksilta ja näin ollen vallinnanrajoitusten alainen omaisuus voidaan käyttää pakkotäytäntöönpanossa omistajapuolison velkojen maksuun muun omaisuuden lailla.⁹⁴

6.2 Vastikesäännöstö

Avoliittolain vastikesäännökset ovat osituksen korjausnormeja ja niillä pyritään erilaisissa häiriötilanteissa turvaamaan puolittamisperiaatteen toteutuminen. Tarkoituksena on siten taata puolison vähennettyä sopimattomasti omaisuuttaan, että toinen puoliso saa osituksessa yhtä suuren avio-osan ilman omaisuuden hukkaamista. Lisäksi säännöksillä pyritään poistamaan eri omaisuuslajien kesken tapahtuneiden varallisuussiirtymien vaikutukset. Tarkoituksena on siten estää osituksen lopputuloksen muuttuminen silloin, kun toinen puoliso käyttää avio-oikeuden alaista omaisuuttaan avio-oikeudesta vapaan omaisuuden hyväksi tai päinvastoin. Huomionarvioista on, että lain mukaisessa vastikkeessa on aina kyse puhtaasti laskennallisesta korjauserästä ja näin ollen osituslaskelmaan tehdään korjauksia, jotta tietyn tapahtuman vaikutus puolisojen avio-osiin saadaan eliminoitua laskennallisesti. Vastike on siten vain laskuerä osituksessa, joka vaikuttaa avio-osan suuruuteen. Vastikkeen suuruuden

---

⁹² Kangas 2019, 337.

⁹³ Näin esimerkiksi oikeuskäytännössä KKO 1995:67, jossa puoliset omistivat yhdessä asunto-osakeyhtiön huoneiston hallintaan oikeuttavat asunto-osakkeet, jotka olivat panttina pankin hallussa. Puoliso A panttasi yksin osakkeet myös muista pankin saatavista. Korkein oikeus vahvisti, että A:n tekemä panttaus oli pätevä hänen osakkeistaan omistaman murto-osan osalta. (Ään.)

⁹⁴ Lohi 2003, 87-88.

määrittämisen katsotaan olevan tyypillinen arvostusratkaisu. Vastikkeelle tulee laittaa osituslaskelmassa se arvo, joka omaisuudella oli sillä hetkellä, kun vastikkeeseen oikeuttava oikeustoimi on tehty.⁹⁵

Vastikesääntelyllä puututaan puolison oman varallisuuden piirissä tapahtuviin toimiin, jotka muuttavat hänen omaa varallisuustilaansa. Vastikesäännöstö ei kuitenkaan tarjoa aina täyttä kompensatiota puolisolle omaisuuden vähentymisestä, vaan vastiketta voidaan antaa ainoastaan omaisuuksien säästöjen rajoissa.⁹⁶ Osituksessa huomioon otettavista vastikeperusteista voidaan erottaa kolme eri ryhmää; omasta omaisuudesta annettavat vastikkeet (AL 92 §), avio-oikeuden alaisen omaisuuden yhteenlasketusta säästöstä erotettavat vastikkeet (AL 93 §-95 §) sekä ennakkoperintövastike (AL 94 a §).⁹⁷

Omasta omaisuudesta annettavassa vastikkeessa on kyse siitä, mikäli puoliso on avio-oikeuden alaisen omaisuutensa parantamiseen käyttänyt avio-oikeudesta vapaata omaisuuttaan, on hän oikeutettu saamaan vastiketta avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta (AL 92 §). Säännöksellä suojataan siten tiettyyn varallisuusjärjestelyyn ryhtynyttä puolisoa itseään järjestelystä seuraavalta ositusaseman huononemiselta. Lain 93-95 §:n vastikesäännöksillä ajatus on kuitenkin päinvastainen eli niillä pyritään suojaamaan puolisoa toisen puolison tekemien oikeustoimien taikka toimenpiteiden varalta.⁹⁸

Avioliittolain huolellisuusvelvoitteen mukaisesti puolisoilla on velvollisuus hoitaa taloudellisia asioitaan sekä avio-oikeuden alaista omaisuutta siten, ettei se aiheuttomasti vähene toisen puolison vahingoksi (AL 37 §). Tämän velvoitteen rikkominen voi saada merkitystä lain 94 §:n mukaisen hukkaamisvastikkeen kautta. Siten AL 94:ssä sanktioidaan vastikeseuraamuksella vallintaoikeuden väärinkäyttö taikka muu sopimatonta taloudellista menettelyä. Tyypillisesti säännöksen mukainen toiminta voi olla puolisoitten varallisuuteen nähden merkittävä avio-oikeuden alaisen omaisuuden lahjoitus tai huomattavan alihintainen luovutus.⁹⁹

Oikeuskäytännössä on sovellettu lain 94 §:ää korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1986-II-147, jossa otettiin kantaa vallintaoikeuden väärinkäytökseen. Tapauksessa A oli muuttanut pois yhteisestä kodista puolisoitten välien rikkoutumisen johdosta. Puoliso B oli hakenut omistamansa kiinteistön muodostamista luonnonsuojelualueeksi. Hakemukseen oli suostuttu. Oikeus katsoi B:n avioliittolain 94 §:ssä tarkoitettuihin tavoin käyttäneen väärin oikeuttaan vallita omaisuutta, johon A:lla oli avio-oikeus. Näin ollen A:lla oli AL 94 §:n nojalla oikeus saada vastiketta, joka vastaa sanotun omaisuuden vähentymistä. Kiinteistön ositusajankohdan arvoksi

---

⁹⁵ Kangas 2018, 222, Lohi 2016, 467-468.

⁹⁶ Lohi 2016, 468 ja 544.

⁹⁷ Aarnio & Kangas 1994, 67-68.

⁹⁸ Lohi 2016, 470 ja 474.

⁹⁹ Kangas 2019, 389-391.

arvioitiin 124.250 markkaa ja siten B:n menettelyn aiheuttamaksi hänen avio-oikeuden alaisen omaisuutensa vähentymiseksi samoin 124.250 markkaa. B:llä ei ollut pesään kuuluvia rahavaroja, joista hän olisi voinut suorittaa tasingon, eivätkä asianosaiset olleet sopineet velkasuhteen perustamisesta. Siten pesänjakajan tuli antaa tästä asiasta uusi ratkaisu. Näillä perusteilla korkein oikeus päätyi palauttamaan osituksen pesänjakajan uudelleen toimitettavaksi.¹⁰⁰

AL 94 §:n soveltamisessa yksittäiseen oikeustoimeen tai toimenpiteeseen on kyse aina kokonaisuuskannasta eikä ratkaisua voida tehdä pelkästään oikeustoimen tyyppin perusteella. Harkinnassa otetaan huomioon omaisuuden vähentymisen määrä, jonka täytyy olla riittävän suuri niin absoluuttisesti kuin puolisojen varallisuusoloihin nähden. Lisäksi AL 94 §:n soveltaminen edellyttää puolison sopimatonta käyttäytymistä pykälässä tarkoitettuun tavoin. Arviointiin vaikuttaa olennaisesti myös se, millä tavalla toinen puoliso on tiettyyn toimeen reagoinut. Vastikeseuraamusta ei synny, mikäli dispoijaja on saanut menettelylleen puolisonsa suostumuksen. Keskustelua on herättänyt se, kuinka iso painoarvo säännöksen soveltamisesta harkitessa on annettava toimintaan ryhtyneelle puolison motiiveille. On katsottu, että vastikeoikeuden tuotaksi ainoastaan käyttäytyminen, jonka taustalla on tarkoitus loukata toista puolisoa. Voidaan kuitenkin todeta, että 94 §:n näkökulmasta on suhtauduttava erityisen ankarasti menettelyyn, jonka pääasiallisena tarkoituksena on ollut avio-osien suuruuteen vaikuttaminen.¹⁰¹

Omaisuuden hukkaamista muistuttava tilanne on myös käsillä silloin, kun aviopuoliso antaa perilliselleen ennakkoperintöä. Tällöin ositettava varallisuus vähenee toisen puolison vahingoksi. Puolison kuoleman perusteella tapahtuvassa osituksessa tilanteeseen puututaan perintökaaren säätämisen yhteydessä annetun AL 94 a §:n nojalla. Säännöksellä pyritään saamaan osituksessa lopputulos, joka olisi saatu ennakon vielä ollessa puolison omaisuutena. AL 94 a §:ä voidaan kuitenkin soveltaa ainoastaan kuolemaan perustuvissa osituksissa. Siten säännös ei tule sovellettavaksi, vaikka ositus olisi lykkääntynyt kuoleman jälkeiseen aikaan.¹⁰²

Puolisolla on oikeus vastikkeeseen myös siinä tapauksessa, kun toinen puoliso käyttää avio-oikeuden alaista omaisuuttaan avio-oikeudesta vapaan omaisuuden hankintaan tai maksaa avio-oikeuden alaisella omaisuudellaan velkaa, joka on syntynyt puolison hankkiessa avio-oikeudesta vapaata omaisuutta taikka puolison hoitaessa huolimattomasti avio-oikeuden alaista omaisuutta ja siten velkaantunut aiheuttomasti (AL 95 §).¹⁰³

¹⁰⁰ KKO 1986-II-147. (Ään).

¹⁰¹ Lohi 2016, 476-478. Oikeustoimen tai toimenpiteen ajoituksella on myös oma merkityksensä moitittavuuskysymyksen arvioinnissa. Lahjoitus, joka on tapahtunut ns. avioliiton hyvinä aikoina, voi jäädä suuruutensa puolesta hukkaamismääräyksen ulottumattomiin. Sitä vastoin lahjoitus voidaan katsoa vallintaoikeuden väärinkäytökseksi, jos siihen on ryhdytty avioeron ollessa jo näköpiirissä.

¹⁰² Aarnio & Helin 1992, 185 ja 192.

¹⁰³ Kangas 2018, 221-222.

6.3 Lahjansaajan palautus- ja täydennysvastuu

Puolison lahjoittaessa muuta kuin lain 38 §:ssä tarkoitettua omaisuutta ottamatta huomioon toisen puolison avio-oikeutta sekä aiheuttaen omaisuutensa olennaisen vähentymisen niin, ettei osituksessa voida toiselle puolisolle maksaa täyttä vastiketta ja lahjan saaja tiesi tai olisi pitänyt tietää lahjoituksen loukkaavan toisen puolison oikeutta, voi lahjansaaja joutua palauttamaan saamansa lahjan tai sen arvon, siltä osin kuin sen katsotaan olevan tarpeen puolison oikeuden toteuttamiseksi (AL 40 a §).

Jos lahjoitus on tapahtunut ennen ositusperusteen syntyhetkeä eikä lahjanantaja kykene suoriutumaan tasingonmaksuvelvollisuudestaan, lahjansaaja voi tällöin joutua palautusvastuuseen. Palautusvastuun edellytyksenä kuitenkin on, ettei puolisolle ole osituksessa voitu suorittaa AL 94 §:n mukaista hukkaamisvastiketta. Siten ensisijainen keino puuttua omaisuuden hukkaamiseen lahjoituksin on vastikejärjestelmän soveltaminen. Mikäli puoliso lahjoittaa ositusperusteen syntyhetken jälkeen omaisuuttaan pois niin suuren määrän, ettei hän kykene täyttämään tasinkovelvoitettaan, vaikka laskennallisesti lahja lisittäisiinkin hänen omaisuutensa, ei lahjansaajan katsota olevan velvollinen palauttamaan saamaansa lahjaa. Tällöin lahjansaajan mahdollinen palautusvastuu määräytyy yleisten siviilioikeudellisten säännösten mukaan. On siten mahdollista vedota lahjoituksen valeluonteeseen tai kunnianvastaiseen ja arvottomaan menettelyyn varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain (228/1929) 33 §:n mukaisesti. Näitä käsitellään tarkemmin jäljempänä.¹⁰⁴

Palautusvastuun piiriin kuuluu kaikki puolison lahjoittama omaisuus lukuun ottamatta vallinnanrajoitusten alaista kiinteää omaisuutta tai vähäisiä lahjoituksia, jotka eivät aiheuta puolison omaisuuden olennaista vähenemistä. Olennaisuus tulee johtaa lahjan antamishetken olosuhteista ja siitä, onko lahjansaaja tiennyt tai olisi koin hänen pitänyt tietää lahjoituksen loukkaavan toisen puolison oikeutta. Lainsäätäjä on asettanut ankarat vaatimukset lahjansaajan tietoisuudelle lahjan oikeusvaikutuksista eli siitä, kuinka paljon lahjoitus on vähentänyt lahjanantajan varallisuutta ja myös siitä, millainen vaikutus lahjoituksella on toisen puolison kannalta. Käytännössä näillä vaatimuksilla palautusvastuu on rajattu vain läheissuhteisiin, joissa sellaista tietoa on ylipäätään mahdollista saada.¹⁰⁵

Kuten edellä todettu, lahjansaaja voi täyttää palautusvastuunsa palauttamalla lahjaksi saamansa omaisuuden tai vastaavasti sen arvon siltä osin kuin lahjoitettua omaisuutta tarvitaan, jotta toisen puolison oikeus toteutuu. Arvostuksen pääsääntönä on, että lahjan arvo määrätään sen ajankohdan mukaan, jolloin lahjoitus täytettiin (AL 40 a.1 §). Arvostushetki voidaan tietyin edellytyksin siirtää lähemmäs ositushetkeä, mikäli lahjakirjan ehdot tai muut seikat

¹⁰⁴ Aarnio & Helin 1992, 276-277.

¹⁰⁵ Kangas 2019, 351.

osoittavat sen, että oikeustoimella on tietoisesti pyritty loukkaamaan lahjanantajan puolison oikeutta. Palauttamista koskeva kanne tulee nostaa vuoden kuluessa osituksen toimittamisesta tai viimeistään kymmenen vuoden kuluessa lahjoituksen täyttämisestä (AL 40 a.2 §).¹⁰⁶

Ositettavaan varallisuuteen kuuluu ositusperusteen syntyhetken ja osituksen toimittamishetken välisenä aikana kertynyt omaisuuden tuotto. Mikäli puolison omaisuus on vähentynyt eikä hän kykene hyväksyttävästi selvittämään omaisuutensa käyttöä, on hän velvollinen korvaamaan vähentymisen toiselle osapuolelle osituksessa. Korvausvelvollisuutta ei kuitenkaan synny, jos osituksen piiriin kuuluvan omaisuuden arvo on laskenut puolisoista riippumattomista syistä ja tästä esimerkkinä voidaan mainita osituksen piiriin kuuluvien julkisesti noteerattujen osakkeiden arvon alentuminen, mikä ei aiheuta korvausvelvollisuutta toista puolisoa kohtaan.¹⁰⁷

6.4 Restituutioperiaate välitilan aikaisena suojana

Puolisoa suojataan restituutioperiaatteen avulla toisen puolison toimenpiteitä vastaan ja sitä voidaan soveltaa ositusperusteen syntyhetken jälkeisiin toimiin. Mikäli puoliso on sopimattomalla menettelyllä aiheuttanut avio-oikeuden alaisen omaisuuden olennaisen vähentymisen, saattaa toinen puoliso olla oikeutettu vastikkeeseen osituksen yhteydessä. Tämän kaltainen tilanne saattaa tulla eteen, mikäli puoliso on hävittänyt joko myymällä tai luovuttamalla avio-oikeuden alaista omaisuuttaan alihintaisesti ositusperusteen syntyhetken jälkeen ennen osituksen toimittamista. Tällöin ositus toimitetaan restituutioperiaatteen mukaisesti eli aivan niin kuin omaisuus olisi vielä tallessa. Osituslaskelman osalta tämä merkitsee sitä, että hukattu omaisuus lisätään näennäisenä suurena ositettavaan omaisuuteen ja se arvioidaan osituksen toimittamishetken mukaiseen arvoon.¹⁰⁸

Laskennallisen restituution avulla pystytään eliminoimaan hukkaamisen vaikutus toisen puolison avio-osan suuruuteen. Hukatun omaisuuden arvon ollessa suuri, saattaa sen lisääminen hukkaajan varoihin suurentaa hukkaajan maksettavaksi tulevaa tasinkoa niin, ettei sitä voida maksaa jäljellä olevalla avio-oikeuden alaisella omaisuudella. Tällöin tasingon maksamiseen voidaan käyttää hukkaajan avio-oikeudesta vapaata omaisuutta ja, mikäli tämäkään ei riitä, jää tasinko tällöin voimaan normaalina velkana osituksen jälkeen. Vastaavasti, jos luovutuksen katsotaan tapahtuneen normaalein kauppaehdoin, otetaan huomioon silloin luovutetun omaisuuden sijaan tullut omaisuus eli surrogaatti.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Lohi 2016, 530 ja 540.

¹⁰⁷ Kangas 2019, 352-353.

¹⁰⁸ Gottberg 2011, 31, Kangas 2019, 350, Lohi 2016, 544.

¹⁰⁹ Aarnio & Helin 1992, 271.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 1971-II-105 omaksunut restitutioperiaatteen. Tapauksessa puoliso oli avioeron ja osituksen toimittamishetken välisenä aikana luovuttanut omistamansa asunto-osakkeet alihintaisesti uudelle puolisolleen ja siten käyttänyt väärin oikeuttaan vallita omaisuuttaan. Oikeuden ratkaisun mukaan asunto-osakkeet otettiin osituksessa huomioon osituksen aikaisesta arvostaan ja tasinkoa saavalla puolisollla oli saamisoikeus hänelle määrätystä tasingosta, jota ei voitu osituksessa suorittaa siitä syystä, että tasinkoa antavan puolison omaisuus oli niin vähäistä osakkeiden luovutuksen jälkeen.¹¹⁰

Puolison avioerohakemuksen jälkeisillä disponoinneilla tarkoituksena on joko pienentää tasinkovelkaa tai suurentaa tasinkosaatavaa. Omaisuuden vähenemisen täysimääräisellä kompensoinnilla pyritään estämään edellä mainitut seuraamukset. Restitutioperiaatteen lainsäädännöllinen perusta johdetaan avioliittolain 86 §:n 2 ja 3 momenteissa annetuista määräyksistä, joissa puolisolle asetetaan tilintekovelvollisuus kaikista toimistaan toiselle puolisolle ositusperusteiden syntyhetken sekä osituksen toimittamishetken väliseltä ajalta. Säännökset ilmentävät ajatusta siitä, että puoliso ei tuona aikana vallitse omaisuuttaan omaan lukuun vaan puolison yhteiseen lukuun.¹¹¹

6.5 Surrogaattiperiaate

Avioliittolaki pyrkii surrogaattiperiaatteen avulla turvaamaan omaisuuden säilymisen avio-oikeuden alaisena taikka siitä vapaana myös sellaisissa tilanteissa, joissa omaisuus muuttuu toiseksi luovutuksen johdosta.¹¹² Surrogaattiperiaatteessa on kyse siviilioikeudessa noudatetusta periaatteesta, jonka mukaan tiettyä omaisuutta koskevat oikeusohjeet pätevät myös omaisuuden surrogaattiin eli sijaan tulleeseen omaisuuteen. Avioehdon, lahjakirjan, henkilövakuutuksen edunsaajamääräyksen tai testamentin nojalla avio-oikeudesta vapaaksi määrätty omaisuus säilyy sellaisena myös silloin, kun omaisuus on luovutettu vastiketta vastaan (AL 35.2 §). Sama periaate koskee avio-oikeuden alastakin omaisuutta. Niin sanotun surrogaattiketjun todentaminen voi kuitenkin käytännössä olla hankalaa, sillä kotitaloudet eivät ole kirjanpitovelvollisia. Avio-oikeudesta vapaa omaisuus voi sekoittua avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen niin, että sitä on käytännössä katsoen mahdoton edes laskennallisesti erottaa siitä.¹¹³

¹¹⁰ KKO 1971:II:105.

¹¹¹ Lohi 2016, 544-545. Käytännössä täyden kompensaation antaminen tarkoittaa restitutioperiaatteen soveltamisen johdosta sitä, että esimerkiksi merkittäviä lahjoituksia tehneen puolison maksettavaksi voi tulla suurempi tasinko kuin mihin hänen ositushetken nettovarallisuutensa riittää. Tällöin velaksi jää se osuus, mitä puoliso ei voi suorittaa ja, jota loukattu puoliso voi myöhemmin periä minä tahansa saatavana. Siten puoliso voidaan määrätä suorittamaan niin suuri tasinko, ettei hänen varansa riitä tämän jälkeen velkojen maksamiseen.

¹¹² Aarnio & Kangas 1994, 24.

¹¹³ Kangas 2018, 119.

Surrogaattiperiaate suojaa puolisoita aina omaisuuden osituksen toimittamishetken saakka. Siten vastikkeellinen luovutus ositusperusteen syntyhetken ja osituksen toimittamishetken välillä ei vähennä avio-oikeuden alaista omaisuutta vaan luovutetun omaisuuden tilalle tullut omaisuus lukeutuu ositettavan omaisuuden piiriin.¹¹⁴

6.6 Tasinkosaatavan periminen konkurssitakaisinsaannin avulla

Restituutioperiaatteen soveltaminen saattaa johtaa tilanteeseen, jossa puolison maksettavaksi tulee suurempi tasinko kuin mihin hänen bruttovaransa riittävät. Toinen puoliso voi yrittää periä tasinkosaatavaansa kaikin normaalein keinoin ja tarvittaessa turvautua ulosmittaukseen tai konkurssiin. Tasinkovelvollisen puolison ollessa pysyvästi maksukyvytön, perintä ei välttämättä tuota tulosta. Tällöin tasinkoon oikeutetun puolison kannattaa turvautua insolvenssioikeudelliseen suojakeinoon eli konkurssitakaisinsaantiin. Toisen puolison tekemä omaisuutta vähentävä disponointi täyttää lähtökohtaisesti jonkin takaisinsaantilaissa (758/1991) tarkoitetun takaisinsaantiperusteen tunnusmerkistön, jolloin tasinkovelkojan on mahdollista muiden velkojien tavoin vaatia sen peräyttämistä. Tämä koskee erityisesti lahjoja (TakSL 6 §), mutta myös osituksen kynnyksellä tapahtunutta velan maksua (TakSL 10 §). Takaisinsaantia saatetaan pitää AL 40 a §:n mukaisen palautus- ja täydennysvastuun rinnakkaisilmionä. Kummassakin tavoitteena on saada tasinkoon tarvittavat varat sivulliselta, jolle tasingonmaksuvelvollinen on moitittavalla menettelyllään luovuttanut omaisuuttaan. Takaisinsaantia tarvitaan restituutioperiaatteen soveltamisesta syntyneiden oikeuksien turvaamiseen, kun taas vastavasti AL 40 a §:n palautusvastuun avulla toteutetaan osituksessa antamatta jääneitä vastikkeita.¹¹⁵

6.7 Turvaamistoimet tasinkosaatavan turvaamiseksi

Ulosotto-oikeudelliset turvaamistoimet täydentävät avio-oikeuden suojakeinoja ja ne tulevat kyseeseen silloin, kun on olemassa uhka siitä, että toinen puoliso pyrkii hävittämään varoja toisen puolison ulottumattomiin ja siten estämään tasinko-oikeuden toteutumisen.¹¹⁶ Tässä yhteydessä turvaamistoimilla tarkoitetaan oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 1-3 §:ssä säännellyjä turvaamistoimia. Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanoon sovelletaan ulosottokaaren

---

¹¹⁴ Kangas 2018, 120.

¹¹⁵ Lohi 2016, 555. Takaisinsaantiin turvautuminen edellyttää insolvenssimenettelyn käynnistämistä eli toisen puolison tulee olla konkurssissa tai yksityishenkilön velkajärjestelyssä taikka häneen on kohdistettava ulosmittaus. AL 40 a §:stä poiketen tasinkoon oikeutettu puoliso ei voi nostaa takaisinsaantikannetta suoraan sillä perusteella, että toisen puolison omaisuus ei ole riittävä AL:n mukaisen vastikkeen antamiseen.

¹¹⁶ Lohi 2016, 530.

(705/2007) 8 luvun säännöksiä.¹¹⁷ Varsinaiseen täytäntöönpanoon liittyvät tehtävät jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Turvaamistoimea voidaan kuvailla prosessioikeudelliseksi menettelyksi, jonka avulla suojataan kiireellisesti ja väliaikaisesti hakijan siviiliperusteista oikeutta turvaamistoimen kohteena olevan henkilön oikeuksien kustannuksella. Puolison kannalta tärkeää on, että turvaamistoimi voidaan antaa ja panna täytäntöön nopeasti, jotta se voi täyttää tehtävänsä. Turvaamistomella pyritään siten ennalta estämään oikeudenloukkauksen syntyminen.¹¹⁸

Oikeudenkäymiskaari asettaa turvaamistoimen myöntämiselle vaade-edellytyksen sekä vaaraedellytyksen. Hakijan tulee siten saattaa todennäköiseksi, että hänellä on vastapuolta vastaan oikeus, vaade tai etuus, jota vastapuolen tulee kunnioittaa. Lisäksi hakijan tulee saattaa todennäköiseksi, että on olemassa uhka vastapuolen aktiivi- tai passiivikäyttäytymisestä, joka aiheuttaa hättävää vaikutusta hakijan oikeuden toteutumiseen.¹¹⁹

Tärkeimmät puolison suojana olevat turvaamistoimilajit ovat takavarikko ja hukkaamiskielto eli myymis- ja hukkaamiskielto.¹²⁰ Turvaamistoimien avulla voidaan tasinkovelvollisen omaisuutta panna takavarikkoon tai myymis- ja hukkaamiskieltoon tasinkosaatavan turvaamiseksi, kun tasingon suuruus sekä laatu on selvillä.¹²¹

OK 7:1:n mukaisella saamistakavarikolla voidaan turvata hakijan rahamääräinen saaminen vastapuolelta. Saamistakavarikossa hakija hakee vastapuolen omaisuutta pantavaksi takavarikkoon riittävä määrä, jotta hakijan saaminen tulee turvatuksi. OK 7 luvun 2 §:ssä säännellään niin sanotun paremman oikeuden turvaamisesta. Tällöin hakijalla on parempi oikeus tiettyyn vastapuolen hallussa olevaan irtaimeen esineeseen tai muuhun yksilöitävissä olevaan varallisuusobjektiin.¹²² Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 1 §:n ja 2 §:n mukainen takavarikko tulee kyseeseen silloin, kun ositus on toimitettu lainvoimaisesti ja tasinko vahvistettu.¹²³

---

¹¹⁷ Huhtamäki 2020, 36. Nykyiset OK 7 luvun ja UK 8 luvun turvaamistoimisäännökset tulivat voimaan vuonna 1993 osana laajaa alioikeusuudistusta. Uudistuksessa turvaamistoimista päättäminen siirrettiin vanhasta jo kumotusta vuoden 1897 ulosottolain 7 luvusta OK 7 lukuun. Siirto merkitsi suurta muutosta turvaamistoimien määräysvaltaan, kun ulosottoviranomaisilta poistettiin määräysvalta siviilioikeudellisista turvaamistoimista ja ne siirrettiin tuomioistuinten ja erityisesti käräjäoikeuksien tuomiovallan osaksi.

¹¹⁸ Huhtamäki 2020, 7, 25 ja 30. Preventiovaikutuksella voidaan oikeuspoliittisesti perustella turvaamistoimia koskevan lainsäädännön tarvetta ja olemassaoloa. Silloin, kun oikeusvaltiossa on toimiva turvaamistoimilainsäädäntö, saatetaan jo pelkästään sellaisen olemassaololla estää räikeimmät oikeudenloukkaukset.

¹¹⁹ Kempinen 2004, 127.

¹²⁰ HE 179/1990 vp, 4.

¹²¹ Lohi 2016, 530.

¹²² Kempinen 2004, 120-121. Tietty esine tai muu omaisuus tulee olla tarkasti osoitettavissa joksikin tiettyksi konkreettiseksi esineeksi tai muuksi varallisuusobjektiksi, kuten esimerkiksi osuudeksi osakeyhtiössä.

¹²³ Lohi 2016, 530.

Takavarikko on mahdollista myöntää sekä raha- että tavarasaamisen taikka tiettyä esinettä tai muuta sellaista koskevan paremman oikeuden turvaamiseksi. Takavarikkoon voidaan määrätä tietty omaisuus yhteisomistukseen perustuvien vaateiden turvaamiseksi. Takavarikossa takavarikon kohteena olevan omaisuus otetaan ulosottomiehen haltuun tai muulla tavoin erotetaan vastaajan vapaasta hallinnasta. Takavarikko on mahdollista kohdistaa ainoastaan irtaimen omaisuuteen.¹²⁴

Hukkaamiskielloilla tarkoitetaan myymis- ja hukkaamiskieltoa, joka määrätään saamisen ja paremman oikeuden turvaamiseksi. Hukkaamiskieltoa käytetään takavarikon sijaan, mikäli sen katsotaan riittävän torjumaan omaisuuden kätkemiseen tai hävittämiseen liittyvän vaaran. Näin ollen hukkaamiskielto on toissijainen turvaamistoimi irtaimen omaisuuden osalta. Hukkaamiskielto on kiinteistön osalta ainoa mahdollinen turvaamistoimi. Omaisuuden haltuunoton sijaan vastapuolta kielletään myymästä tai muutoin hukkaamasta sitä ja siten hukkaamiskielton kohteena oleva omaisuus jää vastapuolen hallintaan.¹²⁵

OK 7:3:n mukaisessa turvaamistoimisäännöksessä on kyse niin kutsutusta yleisestä turvaamistoimesta ja se koskeen ainoastaan tilannetta, jossa ei ole mahdollista soveltaa OK 7:1:n tai OK 7:2:n mukaista turvaamistoimea. OK 7:3 lainkohdan mukaan tuomioistuin voi sakon uhalla kieltää vastapuolta tekemästä jotakin tai ryhtymästä johonkin, määrätä vastapuolen sakon uhalla tekemään jotakin, oikeuttaa hakijan tekemään jotakin, määrätä vastapuolen omaisuutta pantavaksi toimitsijan haltuun tai hoitoon taikka määrätä jostain muusta toimenpiteestä hakijan oikeuden turvaamiseksi.¹²⁶

OK 7:3:n säännöksellä on avio-oikeuden kannalta erityinen merkitys, sillä sitä koskevan hakemuksen puoliso voi tehdä jo ennen osituksen toimittamista. Tämä saattaa tulla tarpeeseen, jos puolison on aiheellista pelätä toisen puolison pyrkimystä välttää tasingonmaksulta siirtämällä varallisuuttaan täytäntöönpanon ulottumattomiin.¹²⁷ Tällöin turvaamistoimena käräjäoikeus voi määrätä puolison vallinnassa olevan avio-oikeuden alaisen omaisuuden pantavaksi toimitsijan haltuun, mikäli esitetään todennäköisiä perusteita vahingon vaaralle.¹²⁸

Rovaniemen hovioikeuden ratkaisussa HO 28.01.1999, S 98/321 oli kyse tasinkosaatavan turvaamistoimesta OK 7:3:n nojalla. Avioeroon tuomittujen puolisoitten A:n ja B:n omaisuuden erottelua varten oli määrätty käräjäoikeuden toimesta pesänjakaja. A:n ja B:n pääasiallisena omaisuutena oli ollut yhteisesti rakennettu omakotitalo B:n omistamalla tontilla. A oli esittänyt pesänjakajalle vaatimuksen, että tontti tulee katsoa avio-oikeuden alaiseksi omaisuudeksi

¹²⁴ HE 179/1990 vp, 4.

¹²⁵ HE 179/1990 vp, 4.

¹²⁶ Huhtamäki 2020, 48-49.

¹²⁷ Lohi 2016, 530.

¹²⁸ Aarnio & Kangas 1994, 38.

ja B velvoitetaan maksamaan A:lle tasinkoa. Omakotitalo tontteineen oli myyty ja puolet kauppahinnasta oli maksettu kahdessa erässä. B oli ottanut kauppahintaeristä osan haltuunsa kysymättä A:lta asiasta. A oli hakenut käräjäoikeudelta turvaamistointa maksettuihin kauppahintaeriin ja myöhemmin maksettavaan loppukauppahintaan tasinkosaatavansa turvaamiseksi. Omaisuuden erottelu oli vielä kesken. Käräjäoikeus katsoi, että vaade, joka koskee tasingon saantioikeutta, on ennakkoturvatavissa jo ennen sen konkretisoitumista omaisuuden osituksen tai erottelun kautta saamisoikeudeksi OK 7:3:n nojalla. Hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden ratkaisun. Hakemalla pesänjakajan määräys pääasia oli saatettu käsiteltäväksi sellaisessa OK 7:6.1:ssa tarkoitettussa muussa menettelyssä, joka voi johtaa ulosottokaaren mukaan täytäntöönpanokelpoiseen ratkaisuun.¹²⁹

Pääsääntöisesti turvaamistointa tulee hakea kirjallisesti ja hakemus on käsiteltävä kiireellisesti (OK 7:5.1 §). Hakemusta ei voida kuitenkaan hyväksyä ilman, että vastapuolelle varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Tuomioistuin voi hakijan pyynnöstä tietyissä tilanteissa antaa väliaikaisen turvaamistoimipäätöksen varaamatta vastapuolelle tilaisuutta tulla kuulluksi, mikäli tuomioistuin katsoo, että turvaamistoimen tarkoitus saattaa vaarantua (OK 7:5.2 §).

Turvaamistoimen täytäntöönpano edellyttää hakijan ulosottomiehelle asettamaa vakuutta vahingosta, joka voi aiheutua vastaajalle turvaamistoimenpiteestä (UK 8:2.1 §). Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 1 §:n mukaista turvaamistoimenpidettä ei saa panna täytäntöön sekä jo toimitettu täytäntöönpano tulee peruuttaa, jos vastaaja asettaa hakijan saatavasta vakuuden ulosottomiehelle. Sama koskee myös muun turvaamistoimen täytäntöönpanoa vastaajan asettaessa vakuuden, jonka hakija hyväksyy tai joka asianmukaisella ja riittävien tavoin vastaa hakijan oikeussuojan tarvetta (UK 8:3).

6.8 Rikosprosessuaaliset pakkokeinot puolison suojana

Puolison on mahdollista turvautua myös rikosprosessuaalisiin turvaamistoiimiin tasinkosaatavansa turvaamiseksi. Kyseiset turvaamistoimet tulevat kyseeseen silloin, kun tutkintapyyntö poliisiviranomaiselle toisen puolison omaisuuden hukkaamis- tai salaamistoiimista on tehty ja esitutkinta on päätetty aloittaa.

Rikosprosessuaalisia pakkokeinoja voidaan käyttää kaikissa rikosprosessin vaiheissa; esitutkinnan aikana, asian ollessa syyttäjällä syyteharkinnassa, rikosoikeudenkäynnin kestäessä sekä oikeudenkäynnin päättyttyä varmistamaan rikostuomion täytäntöönpanoa. Pakkokeinojen käyttäminen tulee siis kysymykseen aikaisintaan vasta siinä vaiheessa, kun epäillyn rikoksen esitutkinta on alkanut. Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttämisen edellytyksenä on aina

---

¹²⁹ Rovaniemen HO 28.01.1999 S 98/321

joko todettu tai epäilty rikos ja siten niillä liityntä rikosoikeudellisiin rikostunnusmerkistöihin.¹³⁰

Esitutinnan toimittamisen yleisiä säännöksiä on määritelty esitutkintalain (805/2011) 3 luvussa. Esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus, kun se saa ilmoituksen rikoksesta tai tapahtumasta, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi (ETL 6:1). Esitutkintaviranomaisen tulee toimittaa esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella taikka, jos muuten on syytä epäillä, että rikos on tapahtunut (ETL 6:3.1 §). Ennen esitutinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat niin, ettei ketään aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja, että tarvittaessa asian niin vaatiessa voidaan tehdä ratkaisu esitutinnan toimittamatta jättämisestä (ETL 6:3.2 §).

Pakkokeinolaki (806/2011) 6 luvun 1 §:ssä säännellään omaisuuden vakuustakavarikosta turvaamistoimenpiteenä, jota voidaan käyttää sakon, rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen, hyvityksen tai valtiolle menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen turvaamiseksi. Vakuustakavarikon määrittämisen edellytyksenä on, että omaisuus kuuluu henkilölle, jota on syytä epäillä rikoksesta tai joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai maksamaan hyvitystä, ja on olemassa vaara, että kyseinen henkilö pyrkii välttämään sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai rahamäärän maksamista joko kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla näihin verrattavissa olevalla tavalla. Omaisuutta saadaan panna vakuustakavarikkoon enintään sellainen määrä, jonka voidaan olettaa vastaavan tuomittavaa sakkoa, vahingonkorvausta tai hyvitystä. Vakuustakavarikon kohteena voi olla pääsääntöisesti kaikki vastaajan ulosmittauskelpoinen omaisuus. Omaisuudella, johon vakuustakavarikko kohdistetaan, ei tarvitse olla mitään yhteyttä siihen rikokseen, jonka vuoksi vahingonkorvausta, hyvitystä tai sakkoa vaaditaan tuomittavaksi.¹³¹

Vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin (PKL 6:2.1 §). Vaatimuksen vakuustakavarikosta voi tehdä ennen syytteen vireille tuloa pidättämiseen oikeutettu virkamies ja käytännössä tämä tarkoittaa yleensä tutkinnanjohtajaa. Tutkinnanjohtaja voi myös ennen syytteen vireille tuloa vaatia myös asianomistajan puolesta vakuustakavarikkoa asianomistajan sitä pyytäessä. Syytteen vireille tultua vaatimuksen voi tehdä syyttäjä ja itselleen tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi myös asianomistaja (PKL 6:2.2 §).

Koska omaisuutta voidaan hävittää jo ennen vakuustakavarikkovaatimuksen käsittelemistä, on vakuustakavarikosta mahdollista päättää myös väliaikaisesti, mikäli asia ei siedä viivytystä ja 6 luvun 1 §:n edellytykset ovat olemassa. Väliaikainen takavarikko voi koskea esimerkiksi

¹³⁰ Fredman, Kanerva, Tolvanen & Viitanen 2020, 680 ja 682. Pakkokeinolain mukaiset pakkokeinot eivät tule kyseeseen vielä silloin, kun suoritetaan alustavia tutkintatoimia, jossa selvitetään, onko esitutinnan alkamiskynnys ylittynyt.

¹³¹ Valtakunnanvoudinvirasto 2019, 4.

tilanteita, joissa henkilö on juuri lähdössä pakoon omaisuuden kanssa tai hävittämässä sitä. Kohteena oleva omaisuus saadaan tällöin ennen väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ottaa esitutkintaviranomaisen haltuun edellä mainitun virkamiehen päätöksellä, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi.¹³²

Ulosotto-oikeudellisesta turvaamistoimesta poiketen, pakkokeinolain mukaiseen vakuustakavarikkoon ei sovelleta sellaisenaan turvaamistoimen täytäntöönpanon edellyttämää hakijavakuuden (UK 8:2.1 §) asettamisvelvollisuutta. Vakuuden asettajana olisi usein valtio, joka on vapaa vakuuden asettamisvelvollisuudesta. Hakijavakuutta ei tarvitse asettaa siitä vahingosta, joka vakuustakavarikosta tai väliaikaisesta vakuustakavarikosta saattaa aiheutua vastaajalle, ellei tuomioistuin erityisestä syystä velvoita asianomistajaa asettamaan vakuutta määrätessään vakuustakavarikon tälle tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi (PKL 6:10.1 §).¹³³

Pakkokeinolain mukainen turvaamistoimenpide on asianomistajan näkökulmasta oikeudenkäymiskaaren turvaamistoimenpiteeseen nähden toimivampi ja tehokkaampi menettely johtuen siitä, että siinä ei edellytetä hakijavakuuden asettamista siitä vahingosta, joka toimenpiteestä mahdollisesti syntyy vastaajalle kuin ainoastaan erityisestä syystä. Vastaavasti oikeudenkäymiskaaren mukainen turvaamistoimi edellyttää hakijan asettamaa vakuutta sekä pääsääntöisesti sitä, että vastapuolelle tulee varata tilaisuus tulla kuulluksi. Näin ollen turvaamistoimen tarkoitus ennalta estää oikeudenloukkauksen syntymistä voi vaarantua, sillä turvaamistoimihakemusta ei voida hyväksyä ennen edellä mainitun kuulemisperiaatteen toteuttamista.

7 Avoliitto ja yhteistalouden purkaminen

Avoliittoperheet ovat yleistyneet merkittävässä määrin 1970-luvulta lähtien. 2000-luvulla kehitys on kuitenkin tasaantunut, vaikkakin avoliittoperheiden lisääntyminen on edelleen jatkanut kasvuaan. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2019 Suomessa oli noin 1 467 000 perhettä, josta avoliittoperheiden osuus oli 23,7 %.¹³⁴ Aviopuolisoon nähden avopuolison oikeudellinen asema on merkittävästi heikempi, sillä avoliitto ei perusta osapuolten välille oikeuksia eikä velvollisuuksia. Avopuolisolla ei ole avio-oikeuteen rinnastettavaa oikeutta toisen omaisuuteen. Siten voidaan todeta, että avoliitossa eläminen on riski, mikäli avopuolisoiden tulot ja varallisuus eroavat toisistaan tai omaisuus on ainoastaan toisen avopuolison nimissä, sillä omaisuuden

¹³² Tolvanen & Kukkonen 2011, 279, HE 222/2010 vp, 89.

¹³³ Fredman, Kanerva, Tolvanen & Viitanen 2020, 988.

¹³⁴ Tilastokeskus 2019, Perheet tyypeittäin vuosina 1990-2019.

omistussuhteet muodostuvat ratkaiseviksi avoliiton päättyessä.¹³⁵ Taloudellisesti yhdenvertaiset avopuolisot eivät juurikaan kärsi avoliiton aikana tai edes sen purkautuessa avioliitolle tyypillisten suojakeinojen puuttumisesta. Tilanne voi olla kuitenkin täysin toisenlainen avoerotilanteessa heikommassa asemassa olevalle puolisolle, joka avoliiton purkautumiseen nähden voi olla tyhjän päällä.¹³⁶

Avoliitossa avopuolisilla on aviopuolisoiden tapaan yhteisiä pankkitilejä ja sen lisäksi maksuja ja velkoja hoidetaan puolin ja toisin puolisoitten maksukyvyn mukaan. Monesti toisen puolison tuloilla saatetaan rahoittaa yhteistalouden suurimpia hankintoja ja toisen puolison tuloilla vastaavasti maksetaan esimerkiksi elatusmenoja sekä mahdollisia lasten tarpeisiin tulleita hankintoja. Selvää on, että avoliittojen päättyessä eroon, syntyy muitakin kuin omistussuhteita, jolloin halutaan liiton päättyessä perheen ja yhteisen sekä toisen puolen hyväksi tehtyjä uhrauksia tasoitettaviksi.¹³⁷

Avopuolisoiden keskinäiset varallisuussuhteet olivat pitkään erikseen sääntelemättä Suomen laissa eivätkä avioliittolain säännökset ole soveltuneet avoliittoihin. Muutos saatiin vuonna 2011, kun nykyinen avioliittolaki eli laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (26/2011) saatettiin voimaan.¹³⁸ Avoliittolakia sovelletaan nimensä mukaisesti avopuolisoiden yhteistalouden purkamiseen avoliiton päättyessä ja siten lain säännöksillä ei ole mitään vaikutuksia yhteiselämän kestäessä. Lain 3 §:n mukaan avopuolisiksi katsotaan yhteistaloudessa asuvia parisuhteen osapuolia, joiden yhteisasuminen on kestänyt vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteishuollossa oleva lapsi. Kuten edellä todettu, avioliittolaki ei sääntele avovarallisuusjärjestelmästä eikä sillä ole luotu avopuolisoiden välille jo avosuhteen aikana vaikuttavia omaisuutta koskevia oikeuksia tai velvoitteita. Avoliittolain säännökset ovatkin pääosin tahdonvaltaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että avoliittojen varallisuus oikeudelliset ratkaisut perustuvat puolisoitten sopimusvapaudelle.¹³⁹

Lain esitöiden mukaan avioliittolain säännöksillä on haluttu edistää oikeudenmukaisen lopputuloksen toteutumista omaisuuden erottelussa huomioiden avopuolisoiden välillä avoliiton aikana vallinneen taloudellisen yhteisyyden. Lisäksi säännöksillä on pyritty tarjoamaan tarkoituksenmukainen riidanratkaisumenettely silloin, kun avopuolisot eivät pääse yhteisymmärrykseen varallisuus oikeudellisista kysymyksistä koskien yhteiselämän päättämistä. Lain

---

¹³⁵ LaVM 23/2010 vp, 3.

¹³⁶ Kangas 2019, 417.

¹³⁷ Gottberg 2011, 66-67.

¹³⁸ Gottberg 2011, 59. Varsinaisina uusina asioina laki toi mukanaan ainoastaan mahdollisuuden saada pesänjakaja määrätyksi avoliiton päättyessä suoritettavaan omaisuuden erotteluun. Uutta lakia sovelletaan niin samaa kuin eri sukupuolta oleviin pareihin.

¹³⁹ Mikkola 2017, 159.

perusteluissa alleviivataan sitä, että osapuolten tulisi nimenomaisesti käyttää sopimusvapauttaan ja järjestellä varallisuussuhteensa keskinäisin sopimuksin riitatilanteiden varalle.¹⁴⁰

7.1 Omaisuuden erottelu ja yhteistalouden purkaminen

Avoliiton päättyessä suoritetaan avoliittolain 4 §:n mukainen avopuolisoiden omaisuuden erottelu, mikäli sitä vaaditaan. Avopuolisoiden omistuskysymyksiä ratkaistaessa noudatetaan siviilioikeudellisia sääntöjä ja todistusoikeudellisena lähtökohtana toimii nimiperiaate, jonka mukaan asianomainen omaisuus kuuluu sille, kenen nimiin se on hankittu. Siten omaisuuden erottelussa avopuolisot kumpikin pitävät lähtökohtaisesti oman omaisuutensa.¹⁴¹ Oikeuskäytäntö kuitenkin osoittaa, että nimiperiaatteesta on poikettu. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1992:48 oikeus on punninnut avopuolisoiden yhteisomistusta. Puolisot A ja B olivat avoliitonsa aikana hankkineet ajoneuvoja yhteiseen lukuun kummankin varoilla, mutta ajoneuvot oli rekisteröity B:n nimiin. Avoliiton päättyttyä B otti ajoneuvot hallintaansa estäen A:ta käyttämästä niitä. Oikeus katsoi selvitetyn, että puolisot olivat hankkineet ajoneuvot yhteiseen lukuun ja omistivat ajoneuvot yhteisesti ja siten oikeus velvoitti B:n suorittamaan A:lle korvausta ajoneuvojen käytön estymisestä sekä arvonalennuksesta.¹⁴²

Avoliittolain 5 §:ssä säädetyin tavoin yhteisomistussuhde tulee vaadittaessa purkaa, mikäli avopuolisilla on yhteistä omaisuutta. Avoliiton omaisuuden erottelussa pääsääntönä on yhteisomistusolettama, mikä tarkoittaa sitä, että omaisuuserä katsotaan kuuluvan avopuolisolle yhtäläisin oikeuksin, mikäli ei voida näyttää omaisuuden kuuluvan jommallekummalle avoliiton osapuolelle (AvoliittoL 6 §). Yhteisomistusolettamaa sovelletaan kuitenkin toissijaisesti avopuolisoiden sopimuksen tai omistussuhteista esitetyn näytön kumotessa olettaman oikeusvaikutukset.¹⁴³

Omaisuuden erottelu voidaan toimittaa sopimalla ja laatimalla erottelukirja perintökaaren 23 luvun 9 §:n 1 momentin säädösten mukaisesti. Lisäksi avopuoliso voi myös hakea omaisuuden erottelua varten pesänjakajan määräämistä käräjäoikeudelta avoliittolain 7 §:n mukaan, mikäli osapuolten välillä ei saavuteta yksimielisyyttä. Avoliittolain mukaista hyvitystä, omaisuuden erottelua tai erottelun taikka hyvitysratkaisun moitetta koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla avopuolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka (OK 10:11 a §). Tuomioistuimen määrätessä pesänjakajan, toimittaa hän omaisuuden erottelun perintökaaren säädösten edellyttämällä tavalla. Menettelysäännöt ovat siten

---

¹⁴⁰ HE 37/2010 vp, 13.

¹⁴¹ HE 37/2010 vp, 9.

¹⁴² KKO 1992:48.

¹⁴³ Mikkola 2017, 160.

samat kuin osituksessakin. Avioliiton omaisuuden osituksen tapaan, pesänjakajalla on toimivalta omaisuuden erotteluun liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi kattavasti.¹⁴⁴

Avoliittolakiin ei ole sisällytetty lainkaan sopimuserottelun moitetta koskevia säännöksiä. Sopimuserottelu on varallisuus oikeudellinen sopimus, jota voi rasittaa täysin samat pätemättömyysperusteet kuin mitä tahansa muutakin varallisuus oikeudellista oikeustointa. Näin ollen erottelusta laadittua sopimusta voi rasittaa materiaallinen pätemättömyysperuste, vaikka sopimus olisi muodollisesti korrekti. Tällöin pätemättömyyttä vastaan reagoidaan kanteella. Huomattakoon kuitenkin, että tässä tilanteessa kanne ei ole erityisin oikeusohjein säännelty erottelun moitekanne eikä se ole sidottu tiukkaan määräaikaan. Kanne tulee kuitenkin nostaa kohtuullisessa ajassa erottelusopimuksen solmimisesta.¹⁴⁵

7.2 Hyvitys yhteistalouden hyväksi annetusta panostuksesta

Avoliittolain 8 §:ssä säännellään hyvitysjärjestelmästä, joka tarjoaa avopuolisolle mahdollisuuden esittää hyvitysvaatumuksen yhteistalouden hyväksi antamastaan panoksesta. Hyvityksen tarkoituksena on estää tilanne, jossa toinen avopuoliso joutuisi epäoikeudenmukaiseen asemaan omaisuuden erottelun yhteydessä, mikäli kumpikin ottaisi erotilanteessa ainoastaan oman omaisuutensa. Tällöin tilanne saattaisi johtaa perusteettomaan hyötymiseen toisen puolison kustannuksella, jos esimerkiksi puoliso on työskennellyt taikka varallisuudellaan panostanut yhteistalouden hyväksi niin, että toimillaan hän on kartuttanut toisen puolison omaisuutta.¹⁴⁶ Tämä tuli esille ratkaisussa KKO 2020:65, jossa korkein oikeus arvioi perusteettomuusarviointiin ja hyötymiseen toisen avopuolison kustannuksella liittyviä erityispiirteitä. Oikeus totesi, että varallisuus voi karttua tavanomaista varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita pidemmältä ajanjaksolta ja toinen puoliso voi myös muutoin kuin rahallisesti antaa oman panoksensa yhteisen talouden hyväksi. Tällöin omistussuhteiden mukaan tapahtuva omaisuuden erittely ei välttämättä johda oikeudenmukaiseen lopputulokseen.¹⁴⁷

Lain mukaan yhteistalouden hyväksi annetuksi panokseksi katsotaan työ yhteisen talouden tai toisen puolison omistaman omaisuuden hyväksi, varojen käyttö yhteiseen talouteen, varojen sijoitus toisen puolison omistamaan omaisuuteen tai muu näihin rinnastettava toiminta.

¹⁴⁴ Mikkola 2017, 160. Ks. myös Gottberg 2011, 68. Ennen uutta avoliittolakia yksi suurimmista hankaluuksista avioliiton päättymiseen liittyen oli se, että liiton päättymisen varallisuus selvittelyjä varten oli ainoastaan käytettävissä tuomioistuintie, mikäli puoliset eivät päässeet sopimukseen. Oikeudenkäynnit muodostuivat pahimmillaan pitkiksi kanne-vastakanne-selvitte-lyiksi, mikä merkitsi myös kustannusten kasvamista intresseihin nähden korkeiksi.

¹⁴⁵ Kangas 2019, 436.

¹⁴⁶ Mikkola 2017, 160-161. Ks. HE 37/2010 vp, 29. Yhteistalouden hyväksi annettuja panoksia koskevilla säännöksillä on kirjattu lakiin jo aiemmin sovellettua oikeuskäytäntöä perusteettoman edun palautuksesta avopuolisoiden välillä. Siten hyvitysjärjestelmä täydentää ja selventää oikeustilaa tuomatta aineelliseen oikeuteen mitään uutta.

¹⁴⁷ KKO 2020:65, kohta 33.

Vastaavasti taas hyvitysoikeutta ei ole silloin, kun yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta syntynyt perusteeton etu on vähäinen olosuhteet huomioiden (AvoliittoL 8 §). Hyvitysoikeuden ei kuitenkaan ole tarkoitus tasoittaa avopuolisoiden varallisuussuhteita, vaan asiassa punnitaan kummankin puolison panokset yhteisen talouden hyväksi ja, mikäli ne ovat tasapainossa, oikeutta hyvitykseen ei ole. Näin ollen varallisuuserot voivat olla suuriakin avoliiton päättyessä.¹⁴⁸

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO 1988:27 on otettu kantaa toisen omaisuuteen kohdistuneeseen työpanokseen. Tapauksessa A ja B olivat eläneet avoliitossa kihlautuneina, ja B oli avoliiton aikana rakentanut asuintalon ja autotallin A:n kiinteistölle. Vastikkeena rakennustyöstään B olisi saanut asua talossa eikä työn korvaamisesta muulla tavalla ollut sovittu. A ja B olivat kuitenkin eronneet juuri ennen rakennustyön valmistumista eikä B ollut voinut sittemmin enää asettua taloon asumaan. B:n työpanos oli katsottu olleen huomattava ja avoeron myötä hän oli menettänyt vastikkeen A:lle suorittamastaan rakennustyöstä. Näin ollen A oli saanut perusteetonta etua B:n kustannuksella ja siten B:llä oli oikeus saada siitä kohtuullinen rahakorvaus A:lta. Kohtuullisena korvauksena korkein oikeus piti alioikeuksien tavoin 20.000 markkaa.¹⁴⁹

On myös melko tavallista, että avoliitossa elävien puolisoitten vanhemmat tai muut läheiset auttavat avopuolisoiden perheitä tekemällä vastikkeetta rakennus- tai lastenhoitotyötä perheiden hyväksi. Avopuolisoiden yhteistaloutta purettaessa saatetaan joutua ratkaisemaan kysymys siitä, onko avopuolisolla oikeutta saada hyvitystä hänen vanhempansa puolisoitten yhteiseen omaisuuteen kohdistaman työpanoksen perusteella.¹⁵⁰

Ratkaisussaan KKO 2018:5 korkein oikeus arvioi avoliittolain 8 §:ssä säädetyn hyvityksen edellytyksistä, kun kyseessä oli välillinen panos. Tapauksessa avopuolisot A ja B olivat olleet avoliitossa vuodesta 1997 lähtien ja heillä oli vuosina 2006 ja 2011 syntyneet lapset. Avoliiton aikana heidän yhdessä omistamalleen kiinteistölle oli rakennettu omakotitalo, johon he olivat muuttaneet asumaan vuonna 2006. Omakotitalon rakennustyömaalla B:n isä oli vastikkeetta tehnyt merkittävän määrän ammattiosaamista vaativia kirvesmiehen töitä. A ja B olivat myös itse osallistuneet talon rakentamiseen. Omakotitalokiinteistö oli myyty heinäkuussa 2012, ja avoliitto oli päättynyt elokuussa 2012. Asiassa oli näytetty toteen, ettei B:n isällä ollut työpalkkasaatavaa avopuolisolta. B:n isän, B:n ja A:n kesken ei ollut sovittu siitä, kenen hyväksi rakennustyötä tehdään tai kenen hyväksi sen arvo luetaan, jos avoliitto purkautuu. Tahdonilmaisujen puuttuessa korkein oikeus arvioi asiaa objektiivisten seikkojen perusteella huomioon ottaen etenkin rakennustyön kohde ja muut työn suorittamisen aikaan vallinneet olosuhteet.

---

¹⁴⁸ Mikkola 2017, 160-161.

¹⁴⁹ KKO 1988:27.

¹⁵⁰ Mikkola 2018, 7.

Rakennustyö tehtiin avopuolisoiden puoliksi omistamalla kiinteistöllä ja sen kohteena oli oma-
kotitalo, joka oli tarkoitettu avopuolisoiden ja heidän lastensa yhteiseksi kodiksi. Nämä seikat
puolsivat vahvasti sitä, että B:n isän rakennustyö katsottiin tehdyksi avopuolisoiden yhteiseksi
hyväksi. Näin ollen korkein oikeus katsoi, että B:n isän tekemässä rakennustyössä ei ollut kyse
B:n yhteistalouden hyväksi antamasta panoksesta eikä B:llä ollut siten oikeutta saada hyvi-
tystä A:lta isänsä työpanoksen perusteella. Korkein oikeus totesi, ettei A saa perusteetonta
etua B:n kustannuksella siitä syystä, että B:n isän tekemän työpanoksen arvo jää hyödyttä-
mään myös A:ta avopuolisoiden yhteistalouden purkamisen jälkeenkin. Lisäksi korkein oikeus
totesi perusteluissaan, että jos avopuolisoiden läheisten vastikkeetta antamat työpanokset
otettaisiin avopuolisoiden yhteistaloutta purettaessa sopimuksen tai tarkoitemääräyksen
puuttuessaakin huomioon hyvitykseen oikeuttavina panoksina, tekisi se avoliiton päättymiseen
liittyvästä varallisuussuhteiden selvittelystä monimutkaisempaa lisäten vain riitoja. Siksi väli-
liset panokset voidaan ainoastaan ulkoisten seikkojen perusteella katsoa hyvitykseen oikeut-
taviksi poikkeustapauksissa.¹⁵¹

Avoliittolain 9 §:ssä on säädetty hyvityksen vaatimisesta. Hyvityksestä voidaan sopia tai hyvi-
tysvaatimus voidaan tehdä pesänjakajalle, joka on määrätty omaisuuden erottelua varten.
Hyvitysvaatimus voidaan myös saattaa kanteella käräjäoikeuden ratkaistavaksi, mikäli pesän-
jakajan määräämistä ei ole haettu. Oikeus hyvitykseen raukeaa kuuden kuukauden kuluessa
omaisuuden erottelusta, mikäli hyvitystä ei ole erottelun yhteydessä vaadittu eikä sitä koske-
vaa kannetta ole nostettu. Lisäksi oikeus hyvitykseen raukeaa kolmen vuoden kuluessa siitä,
kun avopuolisot ovat muuttaneet pysyvästi erilleen, jollei omaisuuden erottelua ole toimittu.

Hyvityssäännösten soveltaminen edellyttää tietoa puolisoitten varallisuussuhteista niin avolii-
ton alussa kuin sen päättyessä. Avoliittolaki ei kuitenkaan sisällä säännöksiä siitä, että pesän-
jakajalla olisi oikeus hankkia tietoja puolisoitten varallisuudesta. Hyvitysvaatimuksen edelly-
tysten arvioinnin kannalta tämän voidaan katsoa olevan vakava puute. Hyvitystä vaativan tu-
lee muun näytön perusteella saatettava todennäköiseksi se, että hän on hyvitykseen oikeu-
tettu. Mikäli toinen puoliso kieltäytyy esittämästä näyttöä, pesänjakaja voi todistustaakkaa
koskevilla ratkaisuilla pakottaa esittämään tällaista näyttöä.¹⁵²

---

¹⁵¹ KKO 2018:5. (Ään.) Eri mieltä olleet korkeimman oikeuden jäsenet ovat katsoneet B:n isän
työpanokseen olleen lahja A:lle. B:n isä oli kuitenkin kiistänyt antaneensa lahjan B:lle, mistä
johtuen todistustaakka kääntyi lahjansaajalle eli A:lle. A ei onnistunut näyttämään väitet-
tänsä toteen, mistä johtuen B:n isän työpanos oli otettava huomioon B:n panoksena, ja siten
B:llä oli oikeus saada hyvitystä A:lta. Ks. myös Mikkola 2018, 7. Ratkaisun oikeusohjeen voi-
daan kuitenkin katsoa olevan ristiriitainen ja se saattaa aiheuttaa tulkintaongelmia vastaisuus-
udessa. Ratkaisuperustelu luo mahdollisuuden sille, että kolmansien panokset voivat tuottaa
avoliittolain 8 §:n mukaisen hyvitysoikeuden ja siten joudutaan pohtimaan säännöksen näkö-
kulmasta, että mikä vaikutus esimerkiksi isovanhempien siivous- ja lastenhoitoavulla on.

¹⁵² Kangas 2019, 443.

7.3 Toisen puolison erehdyttäminen omaisuuden erottelussa

Avoliittolaki on vielä hyvin tuore eikä oikeuskirjallisuudessa tai oikeuskäytännössä ole käsitelty erehdyttämistoimia omaisuuden erottelun yhteydessä. Erehdyttämistoimien näkökulmasta merkityksellistä on puolison pesänjakajalle tekemä hyvitysvaatimus omaisuuden erottelun yhteydessä. Hyvitysvaatimusta käsiteltäessä ei laadita omaisuuden osituksen tavoin osituslaskelmaa tai siihen rinnastettavaa laskelmaa puolisoiden varallisuuksista. Hyvitysvaatimuksen esittänyt osapuoli voi vaatia hyvitystä esimerkiksi yhteisomistuksessa olleen kiinteistön rakennus- tai perusparannustöihin liittyvistä kustannuksista.

Tutkimuksessa tehdyissä haastattelussa tuli ilmi esimerkkitapaus erehdyttämistoimesta omaisuuden erottelussa, jossa avoeron yhteydessä puoliso A oli esittänyt tuomioistuimen erottelua varten määräämälle pesänjakajalle hyvitysvaatimuksen. Hyvitysvaatimus perustui puolisoiden A:n ja B:n yhdessä omistaman kiinteistön arvon nousuun, jonka A katsoi tapahtuneen hänen tekemiensä ja kustantamiensa kiinteistön rakennus- ja korjaustöillä. A katsoi panostaneensa kiinteistön rakennustöihin rahavaroja merkittävän määrän ja muutoinkin osallistuneensa kiinteistön korjaustöihin B:tä enemmän.

Käytettyihin rahavaroihin sisältyi A:n sekä hänen läheistahonsa välinen velka. Velkakirjaan velallisiksi oli merkitty kummatkin puoliset. Kuitenkin A:n ja hänen läheistahonsa välinen velkakirja oli ensimmäisen kerran esitetty B:lle vasta yli 5 vuotta velkakirjan päiväyksestä eikä B ollut muutoinkaan ollut tietoinen miltään osin kyseistä lainasta. A oli tehnyt ensimmäisen maksusuorituksen vastoin velkakirjan maksuehtoja vasta avoeron yhteydessä pesänjakajan hakemuksen vireille tulon jälkeen. B:n puolesta esitetyt seikat osoittivat kokonaisharkinnassa, että A:n läheistahon velkakirja oli ollut valeoikeustoimi ja nimenomaan A:n ja B:n välistä erotteluriitaa varten laadittu valeasiakirja. Näyttötaakka siitä, ettei kyseessä ollut valeoikeustoimi oli A:lla. Valeasiakirjalla pyrittiin erehdyttämään pesänjakajaa ja siten aiheuttamaan taloudellista vahinkoa tai ainakin vahingon vaara toiselle avopuolisolle.¹⁵³

Pesänjakaja päätyi velkakirjan osalta siihen ratkaisuun, ettei sille voitu antaa asiassa merkitystä, koska velkakirjaa ei ollut esitetty B:lle ennen avoliiton päättymistä ja maksaminenkin oli aloitettu vasta avoliiton päättymisen jälkeen ja yli viisi vuotta velkakirjan päiväyksestä. Kuitenkin pesänjakaja katsoi asiassa tulleen näytetyksi, että A:n panostus oli B:n panostusta suurempi ja sen johdosta kiinteistön arvo noussut merkittävästi. Näin ollen B:n katsottiin saaneen A:n panostuksista perusteetonta etua, jota ei voitu pitää vähäisenä ja joka B:n tuli hyvittää A:lle. Siten A:n esittämä hyvitysvaatimus menestyi ainoastaan osittain. Asiaa olisi voitu

---

¹⁵³ Katso valeoikeustoimesta lisää seuraavassa luvussa.

rikosoikeudellisesti käsitellä petosrikoksena, koska A:n toiminnasta aiheutui B:lle vähintäänkin vahingon vaara, joka täyttää petoksen tunnusmerkistön¹⁵⁴.

8 Omaisuuden ositusta tai erottelua koskevat oikeustoimilain pätemättömyysperusteet

8.1 Aluksi

Väärinkäytöstapauksia koskevia pätemättömyysperusteita on sisällytetty oikeustoimilakiin, ja ne koskevat kaikkia varallisuus oikeudellisia oikeustoimia. Oikeustointen pätemättömyysperusteissa on kyse toisen osapuolen hylättävästä menettelystä, jolla on pyritty vaikuttamaan sopimuskumppanin tahdonmuodostukseen tai muutoin käytetty olosuhteita hyväksi. Oikeustoimilain mukaisella pätemättömyydellä on taannehtiva vaikutus ja näin ollen pätemättömyysperuste johtaa siihen, että oikeustoimen katsotaan olevan alusta alkaen pätemätön.¹⁵⁵

8.2 Petollinen viettely

Oikeustoimilain 30 §:n mukaan petollisen viettelyn katsotaan tarkoittavan virheellisen tiedon antamista tai salaamista sellaisen seikan osalta, joka olisi merkityksellinen sopimuskumppanille ja sopimuksen syntymiselle.¹⁵⁶ Petollisessa viettelyssä on siten kyse toisen osapuolen erehdyttämisestä sekä tämän erehdyksen hyväksikäyttämisestä ja sillä on yhtymäkohtia rikoslaissa säädetylle petokselle. Oikeustoimilain mukainen petollinen viettely toteutuu ilman edun hankkimista tai vahingon aiheuttamista, kun taas petoksen tunnusmerkistö täyttyy ainoastaan, mikäli siihen syylistynyt on ryhtynyt petolliseen toimintaan hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä taikka toista vahingoittaakseen.¹⁵⁷

8.3 Kunnianvastainen ja arvoton menettely

Kunnianvastainen ja arvoton menettely on tärkein oikeustoimilain pätemättömyysperusteista ja siitä säännellään lain 33 §:ssä. Sen tunnusmerkistö jättää harkinnanvaraa lain soveltajalle. Tässä tulee arvioitavaksi se, onko sopimuksen päättämisen yhteydessä syyllistytty ilmeisen moitittavaan toimintaan, jolloin sopimukseen vetoaminen olisi kunnianvastaista ja arvotonta. Tämän pätemättömyysperusteiden soveltamisedellytykset voivat täytyä esimerkiksi silloin, kun toisella osapuolella on ollut virheellinen käsitys jostakin sopimuksen kannalta olennaisesta seikasta sopimuskumppanin ollessa tietoinen tästä erehdyksestä. Lähtökohtaisesti toisen

---

¹⁵⁴ Petosrikosta käsitellään tarkemmin luvussa 10.

¹⁵⁵ Saarnilehto & Annola 2012, 418. Ks. myös Hemmo 2018, 43.

¹⁵⁶ Hemmo 2018, 43-44.

¹⁵⁷ Saarnilehto & Annola 2012, 421.

osapuolen erehdyksen hyväksikäyttöä ei voida sallia ja näin ollen sopimus on katsottava pätemättömäksi.¹⁵⁸

8.4 Valeoikeustoimi

Oikeustoimilaissa on lisäksi säädetty valeasiakirjasta pätemättömyysperusteena (OikTL 34 §). Valeoikeustoimilla tarkoitetaan näennäisiä oikeustoimia, joiden oikeusvaikutuksia osapuolet eivät kuitenkaan ole tahtoneet saada aikaan. Valeoikeustoimella pyritään esimerkiksi käytännöllisten etujen saavuttamiseen tai monesti myös ulkopuolisten harhaanjohtamiseen, jolloin tarkoituksenmukaista on esimerkiksi saada ulkopuolinen luulemaan, että omaisuus on siirtynyt luovuttajalta sivulliselle, vaikka tosiasiallisesti osapuolet ovat tarkoittaneet omaisuuden jäävän luovuttajalle.¹⁵⁹

Valeoikeustoimi on lähtökohtaisesti pätemätön ja pätemättömyyteen voi sopimusosapuolten lisäksi vedota ulkopuolinenkin, kuten esimerkiksi oikeustoimen tekijän puoliso taikka velallisen konkurssipesä. Sillä, kuka vetoaa valeoikeustoimeen ja sen pätemättömyyteen, on näyttötaakka osoittaakseen väitteensä toteen. Tietyissä tapauksissa valeoikeustoimi voi kuitenkin saada sitovuuden. Mikäli asiakirjan mukaan toinen sopimusosapuolista on saanut saamis- tai muun oikeuden, ja jos oikeuden saaja siirtänyt oikeutensa edelleen toiselle, on siirronsaaja oikeutettu saamaan oikeutensa voimaan, jos hän on ollut vilpittömässä mielessä sen saadesaan.¹⁶⁰

Valeoikeustoimen avulla puoliso voi pyrkiä omaisuuden ositusta ajatellen vähentämään omaisuuttaan. Tällöin kysymys voi olla niin omaisuuden luovuttamisesta kuin perusteettoman velan tunnustamisesta.¹⁶¹ Lisäksi valeoikeustoimella voidaan pyrkiä vaikuttamaan pesänjakajan ratkaisuun hyvityksen määrän osalta avopuolisoiden välisessä omaisuuden erottelussa edellä kerrotun tavoin.

Esimerkiksi hovioikeuden ratkaisussa 9.4.1997 S 96/367 oikeus on päätöksellään ottanut kantaa avio-oikeutta loukkaavien lahjoitustoimiin oikeustoimilain 33 §:n ja 34 §:n nojalla. Tapauksessa A ja B oli tuomittu avioeroon ilman harkinta-aikaa kahden vuoden erillään asumisen perusteella ja ositusta toimittamaan oli määrätty pesänjakaja. A oli lahjoittanut avioliiton ulkopuolella syntyneelle lapselleen omistamiaan osakkeita ennen ositusperusteen syntymistä. Lahjoituksilla A oli siirtänyt osakkeet avioeron perusteella A:n ja B:n välillä toimitettavan omaisuuden osituksen ulkopuolelle. Lahjoituksen seurauksena A:n omaisuuden säästö oli vähentynyt niin, että lahjoitukset olivat loukanneet B:n avio-oikeutta ja, että A oli hukannut

---

¹⁵⁸ Hemmo 2018, 44.

¹⁵⁹ Kukkonen DL 2008, 521.

¹⁶⁰ Saarnilehto ym. 2012, 432-433.

¹⁶¹ Aarnio & Kangas 1994, 38.

avio-oikeuden alaista omaisuutta B:n vahingoksi. Lahjoitustoimet olivat tehty sellaisissa olosuhteissa, että niistä tietoisesti oli kunnianvastaista ja arvotonta vedota tehtyihin oikeustoi-
miin. Lahjansaajan äitinä ja holhoojana hänen oli täytynyt olla tietoinen lahjoitukseen liitty-
vistä olosuhteista. Tämän vuoksi lahjoitukset julistettiin oikeustoimilain 33 §:n nojalla päte-
mättömiksi ja lahjoitetut osakkeet määrättiin palautettavaksi A:lle, jotta ne voitiin ottaa
huomioon A:n ja B:n omaisuuden osituksessa A:n avio-oikeuden alaisena omaisuutena. Hovioi-
keus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.¹⁶²

Jotta puoliso voi vedota toisen puolison hukkaamistoiimiin, on edellytyksenä se, että hänen
avio-oikeutensa on konkretisoitumassa. Ennen ositusperusteen syntymistä avioliittolain 37 §:n
mukainen huolellisuusvelvoite on niin kutsuttu lepotilainen säännös, ettei puolison ole mah-
dollista ryhtyä konkreettisiin toimiin, vaikkakin toinen puoliso hävittäisi omaisuuttaan. Kysy-
mys on lähinnä oikeuskeinojen prioriteettijärjestyksestä eli siitä, tuleeko puolison odottaa
osituksen loppuunsaattamista ja turvautua sen jälkeen tarvittaessa lain 40 a §:n palautusvel-
vollisuuteen vai voiko hän osituksen kestäessä reagoida pätemättömyyskantein lahjansaajaa
kohtaan.¹⁶³

9 Tiedonsaantioikeuksista

9.1 Tiedonsaantioikeus puolison varallisuusasemasta

Osituksessa tai omaisuuden erottelussa tarkoitetut tiedonsaantioikeudet liittyvät olennaisesti
puolisoiden varallisuusaseman selvittämiseen. Kuten edellä on tullut ilmi, osituslaskelmaan
tulee kirjata oikeat tiedot osituspuolten varoista ja veloista, jotta ositus voidaan katsoa päte-
väksi. Siten osituslaskelman tekeminen edellyttää ensinnäkin tiedot puolisojen pankkiasioi-
den ositusperusteen syntyhetken tilanteesta eli esimerkiksi pankkitilien saldot ositusperus-
teen syntyhetkeltä.

Pankkitoiminta edellyttää asiakkaiden luottamusta siitä, että heidän taloudelliset ja yksityiset
asiansa pidetään salassa. Yksityishenkilön osalta pankkisalaisuus liittyy vahvasti yksityisyyden
suojaan kuuluvasta vapaudesta pitää taloudellista asemaa koskevat tiedot omina.¹⁶⁴ Luottolai-
tostoiminnasta annetun lain (610/2014) 15 luvun 14 §:ssä säädetään pankkitoimintaan liitty-
västä pankkisalaisuudesta ja sen mukaan luottolaitos tai sen edustaja ei saa ilman asiakkaan
taikka muun sen toimintaan liittyvän henkilön suostumusta luovuttaa henkilön taloudelliseen

¹⁶² Kouvola HO 9.4.1997 S 96/367. Hovioikeus katsoi, että lahjoituksissa ei ollut kysymys va-
leoikeustoimista oikeustoimilain 34 §:ssä tarkoitettuun tavoin. KKO ei myöntänyt valituslupaa
ja siten hovioikeuden päätös tuli lainvoimaiseksi.

¹⁶³ Gottberg 1997, 13-14.

¹⁶⁴ Finanssialan Keskusliitto 2009, 1.

asemaan tai henkilökohtaisiin oloihin liittyviä tietoja pankin ulkopuolisille tahoille. Salassapitovelvollisuus kattaa lähtökohtaisesti kaiken asiakasta koskevan tiedon ja se ulottuu niin pysyvään kuin tilapäiseenkin asiakassuhteeseen. Pankkisalaisuuden ajallinen ulottuvuus koskee ennen asiakassuhdetta, sen aikana ja asiakassuhteen jälkeen saatuja tietoja. Pankkisalaisuusvelvoite koskee sekä pankin että asiakkaan välisiä pankkiasioita, mutta myös kolmatta koskevia seikkoja, joista pankki on tullut tietoiseksi pankkiasioiden, kuten esimerkiksi maksunvälityksen yhteydessä.¹⁶⁵

Pankkisalaisuuden rajoittaessa aviopuolisolla ei ole oikeutta saada osituksen toimittamista varten puolisonsa pankkitietoja ilman tämän suostumusta. Niin ikään toimitusositusta tai omaisuuden erottelua varten määrättyllä pesänjakajallakaan ei ole tiedonsaantioikeutta kummankaan osapuolen pankkiasioista ilman tämän suostumusta.¹⁶⁶ Puolueettomuusvaatimuksen johdosta pesänjakajan ei tule oma-aloitteisesti lähteä hankkimaan selvitystä puolisoiden varallisuudesta, veloista tai omaisuuden avio-oikeusluonteesta vaan mahdollisia virheitä vastaan reagointi kuuluu sille puolisolalle, jonka vahingoksi mahdolliset väärät tiedot koituisivat. Oman ongelmansa muodostaa tilanne, jossa puoliso yksinkertaisesti kieltäytyy luovuttamasta varallisuuttaan koskevia tietoja tai antaa epäluotettavia selvityksiä, jolloin häntä voidaan perustellusti epäillä omaisuuden salaamisesta. Tällöinkin on ensisijaisesti toisen osituspuolen asia reagoida väärinkäytöstilanteita vastaan. Monesti puolisolalla saattaa olla sellaista tietoa omaisuut- taan salaavan asioista, että hänen on mahdollista antaa pesänjakajalle selvitystä ilmoitta- matta jätetystä varallisuudesta.¹⁶⁷

Verohallinto voi luovuttaa tarpeen olevia verotustietoja leskelle, puolisolalle, käräjäoikeuden määräämälle pesänselvittäjälle, pesänjakajalle ja pesän osakkaille pesän selvittämiseksi ja osituksen tai perinnönjaon toimittamiseksi verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain (1346/1999) 13:2.1:n mukaisen salassapitovelvollisuuden estämättä. Verotustietojen perusteella ei kuitenkaan ole mahdollista saada selvitettyä puolison varallisuusasemaa täysin.

Arvo-osuustileistä annetun lain (827/1991) mukaan puolison arvo-osuustilille kirjatut arvo-osuudet on mahdollista saada pesänjakajan tietoon ositusta toimitettaessa. Arvo-osuustilin haltijalla, tilinhaltijan lakimääräisellä edustajalla, tilinhaltijan kuolinpesällä ja sen pesänselvittäjällä ja pesänjakajalla, uskotulla miehellä, joka on AL 60 §:n nojalla määrätty laatimaan luettelo tilinhaltijan omaisuudesta, ja pesänjakajalla, joka on määrätty toimittamaan ositus tilinhaltijan ja tämän puolison välillä, on oikeus saada tietoonsa tilille kirjatut arvo-osuudet ja muut tilille kirjatut asiat (AOTL 33:1 §). Vastaavasti avopuolisoiden välisessä omaisuuden

¹⁶⁵ Wuolijoki & Hemmo 2013, 50 ja 52, Finanssialan Keskusliitto 2009, 4.

¹⁶⁶ Finanssialan Keskusliitto 2009, 9.

¹⁶⁷ Lohi 2016, 743, Välimäki 1995, 305.

erottelussa pesänjakajalla ei ole oikeutta saada tietoja puolisoiden arvo-osuustileistä eikä avopuolisollakaan ole oikeutta saada toisen puolison arvo-osuus- tai pankkitileistä.¹⁶⁸

Avoliittolain 88 a §:ssä säännellyn julkisen haasteen avulla puolison on mahdollista selvittää osituksen toimittamista varten toisen puolison tuntemattomaksi jääneet velat. Julkista haastetta haetaan tuomioistuimelta ja se annetaan puolison kaikkien velkojen selvittämiseksi ja menettely koskee kaikenlaisia velkoja niiden laadusta riippumatta. Julkinen haaste voidaan antaa laissa määrättyissä tilanteissa silloin, kun on erityinen tarve selvittää puolison taloudellinen asema kokonaisuudessaan.¹⁶⁹

9.2 Viranomaisten tiedonsaantioikeus

Pankkialaisuuden merkitys rahoitusalan häiriöttömän toiminnan turvaajana on kasvanut pankkitoiminnan kehittyessä. Pankkialaisuuden noudattaminen on niin yksityisen asiakkaan kuin yleisenkin edun mukaista, mutta toisinaan nämä edut saattavat joutua keskenään ristiriitaan. Lainsäätäjä on katsonut, että tietyissä tapauksissa pankkialaisuuden tulee väistyä suuremman yleisen edun hyväksi, mistä johtuen viranomaisille annettu tiedonsaantioikeuksia eri laeissa.¹⁷⁰

Salassapitovelvollisuutta rajoittaa siten joukko viranomaisten tiedonsaantioikeutta koskevaa lainsäädäntöä. Tiedonsaantioikeus on niin syyttäjä- kuin esitutkintaviranomaisillakin rikoksen selvittämiseksi tarpeellisten tietojen saamiseen. Näin ollen pankkialaisuuteen voidaan joutua tekemään esimerkiksi rikosten selvittämisen ja rikoshyödyn menettämisseuraamuksen edellyttämiä poikkeuksia.¹⁷¹ Mikäli varallisuustietoja antanutta puolisoa voidaan perustellusti epäillä syyllystyneen omaisuuden salaamiseen, on toisella osituspuolella mahdollista koettaa edetä asiassa rikosepäilyyn perustuvan tutkintapyynnön avulla. Tällöin pankilla on velvollisuus luovuttaa tietoja viranomaiselle epäillyn tilitiedoista sekä muista pankkiasioista. Huomionarvoista on kuitenkin se, että tällaisen menettelyn käynnistämisen kynnys on käytännössä korkealla.¹⁷²

---

¹⁶⁸ Kangas 2019, 443.

¹⁶⁹ HE 187/2002 vp, 1, 33 ja 80. Perhe- ja perintöoikeudelliset selvitysmenettelyt lukeutuvat tämänkaltaisiin tilanteisiin ja tarkoituksen mukaista on, että julkisen haasteen tarve ja edellytykset arvioidaan asianmukaisen lainsäädännön yhteydessä.

¹⁷⁰ Finanssialan Keskusliitto 2009, 1.

¹⁷¹ Wuolijoki & Hemmo 2013, 50 ja 53.

¹⁷² Lohi 2016, 744.

10 Erehdyttämistoimien rikosoikeudelliset seuraamukset

10.1 Petos

Suomen perustuslain (731/1999) 15 §:n 1 momentissa on turvattu jokaisen yksilön omaisuuden suoja. Tätä tehtävää toteutetaan muun muassa petoksen kriminalisoinnilla asettamalla yksilöille erehdyttämistä koskeva kieltonormi, jolla oikeushyvien suojelun intressissä rajoitetaan taloudellista toimintavapautta. Petossäännöksellä suojataan varallisuutta ainoastaan joiltain osin, sillä petoksen rangaistavuus edellyttää sitä, että tekijän menettely voidaan luokitella erehdyttämiseksi.¹⁷³

Rikoslain (39/1889) 36 luvussa säädetään petoksesta sekä muusta epärehellisydestä. Lain esitöissä on todettu, että petosta käytetään keinona saavuttaa oikeudeton varallisuusetu jonkin toisen kustannuksella. Petoksessa on kyse siis epärehelliseen menettelyyn liittyvä rikos, jonka yleisin tekemuoto on hyötymistarkoituksessa tehty petos. Rangaistavasta petoksesta tulee aiheutua taloudellista vahinkoa. Petossäännöksessä tarkoitetun vahingon ei tarvitse kuitenkaan realisoitua vaan keskeistä on tarkastella, onko määräämistoimen hetkellä otettava huomioon vaara vahingon aiheutumisesta. Taloudellisen vahingon välitön vaara tarkoittaa usein sellaista taloudellisen aseman todellista heikentymistä, että se voidaan katsoa tunnusmerkistössä tarkoitettuna taloudellisenä vahinkona, vaikka lopullista tappiota ei aiheutuisikaan. Siten petos täyttyy hetkellä, jolloin määräämistoimella on aiheutettu vahingon vaara. Petosrikoksen rangaistavuudessa ja sen tuomitsemisessa ei edellytetä, että tekijä olisi tosiasiallisesti saanut tavoittelemansa taloudellisen edun vallintaansa.¹⁷⁴

Petoksesta tuomitaan silloin, kun tekijä on hankkinut itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä. Rikoslain mukaan petoksesta on myös kyse silloin, kun toista vahingoittaakseen erehdyttämällä tai erehdystä hyväksi käyttäen saa toisen menettelemään taikka jättämään tekemättä jotakin ja siten aiheuttaen taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai sille, jonka eduista tämä on mahdollisesti määrännyt. Erehdyttäminen voi olla esimerkiksi valheellisen asianlaidan esittämistä tai sellaista suhtautumista asiaan, joka asianomaisessa tilanteessa johtaa toista harhaan.¹⁷⁵

Petossäännös sisältää kaksi tekemuotoa; erehdyttämisen ja erehdyksen hyväksikäyttämisen (RL 36:1.1 §). Erehdyttäminen voidaan jakaa aktiiviseen ja konkludenttiseen erehdyttämiseen. Aktiivisessa erehdyttämisessä on kyse siitä, että virheellinen tieto on selkeästi julkilausuttu selityksenä toiselle osapuolelle ja se voidaan esittää suullisesti, elekielellä taikka kirjallisesti. Vastaavasti konkludenttinen erehdyttäminen merkitsee sitä, ettei tekijä

¹⁷³ Tapani 2010, 499.

¹⁷⁴ HE 66/1988 vp, 128 ja 131, Nuutila 2002, 1163-1164.

¹⁷⁵ HE 66/1988 vp, 131.

nimenomaisesti julkilausuttuna anna virheellistä tietoa. Siten harhaanjohtavuus, puutteellisuus ja tiedon virheellisyys aiheutuvat siitä, että tekijän käytös pitää sisällään selitysarvon, jonka perusteella tiedon vastaanottaja tekee oman päätöksensä.¹⁷⁶ Puolison salatessa omaisuuttaan osituksen yhteydessä ja pyrkimällä näin erehdyttämään esimerkiksi pesänjakajaa ositustoimituksessa, syyllistyy osituspuoli tällöin rikosoikeudellisesti petokseen.¹⁷⁷

Esimerkiksi ennakkopäätöksessä KKO 2003:74 korkein oikeus ottanut kantaa osituksen yhteydessä tehtyyn omaisuuden salaamiseen. Tapauksessa syyttäjä oli vaatinut A:n tuomitsemista rangaistukseen kavalluksesta sen perusteella, että A oli anastanut itselleen toiminimensä eri pankkitileillä olleet varat salaamalla tilien olemassaolon puolisoiden välillä toimitetussa toimitusosituksessa. Korkein oikeus katsoi, että rahavarat olisi tullut ilmoittaa ositustoimituksessa A:n varallisuutena, johon B:llä on ollut avio-oikeus. Tässäkin korkein oikeus päätyi pohtimaan sitä, oliko A menettelyllään syyllistynyt hänen syykseen luettuun kavallukseen vai oliko hänen menettelynsä arvioitava oikeudellisesti toisella tavalla. Syytteessä tarkoitettu varojen salaaminen on sisältänyt petosrikoksen edellyttämän erehdyttämistoimen sekä sen, että pesänjakaja on erehdyksen vallassa suorittanut virheellisen osituksen. Niin ikään virheellisestä osituksesta on aiheutunut A:lle taloudellista hyötyä, sillä salattuja varoja ei ole otettu osituksessa huomioon, mikä taas aiheutti B:lle taloudellista vahinkoa. Näin ollen petoksen tunnusmerkistön kannalta olennaiset asiat tulevat ilmi syytteen teonkuvauksesta. A:n oikeuksia ei ollut loukattu syytesidonnaisuuden osalta. Korkein oikeus tuomitsi A:n petoksesta rikoslain 36 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla. Tässä ennakkoratkaisussa A oli nimenomaisesti ja häneltä osituskokouksessa kysyttäessä salannut omistamansa pankkitilit ja siten erehdyttänyt pesänjakajaa tilivarojensa määrästä.¹⁷⁸

Vastaavasti, kun tarkastellaan hovioikeuden ratkaisua HO 24.4.2019 R 18/491, missä arvioitiin sitä, mikä merkitys osituspuolen täydelliselle passiivisuudelle ositusmenettelyn aikana oli annettava sekä sitä, voitiinko kyseinen passiivinen toiminta katsoa pesänjakajan erehdyttämiseksi tai tämän erehdyksen hyväksikäyttämiseksi. Tapauksessa oli ratkaistava niin ikään syyttäjän valituksen perusteella, oliko vastaaja tahallaan salannut osituksessa rahavarojaan, hankkiakseen itselleen oikeudetonta taloudellista hyötyä, ja toimillaan erehdyttänyt pesänjakajaa suorittamaan virheellisen osituksen. Koska vastaaja ei ollut osallistunut ositustoimituksen kulkuun missään vaiheessa eikä hän ollut antanut pesänjakajalle mitään tietoja varallisuudesta, oli pesänjakaja arvioinut vastaajan varat ja velat. Hovioikeus päätyi ratkaisussaan siihen lopputulokseen, että vastaajan passiivisuudessa ei ollut kyse salaamisesta tai pesänjakajan erehdyttämisestä taikka tämän erehdyksen hyväksikäyttämisestä ja siten hovioikeus päätyi hylkäämään syytteen törkeästä petoksesta. Oikeus katsoi, että vastaajan täydellinen

---

¹⁷⁶ Tapani 2010, 499.

¹⁷⁷ Mikkola 2020.

¹⁷⁸ KKO 2003:74.

passiivisuus ei täyttänyt petoksen tunnusmerkistöä. Hovioikeus totesi lisäksi, ettei voimassa olevaan avioliittolakiin ole sisällytetty säännöksiä, joiden perusteella asianosainen olisi velvollinen ilmoittamaan varallisuutensa pesänjakajalle eikä ilmoittamatta jättämistä ole myöskään sanktioitu.¹⁷⁹

Törkeästä petoksesta tuomitaan rikoslain 36 luvun 2 §:n mukaan silloin, kun petoksella on tavoiteltu huomattavaa hyötyä, aiheutettu huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinko tai rikos on tehty käyttämällä hyväksi toisen erityistä heikkoutta taikka muunlaista turvatonta tilaa sekä petos katsotaan olleen lisäksi myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Vastaavasti lieväksi petokseksi katsotaan petos, joka on tavoitellun hyödyn, aiheutetun vahingon määrän tai muut rikokseen liittyvät asianhaarat huomioiden kokonaisuutena arvioiden vähäinen (RL 36:3 §). Rangaistuksena petoksesta voidaan tuomita, lieventämis- ja koventamisperusteet huomioiden, sakkoa tai neljä vuotta vankeutta (RL 36:1-3).

Osituspetokseen otettiin kantaa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2020:54, jossa oikeus arvioi, kuuluvatko osinkotulot avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen. A:n ja B:n avioerohakemus oli tullut vireille kesällä 2011 ja heidän välillään ositus oli toimitettu kaksi vuotta myöhemmin heinäkuussa 2013. Ositusta toimitettaessa A:n asiamies oli ilmoittanut vuonna 2013 pesänjakajalle A:n tilikaudelta 2011 saamat osingot osittain omistamastaan yhtiöstä. Lisäksi A:n asiamies oli ilmoittanut, ettei yhtiö ollut maksanut A:lle osinkoa tilikaudelta 2012, vaikka todellisuudessa yhtiö oli päättänyt osingonjaosta tilikaudelta 2012. A:n osuus osingoista oli ollut 54.000 euroa, joita ei ollut saatettu pesänjakajan tietoon heinäkuussa 2013 laadittua ositusta varten. Ositusta oli oikaistu tältä osin B:n nostaman moitekanteen perusteella. Syyttäjä vaati A:lle rangaistusta törkeästä petoksesta, sillä A oli omaisuuttaan salaamalla osituksen yhteydessä erehdyttänyt tai ainakin yrittänyt erehdyttää osituksen toimittanutta pesänjakajaa tai tämän erehdyttä hyväksi käyttämällä saanut pesänjakajan toimittamaan virheellisen osituksen. Siten teosta oli B:lle aiheutunut 27.000 euron suuruinen taloudellinen vahinko tai ainakin samansuuruinen vahingon vaara. Korkein oikeus päätyi käräjäoikeuden kanssa samaan ratkaisuun tuomien A:n petoksesta 70 päivän ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Oikeus katsoi yhtiön toiminnan ja sen synnyttämän tuoton perustuneen lähinnä yhtiön kahden omistajan sekä sen hallinnossa työskentelevien henkilöiden työpanokseen. Yhtiön toiminnan tekninen luonne ja sitä koskevan lainsäädännön erityisluonne sekä niiden vaatimat pääomapanostukset huomioon ottaen, A:n vuodelta 2012 saamista tuotoista 10.800 euroa olisi tullut ilmoittaa osituksessa. Oikeus katsoi lisäksi, ettei kyseinen määrä täyttänyt törkeän petoksen tunnusmerkistössä mainittua huomattavan hyödyn edellytystä. Tapaus osoitti sen, että avio-oikeuden

---

¹⁷⁹ Vaasan HO R 18/491 24.4.2019.

alaisen omaisuuden luokittelu ei ole täysin yksiselitteistä, sillä alemmat oikeusasteet päätyivät keskenään jokseenkin erilaisiin lopputulemiin.¹⁸⁰

10.2 Kavallus

Rikoslain 28 luvun 4 §:ssä säädetään kavallusrikoksista. Lain mukaan kavallukseen tuomitaan henkilö, joka anastaa erehdyksen kautta haltuunsa saamiaan varoja tai muuta irtainta omaisuutta taikka toimeksiannon perusteella tai muulla tavalla saatuaan haltuunsa varoja, jotka on tilitettävä toiselle, oikeudettomasti käyttämällä kyseisiä varoja tai muulla sellaisella tavalla aiheuttaen tilitysvelvollisuuden täyttämättä jäämisen sovittuna tai muuna edellytettynä aikana. Rangaistuksena kavalluksesta voidaan tuomita sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi kuusi kuukautta.

Korkein oikeus on ottanut kantaa ennakkopäätöksessään KKO 2020:51 kavalluksen tunnusmerkistöön sekä syytesidonnaisuuteen. A:lle oli vaadittu rangaistusta kavalluksesta, sillä A oli anastanut hallussaan olevia varoja käyttämällä omiin tarkoituksiin tilillään olevia asianomistaja B:n rahoja. A:n mukaan asianosaiset olivat sopineet, etteivät varat olleet B:n tämän pyrkinessä välttämään avioerossa mahdollista tasingonmaksuvelvollisuuttaan. Hovioikeus oli katsonut, että A:n tilillä olleet varat olivat siviilioikeudellisesti muuttuneet A:n omaisuudeksi ja siten luki A:n syyksi kavalluksen, koska tämä oli oikeudettomasti käyttänyt varat eikä ollut B:n pyynnöstä tilittänyt tälle varojen arvoa. Syytettä ei missään välissä ollut tarkistettu. Näin ollen syyte on perustunut teonkuvaukseen, jonka mukaan A on anastanut haltuunsa saamiaan B:n varoja. Korkein oikeus on katsonut, että teonkuvauksen viittaavan siihen, että syyte on koskenut rikoslain 28 luvun 4 §:n 1 momentissa säädettyä toisen omaisuuden anastamista eli esinekavallusta. Kuitenkin teonkuvauksen mukaan B on siirtänyt rahaa A:n tilille ja anastus on tapahtunut siten, että A on käyttänyt B:n siirtämät rahat omiin tarkoituksiinsa jättämällä osan rahoista palauttamatta B:n niin pyytäessä. Korkeimman oikeuden mukaan tämä on toisaalta viitannut siihen, että syyte on koskenut lain 28 luvun 4 §:n 3 momentissa säädettyä tilitysvelvollisuuden täyttämättä jättämistä eli saatavan kavallusta. Korkein oikeus katsoi, ettei A:ta ollut tuomittu muusta teosta kuin mistä rangaistusta oli vaadittu eikä siten muuttanut hovioikeuden tuomion lopputulosta.¹⁸¹

---

¹⁸⁰ KKO 2020:54, kohdat 15-24. Käräjäoikeus katsoi, että vain 10 800 euroa A:n vuodelta 2012 saamista tuotoista perustui hänen omistusosuuteensa yhtiöstä ja muu osa oli A:n työllään ansaitsemaa omaisuutta, joka ei kuulunut ositettavaan varallisuuteen. Käräjäoikeus katsoi, että teko täytti petoksen tunnusmerkistön, mutta ei pitänyt tekoa törkeänä. Hovioikeus katsoi vastaavasti, että koko osinko 54 000 euroa oli A:n avio-oikeuden alaisen omaisuuden tuottoa ja perustui hänen osakeomistukseensa. Hovioikeus tuomitsi A:n törkeästä petoksesta. Hovioikeuden esittelijä olisi hylännyt syytteen katsottuaan kyseessä olleen kokonaisuudessaan avio-oikeuden ulkopuolisista varoista.

¹⁸¹ KKO 2020:51, kohdat 18-27. Tapauksessa korkein oikeus on katsonut syytesidonnaisuutta arvioitavan ensisijaisesti syytteen teonkuvauksen sanamuodon yleiskielisen merkityksen

11 Haastatteluiden toteutus ja tulokset

Tutkimuksen empiirinen osio toteutettiin teemahaastatteluilla haastatteleamalla kolmea perheoikeuteen erikoistunutta asianajajaa ja lakimiestä. Haastattelut suoritettiin puhelimitse sekä henkilökohtaisin tapaamisin. Haastateltavat valittiin sillä perusteella, että heidän asian tuntijakokemuksensa avulla saatiin syvällisempää tietoa tutkittavan aiheen kokonaiskuvasta. Haastatteluiden vastaukset kirjattiin ylös, jonka jälkeen haastatteluaineisto teemoiteltiin ja analysoitiin. Analyysivaiheessa tarkasteltiin haastatteluaineistosta nousevia piirteitä, jotka pohjautuivat haastattelun teemoihin sekä myös muihin teemoihin.¹⁸² Haastatteluissa käytettiin teemahaastattelurunkoa, jonka tarkoituksena oli tukea tutkimuksen tarkoitusta. Teemahaastattelurunko on tämän tutkimuksen liitteenä (liite 1). Ranskalaisin viivoin merkityt kysymykset toimivat haastattelijan apuna keskustelun johdattelemiseksi oikeaan suuntaan. Haastattelut pyrittiin pitämään mahdollisimman avoimena ja haastattelutilanne neutraalina, jotta haastateltavilla oli mahdollisuus kertoa avoimesti näkemyksiään valikoiduista teemoista.

Teemahaastatteluun valikoitui kolme teemaa, joilla pyrittiin saamaan haastateltavilta syventävää näkemystä tutkimuksen aiheeseen. Teemoina olivat osituksen ja omaisuuden erottelun yhteydessä ilmenevät erehdyttämistoimet, suojakeinot osituksessa sekä osapuolten valtuudet ja tiedonsaantioikeudet toisen puolison varallisuusosaston selvittämisessä.

Ensimmäisessä teemassa osituksessa ja omaisuuden erottelussa ilmenevistä erehdyttämistoimista mainittiin velkakirjan laatiminen valeoikeustoimena, missä esimerkiksi toinen osituspuoli saattaa läheistahonsa kanssa laatia velkakirjan ositusta varten, jotta osituspuolen netto-omaisuus vähenisi. Kyseinen oikeustoimi ei kuitenkaan perustu todelliseen velkasuhteeseen, vaan kyseessä on osituspuolen vaikutuksesta tapahtunut valeoikeustoimi ainoastaan oman edun tavoittelemiseksi. Sama ilmeni myös avoeron omaisuuden erottelun yhteydessä, missä voidaan ilmoittaa perusteettomia velkoja hyvitysvaatimuksia esitettäessä. Lisäksi teemassa korostui se seikka, että osituksessa voidaan myös jättää ilmoittamatta osa pankkitileistä, joihin on saatettu jo vuosien ajan siirtää rahavaroja toisen puolison ulottumattomiin. Käteisvaroja on saatettu myös nostaa pitkän ajan kuluessa ulkomaille avatuille pankkitileille, jolloin niistä on entistäkin hankalampi saada mitään tietoa osituslaskelmaa varten ja, jolloin ne ovat ositukselta turvassa.

---

perusteella eikä ratkaisevaa merkitystä ole annettu sille, onko syytteen teonkuvauksessa käytetty samoja ilmauksia kuin tunnusmerkistössä. Teonkuvauksesta korkein oikeus on todennut, että varojen palautusvelvollisuus tarkoittaa lain 28 luvun 4 §:n 3 momentin mukaista tilitysvelvollisuutta, joka kattaa myös yksityishenkilöiden väliset sopimukset säilyttämisestä toisen hallinnassa olevalla pankkitilillä. Syytesidonnaisuuteen korkein oikeus totesi, että sen tarkoituksena on erityisesti turvata vastaajan puolustautumismahdollisuudet oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä tavalla, eikä sitä tässä tapauksessa loukattu.

¹⁸² Hirsjärvi & Hurme 2008, 173.

Haastatteluissa nousi esille lisäksi se, että varoja on voitu siirtää jollekin läheistaholle juuri ennen ositusperusteen syntyhetkeä, jolloin kyseiset varat eivät näy osituslaskelmaa varten hankittavissa pankkien saldotodistuksissa ositusperusteen syntyhetken mukaan. Toisen puolison omistama kiinteistö on myös voitu siirtää, avioeron ollessa näköpiirissä, varta vasten perustetun osakeyhtiön nimiin, jonka osakkeet on omistanut kolmas ulkopuolinen taho. Kyseisellä menettelyllä kiinteistö on saatettu suojaan toimitettavalta ositukselta.

Vastauksissa todettiin lisäksi, että puolisoiden kiinteän omaisuuden tai asunto-osakkeiden siirtäminen esimerkiksi perustettavan osakeyhtiön omistukseen on ennen ollut paljon helpompaa johtuen siitä, että yhtiöitä voitiin perustaa maksamalla osakepääoma käteisvaroilla. Lisäksi omaisuuserien luovutus yhtiölle voitiin kuitata maksetuksi käteismaksulla. Käteisvarojen käyttö suurienkin summien osalta oli vielä tavanomaista muutamia vuosia sitten esimerkiksi kiinteistökaupoissa, sillä käteisvaroja oli käytännössä katsoen mahdotonta jäljittää. Nykyisin pankkien valvonta, pankkilainsäädäntö sekä muu lainsäädäntö, kuten esimerkiksi välittäjien ilmoitusvelvollisuutta koskeva rahanpesulaki ovat käytännössä lähestulkoon poistaneet ja estäneet huomattavien käteisvarojen käytön omaisuuden salaamisjärjestelyjen yhteydessä.

Haastatteluissa näyttäytyi se myös seikka, että puolisoiden varallisuus on vuosien varrella lisääntynyt ja monipuolistunut niin, että pelkkien tilivarojen lisäksi puolisoilla saattaa olla myös osakkeita, rahastoja ja sijoituksia niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. Lisäksi puolisoilla voi olla edellä mainituin tavoin kiinteätä omaisuutta. Vastausten mukaan puoliset haluavat erotilanteessa pitää kiinni esinekohtaisesta omistuksesta eikä osituksessa omaisuutta haluta jakaa avioliittolain varallisuusjärjestelmän puolittamisperiaatteen mukaisesti ja näistä syistä johtuen osituspuoli saattaa ryhtyä osituksen lopputulosta vääristäviin oikeustoimiin. Vastauksissa todettiin, että avio-oikeuden merkitystä ei aina ymmärretä puolisoiden toimesta.

Osituksen tai omaisuuden erottelun yhteydessä tapahtuvia erehdyttämistoimia ei useinkaan saateta poliisin tutkittavaksi. Vastausten perusteella vahinkoa kärsivä osapuoli jättää monesti viemättä asian eteenpäin, sillä uhalla, että esimerkiksi osituksen moiteprosessi muodostuu erittäin työlääksi ja pitkäkestoiseksi tai kustannuksiltaan merkittäväksi. Näin ollen ositus halutaan mieluummin saattaa päätökseen sellaisenaan, vaikka se ei olisikaan täysin oikeudenmukainen ratkaisu. Lisäksi vastauksissa todettiin, että erehdyttämistoimista tulisi olla näyttöä, jotta asian voisi saattaa poliisiviranomaisen tutkittavaksi ja usein voi myös olla pelko siitä, ottaako poliisi edes asiaa tutkittavakseen. Toisaalta osituspuolen on myös huomioitava riski siitä, että mikäli tehdään perusteettomasti toisesta puolisoista rikosilmoitus, voi puoliso itse joutua syytteen alaiseksi perättömästä ilmiannosta.

Toiseen teemaan liittyen suojakeinoina mainittiin se, että puolisoiden tulisi olla hyvin perillä jo avioliiton kestäessä toisen puolison varallisuusasemasta, jotta hänen olisi mahdollista reagoida osituksen yhteydessä mahdolliseen omaisuuden salaamiseen. Väärien tietojen

antaminen ja omaisuuden salaaminen on lainsäädännössä sanktioitu ja haastattelujen perusteella pesänjakajat pyrkivät tuomaan tämän jopa rikosoikeudelliseen vastuuseen johtava seikan selkeästi esille puolisoiden tietoon toimitusosistusta käynnistettäessä. Kuitenkin osa haastateltavista totesi, että osituspuolet eivät kuitenkaan aina täysin ymmärrä erehdyttämisen vaikutuksia rikosoikeudellisesta näkökulmasta.

Lisäksi nostettiin esille pesänjakajan palkkion jakautumisesta puoliksi ja siitä poikkeaminen ennaltaehkäisevänä toimenä. Tätä voitaisiin soveltaa tapauksissa, joissa toinen puoliso aiheuttaa esimerkiksi shikaaninomaisilla toimillaan tai aiheuttomilla vaatimuksillaan lisäkustannuksia aiheuttomasti sekä siten myös vahinkoa toiselle puolisolle osituksessa tai omaisuuden erottelussa kulujen lisääntymisen muodossa. Tällöin tarpeettomia lisäkustannuksia aiheuttava osapuoli voitaisiin velvoittaa vastaamaan pesänjakajan palkkiosta joko kokonaan tai ainakin yli oman puoliosuutensa.

Kolmannessa teemassa pohdittiin pesänjakajan tiedonsaantioikeuksia nykyisellään sekä niiden mahdollista laajentamista. Vastauksissa todettiin, että pesänjakajan valtuuksia tulisi laajentaa puolisoiden tilitietojen tiedonsaantioikeuksia koskien niin, että valtuudet olisivat täsmällisiä ja rajoitettuja. Asiassa korostettiin sitä, että puolisoiden oikeusturva sekä pankkialaisuus tulisi kuitenkin huomioida niin ettei siitä muodostuisi pääsääntöä vaan tiedonsaantioikeuksien käyttämiseen tulisi olla erityisiä syitä. Lisäksi todettiin, että tiedonsaantioikeudet ovat käytännössä katsoen kuitenkin ainoa keino saada varallisuusasiat selviksi ja niiden sisältyminen lainsäädäntöön saattaisi jo itsessään olla ennalta ehkäisevä tekijä osituspetosten osalta.

12 Yhteenveto ja johtopäätökset

Avioliittolaissa omaksuttu ratkaisu puolisoiden avio-oikeudesta kaikkeen toistensa omaisuuteen ei ole enää yhtä perusteltu kuin mitä se oli esimerkiksi avioliittolakia säätäessä. Tällöin avioliiton solmineet olivat yleisesti ottaen nuoria, joilla ei avioliittoon mennessään ollut juuri-kaan omaisuutta. Siten on ollut ymmärrettävää ja perusteltua ulottaa avio-oikeus ennen avioliittoa saatuun omaisuuteen. Nykypäivänä avioliittoon astellaan merkittävästi vanhempana, jolloin puolisoille on ehtinyt karttua varallisuutta jo jonkin verran ennen avioliiton solmimista.¹⁸³

Oikeusministeriön perintökaaren uudistamistarpeita selvittänyt työryhmä on ehdottanut jo vuonna 2004 säännösmuutoksia pesänjakajan toimivaltaan. Ehdotetuilla säännösmuutoksilla haluttiin nopeuttaa osituksen toimittamista niin, että pesänjakajan valtuuksia lisättäisiin, jolloin pesänjakajalla olisi joko suoraan lain nojalla taikka tuomioistuimen päätöksen nojalla

---

¹⁸³ Kangas 2018, 94-95.

valtuudet hankkia itse tietoa jaon tai osituksen pohjana olevien varallisuustietojen oikeellisuudesta.¹⁸⁴

Oikeusministeriön työryhmän mietinnöstä pyydettiin lausuntoja usealta eri taholta, jotka edustivat viranomaisia, yhteisöjä, järjestöjä ja asianajo- sekä oikeusaputoimistoja. Työryhmän ajatus pesänjakajan tiedonsaantioikeuteen liittyvässä kysymyksessä sai pelkästään kannatusta usealta eri taholta. Lausuntoina esitettiin, että pesänjakajalle annettava tiedonsaantioikeus tulisi suoraan lain nojalla, jotta välttyttäisiin riitaisuuksien lisääntymiseltä, mikäli asia jätettäisiin tuomioistuimen ratkaistavaksi. Lisäksi korostettiin, että pesänjakajalla olisi vastuu siitä, että hänen tekemät pankkitiedustelut koskisivat ainoastaan osituksen toimittamisen kannalta merkityksellisiä tietoja. Pesänjakajan tiedonsaantioikeuksien uudistusta pidettiin lausuntojen perusteella erityisen tärkeänä ja toivottavana uudistuksena.¹⁸⁵ Myös tutkimuksen haastatteluista saadut vastaukset vahvistivat osaltaan tätä kantaa.

Puolisoiden avio-oikeutta ja ositusintressiä suojataan tehokkaasti muun muassa avioliittolain sisältämällä vallinnanrajoitussäännöksillä sekä vastikesäännöstöllä. Ensiksi mainittu vaikuttaa aina osituksen lainvoimaistumiseen asti ja jälkimmäisen avulla voidaan estää sellaisten oikeustoimien osituksen lopputulosta vääristävä vaikutus, jotka on tehty ennen ositusperusteen syntymishetkeä. Ositusperusteen syntyhetken jälkeiset puolison vahingoksi tapahtuneet omaisuuden luovutukset otetaan osituksessa huomioon laskennallisesti restitutioperiaatteen mukaisesti. Näitä suojakeinoja täydentävät niin ulosotto-oikeudelliset kuin rikosprosessuaaliset turvaamistoimet. Avio-oikeuden alaisen omaisuuden hukkaamista voidaan estää myös yleisten siviilioikeudellisten sääntöjen ja periaatteiden avulla. Omaisuuden hukkaamiseen tähtäävä oikeustoimi voidaan julistaa puolison kanteesta pätemättömäksi valeoikeustoimena tai myös siitä syystä, että siihen vetoaminen olisi kunnianvastaista ja arvotonta. Voimassa olevan lainsäädännön avulla puolisolle tarjotaan kattavia oikeussuojakeinoja toisen puolison oikeustoimia vastaan, joilla on osituksen lopputulosta vääristävä vaikutus.

Puoliso on velvollinen ilmoittamaan omaisuuden luettelointia varten totuudenmukaisesti kaikki varansa ja velkansa. Luettelointi muodostaa perustan ositukselle ja, mikäli laskelmaan kirjatut varallisuustiedot ovat virheelliset, on ositus lähtökohtaisesti erheellisesti toimitettu ja sen myötä pätemätön. Osituslaskelmalla on siten oma merkityksensä osituksen oikeaksi osoittamisessa. Kuitenkin erehdyttämistoimien selvittämiseen liittyvä problematiikka kulminoituu toisen puolison ja pesänjakajan tiedonsaantioikeuksiin, joita ei nyky-lainsäädäntöön ole kirjattu. Näin ollen toisen puolison tilitietoja ei pystytä selvittämään ilman viranomaisen suorittamaa rikoksen esitutkintaa, mikäli on aihetta epäillä toisen puolison salaavan varallisuuttaan.

---

¹⁸⁴ OM 2004:6, 84.

¹⁸⁵ OM 2005:10, 32.

Lisäksi lainsäädännössä oleva aukko tarjoaa erehdyttävälle osapuolelle keinon välttää ositusvarallisuutensa ilmoittamisen heittäytymällä täysin passiiviseksi ositustoimituksen kestäessä ottamatta millään tavoin osaa osituksen kulkuun. Käytännössä katsoen toisella puoliosalla tai pesänjakajalla ei tällaisessa tilanteessa ole minkäänlaisia keinoja estää väärinkäytöstä. Tällöin passiiviselta osapuolelta ei voida saada oikeanlaisia tietoja tämän varallisuudesta ja pesänjakajan on arvioitava passiivisen osapuolen varallisuustiedot osituslaskelmaan. Niin lainsäädännössä kuin oikeuskäytännössäkin tällaista toimintaa ei katsota erehdyttämiseksi, eikä se täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Tällöin erehdyttävä osapuoli voi selvitä ilman minkäänlaisia rikosoikeudellisia seuraamuksia.

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

Aarnio, A. 2005. Onko avio-oikeus aikansa elänyt? *Defensor Legis* 2/2005, 203-212. Viitattu 12.3.2021. <http://www.edilex.fi.nelli.laurea.fi/lakikirjasto/2502.pdf>

Aarnio, A. 2006. *Tulkinnan taito - ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta*. Helsinki: Alma Talent.

Aarnio, A. & Helin, M. 1992. *Suomen avioliitto-oikeus*. 3. uudistettu painos. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Aarnio, A. & Kangas, U. 1994. *Avioliitto, perintö ja testamentti*. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Finanssialan Keskusliitto. *Pankkisalaisuusohjeet 2009*. Viitattu 16.2.2021. <https://www.finanssiala.fi/materiaalit/Pankkisalaisuusohjeet.pdf>

Fredman, M., Kanerva, J., Tolvanen, M. & Viitanen, M. 2020. *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Helsinki: Alma Talent.

Gottberg, E. 1997. Avio-oikeutta loukkaavien lahjoitusten julistaminen pätemättömiksi (oikeustapauskommentaari Kouvolan HO 9.4.1997, S 96/367). *Oikeustieto* 3/1997, 13-14. Viitattu 22.2.2021. <http://www.edilex.fi.nelli.laurea.fi/lakikirjasto/315.pdf>

Gottberg, E. 2011. *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turku: Painosalama.

Helin, M. 2010. Onko aviovarallisuusjärjestelmämme vanhentunut? *Lakimies* 7-8/2010, 1310-1325. Viitattu 24.2.2021. <http://www.edilex.fi.nelli.laurea.fi/lakikirjasto/7481.pdf>

Hemmo, M. 2018. *Velvoiteoikeuden perusteet*. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Hirsjärvi & Hurme, 2008. *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.

Hirvonen, A. 2011. *Mitkä metodit? – Opas oikeustieteen metodologiaan*. 23. Viitattu 4.3.2021. https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/hirvonen_mitka_meto-dit.pdf

Huhtamäki, H. A. 2020. *Rahavarojen turvaamistoimet Suomessa ja Euroopan unionissa*. Helsinki: Alma Talent.

Kangas, U. 2018. *Perhevarallisuus-oikeus*. 3. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent.

- Kangas, U. 2019. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent.
- Kemppinen, S. 2004. Oikeudenkäynnin käsikirja. Helsinki: WSOY Lakitieto.
- Kukkonen, R. 2008. Valeoikeustoimet, keinotekoiset järjestelyt ja takaisinsaannilla peräytyvät toimet - erot ja oikeusvaikutukset. Defensor Legis 4/2008, 521-534. Viitattu 10.3.2021.
<http://www.edilex.fi.nelli.laurea.fi/lakikirjasto/5381.pdf>
- Kukkonen, R. 2018. Velallisen rikokset - Tunnusmerkistöt ja yleiset opit. Helsinki: Edita Publishing.
- Kyläkallio, K. 2018. Yritysjuridiikka. Helsinki: Edita Publishing.
- Lohi, T. 2003. Ositus, tasinko ja sivullissuoja. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Lohi, T. 2016. Aviovarallisuus-oikeus. Helsinki: Talentum Media.
- Mikkola, T. 2017. Yhteisomistus. Helsinki: Talentum Media.
- Mikkola, T. 2018. Avoliiton aikaiset panokset ja KKO 2018:5: Havaintoja hyvitysoikeuden edellytyksistä (oikeustapakommenttaari KKO 2018:5). Edilex 2018/22. Viitattu 2.3.2021.
<http://www.edilex.fi.nelli.laurea.fi/lakikirjasto/18889.pdf>
- Mikkola, T. 2020. Pesänjakajan erehdyttäminen ositusmenettelyssä on petos. Alma Talent Pro uutinen. Toim. Mikkola, T. Viitattu 2.3.2021. <https://pro.almatalent.fi/article/mikkola-pesanjakajan-erehdyttaminen-ositusmenettelyssa-on-petos/14116>
- Norri, M. 2017. Perintö ja testamentti. Helsinki: Alma Talent.
- Nuutila, A-M. 2002. Petos ja muu epärehellisyys. Teoksessa Heinonen, O., Koskinen, P., Lappi-Seppälä, T., Majanen, M., Nuotio, K., Nuutila, A-M. & Rautio, I. Rikosoikeus. 2. painos. Helsinki: WSOY, 1153-1184.
- Saarenpää, A. 1992. Avioliittolain muutokset. 4. uudistettu painos. Rovaniemi: Artikla.
- Saarnilehto, A & Annola, V. 2012. Sopimuksen pätemättömyys. Teoksessa Saarnilehto, A., Annola, V., Hemmo, M., Karhu J., Kartio, L., Tammi-Salminen E., Tolonen, J., Tuomisto, J. & Viljanen, M. Varallisuus-oikeus. 2. painos. Helsinki: Sanoma Pro, 409-438.
- Tapani, J. 2010. Petos. Teoksessa Frände, D., Matikkala, J., Tapani, J., Tolvanen, M., Viljanen, P. & Wahlberg, M. 2010. Keskeiset rikokset. Helsinki: Edita Publishing, 498-519.

Tapani, J. 2010. Velallisen epärehellisyys. Teoksessa Frände, D., Matikkala, J., Tapani, J., Tolvanen, M., Viljanen, P. & Wahlberg, M. 2010. Keskeiset rikokset. Helsinki: Edita Publishing, 533-555.

Tolvanen, M & Kukkonen, R. 2011. Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Helsinki: Talentum Media.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vilkkä, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Välimäki, P. 1995. Osituksen sovittelu. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Wuolijoki, S. & Hemmo, M. 2013. Pankkioikeus. 2.painos. Helsinki: Talentum Media.

Virallislähteet

Hallituksen esitykset

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avioliittolain sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta (62/1986)

Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi (66/1988)

Hallituksen esitys eduskunnalle turvaamistointa koskevan lainsäädännön uudistamisesta (179/1990)

Hallituksen esitys eduskunnalle velan vanhentumista ja julkista haastetta koskevan lainsäädännön uudistamisesta (187/2002)

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (37/2010)

Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (222/2010)

Lakivaliokunnan mietintö (23/2010)

Oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:6: Perintökaaren uudistamistarpeet.

Oikeusministeriön Lausuntoja ja mietintöjä 2005:10: Perintökaaren uudistamistarpeet.

Oikeuskäytäntö

KKO 1971-II-105

KKO 1979-II-125

KKO 1980-II-53

KKO 1985-II-88

KKO 1986-II-147

KKO 1988:27

KKO 1992:48

KKO 1995:67

KKO 2003:74

KKO 2008:23

KKO 2008:40

KKO 2008:74

KKO 2011:2

KKO 2011:31

KKO 2018:5

KKO 2020:51

KKO 2020:54

KKO 2020:65

Kouvolan hovioikeus S 96/367

Rovaniemen hovioikeus S 98/321

Vaasan hovioikeus R 18/491

Muut lähteet

Tilastokeskus. 2020. Perheet 2019. Viitattu 19.2.2021.

https://www.stat.fi/til/perh/2019/perh_2019_2020-05-22_fi.pdf

Valtakunnanvoudinvirasto. 2019. Viranomaisyhteistyöhanke rikoksella saadun hyödyn jäljittämisen, turvaamisen ja poisottamisen tehostamiseksi. Viitattu 27.3.2021. <https://www.ulosottolaitos.fi/fi/index/ulosottolaitos/julkaisutjaasiakirjat/julkaisut.html>

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelurunko 69

Liite 1: Teemahaastattelurunko

1. Tausta
  - toimenkuva
  - erikoisalue
  - kuinka pitkä kokemus alalta

2. Ositus
  - keskimääräinen toimeksiantojen lukumäärä vuodessa (ositus/ omaisuuden erottelu)
  - erimielisyydet siitä, onko toinen osapuoli ilmoittanut osituksessa kaiken omaisuutensa/ velkasuhteensa oikein
  - esiintyykö erehdyttämistoimia toimittamissasi osituksissa? (omaisuuden salaaminen tai hukkaaminen tai valeoikeustoimet esim. velkasuhteiden osalta)
  - poliisille tehtävät tutkintapyynnöt/ rikostutkintaan eteneminen

3. Suojakeinot
  - millaisilla keinoilla puolison on mahdollista ehkäistä toisen puolison petollista toimintaa? (avioliiton aikana/ osituksen tai omaisuuden erottelun kestäessä)
  - mitkä muut toimet voisivat toimia petosta ehkäisevänä tekijänä?

4. Tiedonsaantioikeudet
  - tulisiko pesänjakajalla olla laajemmat tiedonsaantioikeudet? (lainsäädäntö/ tuomioistuimen päätös)